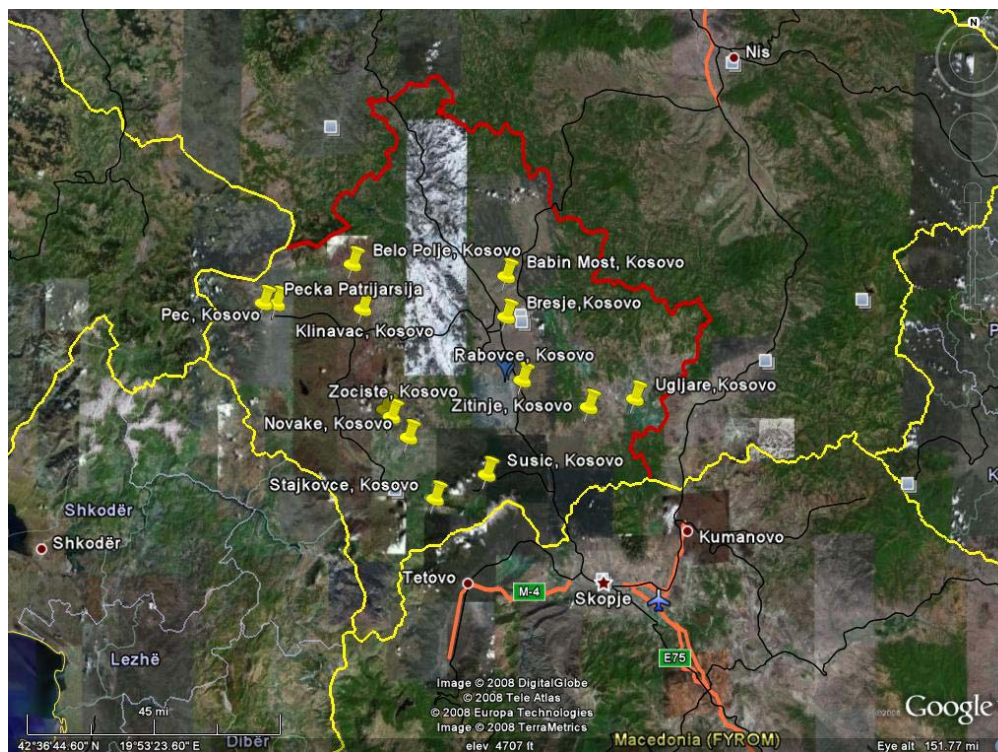

helsinški odbor za ljudska prava u srbiji

»Zaboravljeni svet – enklave na Kosovu«

Beograd, septembar 2008

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji okončao je realizaciju projekta „Srpsko-srpski dijalog u srpskim enklavama na Kosovu“. Cilj projekta bio je da ohrabri Srbe u enklavama južno od reke Ibar (koji čine oko 80 odsto ukupne srpske populacije na Kosovu) da u punoj meri ostvaruju svoja ljudska, manjinska, socioekonomska i politička prava kroz kosovske institucije umesto da ostaju na marginama kosovskog društva i služe kao dekor teritorijalnim potraživanjima zvaničnog Beograda. Projekat je bio pokušaj da se senzibilišu domaće vlasti, međunarodne organizacije, javnost u samoj Srbiji, kao i srpsko stanovništvo na severu Kosova, za realne potrebe, brige i stvarne interese srpske zajednice koja živi u samoizolaciji u današnjem, već nezavisnom Kosovu.¹

U okviru ovog projekta, obavljeno je 6 poseta enklavama, kao i niz pripremnih, na osnovu kojih je i nastao ovaj sveobuhvatni izveštaj o našem intenzivnom radu na terenu tokom 8 meseci.

Ciljevi poseta bili su:

1. poseta enklavama Kosova sa srpskim stanovništvom;
2. snimanje objektivnog položaja stanovnika enklava i uslova njihovog života;
3. potpunije saznanje o stavovima žitelja enklava i viđenja njihovog sopstvenog položaja;
4. procena delovanja politike Beograda, Prištine i međunarodne zajednice na stanovništvo enklava;
5. ispitivanje mogućnosti da NVO igraju aktivniju ulogu u rešavanju problema stanovništva enklava i podsticanju pozitivnih procesa u međuetničkom životu na području Kosova;
6. zasnivanje kontinuirane saradnje NVO sa srpskom (pa i albanskom) zajednicom na Kosovu radi stvaranja mogućnosti za kreativnije ili alternativno rešavanje problema od onih koje nude izvori zvanične politike bilo Beograda, bilo Prištine i međunarodne zajednice;
7. ispitivanje mogućnosti da se u ovom pogledu proširi, kako personalno tako i organizaciono, saradnja sa predstavnicima albanske zajednice (državne i društvene).

¹ Projekat je realizovan uz pomoć Rockefeller Brothers Fund /RBF/.

U organizaciji Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji, a uz podršku RBF, tim eksperata obišao je niz srpskih enklava na Kosovu u periodu od januara do jula 2008. godine. Potpuniji uvid u stanje u srpskim enklavama na Kosovu omogućio je, u velikoj meri, profesionalni sastav tima. Osim specijalista za ljudska prava, u timu su bili: sociolozi, psiholozi, pravnici i istoričari. Različiti pristupi sa istim ciljem - sagledati realnost - pokazali su se kao vrlo produktivni.

Razgovori sa Srbima u enklavama, a potom i sa Albancima po slučajnom uzorku, ravnopravnost i uzajamno poštovanje sagovornika, rezultirali su poverenjem, odnosno slobodnim izražavanjem mišljenja. Iz ovog ugla je ne samo neverovatno, nego i višestruko štetno, da se pripadnici različitih profesija u Srbiji ne bave istraživanjem Srba u enklavama, nego i sami doprinose učvršćenju političkih stereotipa.

U proteklih nekoliko godina obe zajednice su prošle kroz transformaciju koju je odredila nova realnost nastala posle NATO intervencije. Obe su prošle kroz period uzajamnog nepoverenja, posebno nakon martovskih događaja 2004. godine. Srpska zajednica je bila izložena surovom propagandi što se odrazilo i na njen položaj u odnosu na kosovske vlasti. Medjutim,

neizvesnost statusa Kosova uticala je na ponašanje obe zajednice. Jednom kada je uklonjena podela kao rešenje i otpočeo proces koji je vodio ka nezavisnosti Kosova, albanska zajednica je uspela da racionalizuje svoje ponašanje i da se postavi konstruktivno u odnosu na Srbe, posebno u enklavama. Ta promena u stavu albanske zajednice reflektovala se i na Srbe u enklavama.

Pojavna slika srpskih enklava na Kosovu ne samo da se razlikuje od one koja postoji u medijima i u političkoj propagandi, nego od nje odudara. Tim se kretao potpuno slobodno, bez ikakve pratnje (sem prilikom prve posete) i svuda glasno komunicirao na srpskom jeziku. U enklavama, tim Helsinškog odbor priman je otvoreno: niko nije tražio ni da se predstavi, ni da identifikuje svrhu svoje posete. Takav prijem je dokaz da su ljudi usamljeni: malo poseta i malo razgovora o problemima koje imaju (zaposlenje, školovanje, zdravstvena zaštita). Izuzetak čine izborne kampanje. Obećanja koja im se tom prilikom daju brzo se pokazuju kao čista propaganda. Otuda su nepoverljivi prema svim političkim partijama.

Uprkos marginalizaciji, naselja u enklavama su uređena: okrečene fasade i bašte sa puno cveća. Ljudi su uredni. Bez

obzira na siromaštvo, ova naselja na prolaznika ostavljaju mnogo povoljniji utisak, nego, na primer, mnoga naselja u Istočnoj ili Južnoj Srbiji. Putevi su podjednako loši.

U slojevima života Srba u enklavama, koji se mogu otkriti ispod pomenute spoljne slike, postoji drama, ali ne i osećanje bezizlaznosti, kako bi se moglo zaključiti na osnovu medija i političke propagande. Treba istražiti šta sve uzrokuje ovu rasepljenost i odvojenost političkih institucija u Srbiji od realnosti; upotreba Srba na Kosovu kao materijala za nadu da je sadašnje stanje prolazno i da je velikodržavni projekat još na snazi, samo ga treba realizovati drugim sredstvima.

Ljudi u enklavama žive u procepu koga postaju svesni: Beograd im obećava rešenja koja više nisu u njegovoj nadležnosti, a vrše pritisak da ne prihvate institucije Kosova od kojih će, u sve većoj meri, zavisiti njihova lična i imovinska sigurnost.

Uprkos teškoća, ljudi u enklavama ne izražavaju olako spremnost da napuste Kosovo. Možda bi neko od njih na mitingu i izvikivao parole „Kosovo je Srbija“ i „Kosovo je srce srpske države“. Za njih je u razgovorima to zemlja u kojoj traže posao i žele sigurnost. Većina sagovornika poseduje zemlju površine od 3 do 8 hektara. Ona je

danas glavni izvor prihoda za preživljavanje. Ali većina, naročito mladih ljudi, ima urbanu perspektivu. Oni žele posao u administraciji, u industriji i malom biznisu. I to ne samo zato što žive na Kosovu. Moderna tehnologija obesmišljava svaku njihovu zamišljenu ili stvarnu izolaciju. Mobilna telefonija i internet dovode ih u vezu sa drugima preko kojih stiču nova saznanja. Posmatrana iz tog ugla, priča o opsesnutosti mitom liči na zloupotrebu koja vodi razaranju prave istorijske svesti.

Albanci su strana koju Srbi u enklavama podrazumevaju, ali je ne komentarišu, ili to čine uzdržano. Oprez može biti posledica straha od većine, ali i svesti o zlodelima koja su Srbi činili Albancima. U svakom slučaju, Srbi su naklonjeniji Albancima – starosedeocima, navodeći više primera njihove pomoći, nego Albancima koji su na Kosovo došli tek posle intervencije NATO.

Oprezni prema Prištini, Srbi u enklavama nemaju veliko poverenje ni u Beograd. Vrlo su kritični prema favorizovanju severnog dela Kosovske Mitrovice, i otvoreno govore o korupciji tamošnjih lokalnih lidera, pa i o njihovoj povezanosti sa službama bezbednosti u Srbiji. Smatraju da su zapostavljena mesta u kojima je koncentrisan veći broj Srba (npr. Studenica sa 30.000) i gde se u dnevnom životu (lečenje u ambulanti, zanatlijski radovi) postepeno rehabilituju odnosi između

Srba i Albanaca, za koje se kaže da su bili „dehumanizovani“.

Iznenadujuće su zaoštreni odnosi među Srbima. Srbi u enklavama navode više razloga za to: Srbi, uglavnom boljeg imovinskog stanja, prvi su prodali imovinu i napustili Kosovo. Oni, međutim, i dalje zadržavaju svoja radna mesta (ambulante, škole i sl.). Poslove obavljaju dolazeći vikendom („vikendaši“) i primaju dvostruko veću platu. U isto vreme, Srbi u enklavama ne mogu da se zaposle. (Prodavac u jednoj baraci na putu, otac petoro dece, molio je dom zdravlja da njegove dve šcerke koje su završile medicinsku školu primi bez nadoknade. To nije učinjeno, jer sa strane dolaze nedeljom medicinske sestre koje su tu ranije bile zaposlene). Pomoć namenjena Srbima u enklavama retko do njih stiže. Krađe, prevare, uzurpacije nadležnosti su redovna pojava. Neretko stanje nije ništa teže od ekonomskog i za njegovo popravljavanje biće potreban veliki i višestruki napor. U svakom slučaju, pomoć bez kontrole njenog plasmana i upotrebe neće imati ne samo efekat na koji se računa, nego upravo suprotan: Ljudi u enklavama pokušavaju da se sami organizuju. Za to im, najčešće, nedostaju minimalna sredstva (žene koje se bave domaćom radinošću čije proizvode mogu dobro da plasiraju na tržištu nemaju ni prostoriju ni stolice): Formirala se struktura lokalnih šefova, snalažljivih uzurpatora. Oni rade u ime enklava, a njihove veze su

potpuno neprovidne. Javljaju se i u ulozi propagandista i političkih „prosvetitelja“. Njihova omiljena tema je „ničim izazvana“ intervencija NATO i kolonijalna politika Evrope i Amerike na Balkanu.

Bez obzira što je SPC jedina srpska institucija na Kosovu, zanimljivo je da ni u jednom razgovoru nije pominjana. Sveštenici, očigledno, retko posećuju pastvu u enklavama.

Nasuprot srpskom, albanski korpus je doživeo i vidljive i nevidljive promene: upadljiva je brojnost i mladost albanske populacije koja je uz to i veoma pokretljiva. Golim okom je vidljiva veća prisutnost žena u javnom životu. Upadljiv je proces emancipacije žena: one su na ulicama, u radnjama, na radnim mestima. Veliki broj Albanaca školuje decu na Zapadu (tri hiljade studenata su momentalno na školovanju u inostranstvu); mnoga tamo i ostaju. Nakon 1999. godine materijalna pomoć Albanaca iz dijaspora je smanjena: cilj je ostvaren; dijaspora sama teži višem standardu (bolji stanovi, školovanje dece). Mladje generacije su skoncentrisane na nuklearnu poredicu. Mnogo češća je pojava da cela porodica živi zajedno na Zapadu.

Nezavisnost Kosova je apsolutno opšta vrednost: postoji neupitan konsenzus. Sve izvan toga: institucije vlasti, pojave kao kriminal, korupcija i, s obzirom na plemenski karakter društva, naročito nepotizam – podložno je širokoj kritici.

Paralelne institucije (zdravstvo, školstvo i sl.) bile su važne za samoodržanje, ali su dovele do pada kvaliteta, posebno u zdravstvu i školstvu. To je stvorilo generacijski vakum u pogledu sposobnosti obavljanja državičkih poslova. Istovremeno, neke stare ustanove (npr. Akademija nauka) su bez uticaja, gotovo mrtve. Njihova istorijska uloga je završena u formi kakva je bila.

Oslobodjenje Kosova prirodno je dovelo i do intenzivnijih veza sa Albanijom. Konstatuje se njen progres (narocito južnog dela zemlje) i ističe kompetentnost upravljačke elite (mnogi su školovani na Zapadu i stekli su visoka akademska zvanja). U Tirani se vidi važan regionalni centar.

O nedavnoj prošlosti Albanci govore suzdržano i tiho, mada su činjenice, koje navode kao ilustracije, brutalne. Bez obzira na iskustvo, veruju u potrebu veza sa Beogradom, sa Srbijom. Posebno ekonomskih veza. I Srbi i Albanci ističu da trgovina nikada nije prestala: funkcionisala je čak i u najtežim uslovima.

Albanski sagovornici koji pripadaju politički kvalifikovanijem delu društva skeptični su u pogledu stvarne spremnosti za integraciju Srbije u EU. Za njih je neobjašnjivo da je Srbija sa svim prednostima koje je imala devedesetih godina XX veka došla u ćorsokak. Za njih je to iskustvo poučno, i oni o njemu govore više sa zabrinutošću nego sa zloradošću.

Jednom reči, na celom Kosovu se oseća dinamika brojnog i mladog stanovništva, koje je u potrazi za novom perspektivom. U Srbiji se to ignoriše; o dugoročnoj šteti koju to može imati još se ne razmišlja. Na novu realnost gleda se kao na prolazno stanje. Ali, izostaje ne samo odgovor, već i pitanje: čime bi ono moglo biti zamenjeno, u čiju korist i na čiju štetu. Ako politička retorika prikriva stare nacionalističke ciljeve, onda Srbiju čeka novo gubljenje vremena, a to može dovesti do ireparabilnog stanja.

Na osnovu višemesečnog istraživanja i razgovora sa brojnim Srbima i Albancima, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji je zaključio da je za održiv opstanak Srba na Kosovu neophodna strategija koja podrazumeva ozbiljnu projekciju kapaciteta enklava i njihovog razvoja. Da bi se zaustavio stalni odliv Srba iz enklava, posebno mlađih generacija, neophodni su projekti koji bi i obezbedili njihovo zapošljavanje. Kosovska vlada i međunarodna zajednica treba da traže dugoročna rešenja koja bi garantovala prosperitet enklava. Da bi se izbegao isključivo etnički princip, neophodna je orijentacija i na zajedničke projekte (koji bi uključivali Albance i druge), posebno u u enklavama kao što su Orahovac, Štrpci i sl.

Očigledno je da će Gračanica biti promovisana kao centar Srba na Kosovu, uz podršku Beograda. S obzirom na blizinu

Pištine, potrebno je da se već sada razmišlja o projektima koji dugoročno vode povezivanju Gračanice i Prištine.

Nakon ruskih vojnih dejstava na teritoriji Gruzije i nakon ruskog priznavanja nezavisnosti Južne Osetije i Abhazije, politička elita Srbije i domaći analitičari ocenili su da je sada to potvrda onoga na šta su upozoravali - da će priznavanje Kosova biti domino efekat na globalnom planu. Oni sada objašnjavaju kako je ovaj predsednik bio okidač za nestabilnost u celom svetu. Tako je bivši premijer Vojislav Koštunica ocenio da "prekrajanjem granica Srbije počinje nova epoha u međunarodnim odnosima, vezana za reviziju mnogih granica i rast nestabilnosti"².

Izjave koje prenose mediji odnose na nadmoć ruske vojne sile, a kod ekstremnijih i pominjanje ruskih trupa na Kosovu. Žestoka antizapadna kampanja je sada uperena kroz ovu podršku Rusiji, a posebno kroz protivljenje misiji EULEX-a na Kosovu.³ Orkestrirana kampanja za sabotiranje dolaska civilne i vojne misije EULEX traje već mesecima. Slično je i sa zahtevom kojim se traži da Generalna skupština UN od Međunarodnog suda pravde zatraži savetodavno mišljenje o legalnosti jednostrano proglašene nezavisnosti Kosova.

² Danas, 28. avgust 2008

³ Ambasador Ruske Federacije u Beogradu Aleksandar Konuzin izjavio je 18. avgusta 2008. da će Rusija uputiti demarš Ujedinjenim nacijama zbog misije Euleksa na Kosovu i Metohiji

Sve ove odluke a naročito ona koja se protivi misiji EULEX-a imaju za efekat stvaranje atmosfere nestabilnosti na Kosovu, kako za Albance tako i najdirektnije za Srbe čija se bezbednost dodatno komplikuje. A unutar Srbije to je još jedna u nizu poruka da ona ne želi ulazak u EU, odbijajući saradnju sa Evropom na Kosovu.

Poruke koje dolaze sa Kosova su manipulativne. Potpredsednik Skupštine zajednica opština Kosova i Metohije Marko Jakšić i predsednik Srpskog nacionalnog veća severnog Kosova Milan Ivanović pozvali su Srbe da napuste radna mesta u kosovskim institucijama. Marko Jakšić je izjavio da Srbija mora da obezbedi plate kosovskim Srbima u policiji i pravosuđu: "Ali Beograd mora da plaća te ljude. Ako ih ne bude plaćao Beograd onda će ih plaćati Hašim Tači. Onaj ko plaća policiju, ona je njegova". Oni su tom prilikom još jednom protestovali protiv raspoređivanja misije EULEX u srpskim sredinama na Kosovu i napomenuli da ta misija mora naići na bojkot svih kosovskih Srba i onih koji poštuju srpsku državu.⁴

U tom kontekstu misija EULEX se predstavlja u istoj ravni kao i KFOR – antizapadni kurs je dominantan i pokazuje se u ogoljenijoj formi kod opozicije nego u Vladi.⁵ Upadljiva je retorika srpskih žrtava

⁴ *Večernje novosti*, 23. avgust 2008

⁵ Da je u pitanju politika prema Kosovu koja je istoj ravni sa DSS-SRS, samo manjeg ineteziteta,

(„Ako žrtve trpe nasilje od onih koji bi trebalo da ga suzbijaju i održavaju mir, posledice im padaju mnogo teže. Srbi na Kosmetu upravo su u poziciji takve žrtve“)⁶, ali bez argumentacije, jer sama ideologija je samo pokriće za kompromitaciju nove države Kosova ili međunarodnih misija. Tako se npr. sukob koji je izbio između Srba i Albanaca u severnom delu Kosovske Mitrovice 28. avgusta kod „Tri solitera“, objašnjava kao agresija Albanaca jer su navodno „ohrabreni odlaskom većeg broja UNMIK policajaca sa Kosova i najavljenim dolaskom Euleksa“ (Milan Ivanović, predsednik Srpskog nacionalnog veća severnog KiM).⁷

Ministri nove vladajuće koalicije Srbije misiju EU na Kosovu posmatraju iz perspektive nepoštovanja međunarodnog prava (dolazak misije bez prethodne saglasnosti SB UN) kao i zabrinutost za bezbednost Srba na Kosovu. Goran Bogdanović u intervjuu za *Večernje novosti*

pokazuju kritike upućene novoj vladi („Zamena misije UN misijom EU, po nalogu generalnog sekretara UN i bez odobrenja Saveta bezbednosti, potvrđuje praksu serije serije prinuda na Kosmetu, o čemu zvanična Srbija reaguje mlitavo“, *Svedok*, Rade Brajović).

⁶ *Svedok*, 26. avgust 2008, novinar Rade Brajović.

⁷ Istraga o sukobu u kome su povređene četiri osobe- trojica Srba i jedan Albanac, je u toku. Komandir stanice policije u severnoj Kosovskoj Mitrovici Milija Milošević, pretpostavlja da je uzrok tuče fudbalska utakmica između beogradskog Pratzana i turskog Fenerbahčea.

kaže da će težište njegovog rada biće na samom Kosmetu uz neodobravanje misije EULEX.

Novi ministar za Kosovo G. Bogdanović je izjavio da će Vlada Srbije učiniti sve što je u njenoj nadležnosti da državne institucije i službe koje servisiraju srpsko i drugo nealbansko stanovništvo u pokrajini funkcionišu nesmetano i punim kapacitetom. On smatra da smanjenje obima i brojnog stanja Unmika može uticati na bezbedonosni vakuum u pokrajini, što dodatno može stvoriti osećaj nesigurnosti i nebezbednosti kod Srba. Osim toga, on tvrdi da Euleks nema pravnu osnovu za delovanje na Kosmetu i kao takav ne može biti partner za saradnju.⁸

Vlada Srbije smatra da je EULEX započeo rad nelegalno i bez saglasnosti i učešća Srbije i da faktički sprovodi, ranije u SB odbačen Ahtisarijev plan. Premijer Mirko Cvetković je naglasio da Beograd mora da učestvuje u rekonfiguraciji UNMIK-a, jer ima velikih interesa na Kosmetu ali i

⁸ *Večernje novosti*, 12. jul 2008. Zanimljivo je da „logika“ povećanja bezbednosti za Srbe na Kosovu

aktuelnog ministra za KiM, ide putem nesaradnje sa misijom koja je već na terenu. Ostaje otvoreno pitanje na koji način će se sada Srbima garantovati sigurnost i da li će! Treba napomenuti da je ta vrsta propagande o stalnoj pretnji Albanaca iskonstruisana od strane Vlade, ali ako već jeste onda je ona dužna da obezbedi Srbima mehanizme saradnje sa postojećim organima bezbednosti.

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji / Zaboravljeni svet – enklave na Kosovu

odgovornost prema srpskom stanovništvu koje živi u Pokrajini i čiji položaj mora da se poboljša. On stoji čvrsto iza stava da će srpska vlada nastaviti da insistira da stacioniranje misije EU u južnoj srpskoj pokrajini kao i da to bude regulisano isključivo odlukom SB UN, jer je u protivnom ta za Srbiju nelegalan čin.

Vuk Jeremić je na konferenciji za novinare u Vladi Srbije izjavio da je proces rekonfiguracije UNMIK-a, bez saglasnosti svih strana i podrške Savjeta bezbjednosti UN, velika greška. On je takođe ponovio stavove o ruskoj podršci: „Rusija nastavlja da podržava Srbiju, uključujući i predlog rezolucije koji smo podneli, i neće biti nikakvih promjena u ruskom stavu, što je potvrđeno u razgovoru koji sam imao sa ruskim predstavnicima u UN tokom boravka u Njujorku”. Načelnik Generalštaba Vojske Srbije Zdravko Ponoš izjavio; “Dovedeni smo u situaciju da saradnju s Kforom imamo samo na poslovnom i tehničkom nivou i na nivou razmene obaveštajnih podataka, ali od kada je Kfor angažovan za formiranje bezbednosnih snaga Kosova nismo više partneri”⁹.

Očigledno je da će pitanje kosovske nezavisnosti i dalje imati značajnu ulogu u ruskoj strategiji na Balkanu. Naime, Rusi će upravo preko Srbije održavati nestabilnost regiona s namerom da ga što više energetski vežu za sebe. I nova vlada će biti na istoj

liniji kao i Koštunica sa umerenijom retorikom. Diskusija u parlamentu vezana za potpisivanje energetskog sporazuma sa Rusijom pokazuje da su svi, sem LDP, za sporazum iako je onaj o NIS izuzetno nepovoljan za Srbiju.

Neophodno je veoma pažljivo pratiti rad nove Vlade na Kosovu, jer će njena strategija, kako sada izgleda, mada proevropski orjentisana, i dalje biti znatno oslonjena na Rusiju. U tom smislu sudbina Srba u enklavama će takodje zavistiti od razvoja situacije u odnosima izmedju Rusije i Srbije, te Rusije i Zapada.

⁹ *Danas*, 28. avgust 2008.

Položaj srpske zajednice na Kosovu od 1999. godine određuje više objektivnih faktora: otežana sloboda kretanja, siromaštvo kao posledica odlaska najvećeg poslodavca za srpsku zajednicu - države Srbije, česti napadi na građane Kosova srpske nacionalnosti itd.

Početak procesa pregovora o budućem statusu Kosova većinska albanska zajednica, odnosno njena elita, uvažila je činjenicu da se, uprkos teškoj prošlosti, mora učiniti poseban napor za integraciju srpske zajednice u kosovsko društvo. Kosovske institucije, uz pomoć međunarodne zajednice, učinile su u poslednjih nekoliko godina očigledan napor da se kroz sistemske mere, a pre svega zakonska i institucionalna rešenja, kosovskim Srbima omogući normalan svakodnevni život na Kosovu. Ovo se pre svega odnosi na zakone koji se odnose na položaj Srba u sektoru rada, zdravstva, bezbednosti, obrazovanja, kulture (i to, pre svega, pravo na korišćenje srpskog jezika kao ravnopravnog) itd. Osim, institucionalnog i zakonskog regulisanja problema manjina, kosovski zvaničnici slali su česte signale, pre svega posredstvom medija, i srpskoj i albanskoj zajednici na Kosovu. Kroz jasne, svakodnevne poruke kosovskih zvaničnika, sopstvenoj - albanskoj zajednici, jasno je stavljeno do znanja da će demokratska i ekonomska konsolidacija kosovskog društva biti otežana ukoliko se incidenti prema manjinskim zajednicama nastave. Ova poruka, čini se,

naišla je na razumevanje kod velikog dela građana Kosova. I zaista, tokom sedmomesečnog prisustva Helsinškog odbora u srpskim enklavama u razgovoru sa kosovskim Srbima moglo se doći samo do jednog zaključka: albanska zajednica više ne predstavlja prepreku Srbima za normalan život na Kosovu. Gotovo po pravilu, kosovski Srbi svoje albanske komšije ili kosovske institucije zapravo i ne spominju.

Zbog toga se postavlja suštinsko pitanje: na šta se kosovski Srbi u enklavama širom Kosova žale?

Odogovor je u suštini jednostavan, istovremeno i višedimenzionalan. Radi se o kombinaciji socijalno-statusnih problema ali u sadejstvu sa specifičnim društvenim katalizatorima čiji je izvor, i dalje, zvanični Beograd.

Jedna stvar predstavlja zajednički imenilac i za Srbe i za Albance na Kosovu: to je siromaštvo¹⁰. Činjenica je da se u jednom društvu koje je razoreno ratom i višedecenijskom devastacijom bolji uslovi života teško mogu očekivati, ali je takođe činjenica da se, uprkos

¹⁰ U Prištini je predstavljen izveštaj Programa UN za razvoj koji ukazuje da je Kosovo najsiromašnije u regionu. U izveštaju se navodi da je na Kosovu najveći procenat nezaposlenih. Prema podacima Svetske banke, na Kosovu se siromašnim računa oko 53 odsto stanovništva, dok je stopa nezaposlenosti između 45 i 50 odsto radno sposobnog stanovništva, navedeno je u najnovijem izveštaju UNDP-a.

snažnom međunarodnom (a pre svega finansijskom) prisustvu, ekonomski procesi na Kosovu još nisu krenuli u željenom pravcu. Penzijski sistem, plate koji su najniže u regionu, katastrofalan zdravstveni i školski sistem, korupcija¹¹ i nepotizam u državnim institucijama, samo su neki, najvažniji, problemi na koje ukazuju i srpska i albanska zajednica na Kosovu. Jedina razlika između srpske i albanske zajednice jeste u tome što kosovski Srbi, zapravo, imaju rezervni penzioni, platni, zdravstveni i obrazovni sistem koji se zove država Srbija.

Kosovski Srbi su, generalno još od 1912. godine navikli na poseban status. Život na Kosovu decenijama je bio nagrađivan od strane Srbije posebnim platnim razredom i drugim beneficijama.

Ali, upravo je ovaj sistem koji je država Srbija potpuno institucionalizovala u poslednjih nekoliko godina, trenutno najveći izvor frustracije srpske zajednice na Kosovu. Ova frustracija danas, sasvim sigurno, nema nikakve veze sa pitanjem kosovske nezavisnosti ili sa pitanjem odnosa albanske zajednice prema srpskoj.

Reč je o sistemu koji je uspostavila država Srbija i koji za posledicu ima krajnju - ontološku podelu unutar srpske etničke zajednice. Supstanca ove podele jesu socijalne razlike koje proizilaze iz korupcije, nepotizima i, pre svega, partokratije koja ostaje *modus vivendi* kada je reč o delovanju Srbije i njenih institucija na Kosovu.

Partokratija, kao sistem u kojem su političke stranke najvažniji činilac ukupnog društvenog života, svoju posebno retrogradnu formu pokazuje u svakodnevnom životu kosovskih Srba. Naime, na Kosovu među Srbima, po pravilu, postoje najmanje 3 političke struje: pripadnici starog Miloševićevog režima (sa dodatkom vrlo jake Srpske radikalne

¹¹ Agencije za sprečavanje korupcije na Kosovu u šestomesečnom izveštaju navodi da je tokom 2008. prijavljeno 68 slučajeva korupcije.

Od toga su 33 u proceduri. Tužilaštvu je dostavljen 21 slučaj gde postoji sumnja u korupciju, a najveći broj njih se odnosi na Vladu Kosova. Sledi zatim pravosuđe, sa šest slučajeva, lokalna samouprava, sa četiri, i javna preduzeća, sa tri slučaja.

Direktor Agencije Hasan Preteni kazao je da procene ukazuju da je u slučajevima predatim Tužilaštvu budžet Kosova oštećen za šest miliona evra.

stranke) koji su autonomno vladali Kosovom od 1987. godine do juna 1999. godine; zatim, pripadnici Koštuničine nomenklature koja je upravljala životima, osećanjima i zdravim razumom kosovskih Srba u poslednjih osam godina; napose, postoji mreža opozicionih, racionalnijih lidera poput Rade Trajković, Olivera Ivanovića i Slobodana Petrovića. Na kraju treba dodati da će se uskoro na Kosovu formirati nova paralelna mreža vlasti, koju će, sa jedne strane činiti Ministarstvo za KiM (na čelu sa Goranom Bogdanovićem iz Demokratske stranke), a na drugoj, mreža opština koje će i dalje biti pod uticajem SRS i DSS¹².

¹² Skupština zajednica Kosova i Metohije konstituisana je u severnom delu Kosovske Mitrovice 28. juna 2008. Za predsednika Skupštine izabran je Radovan Ničić, delegat Srpske radikalne stranke, za potpredsednike Marko Jakšić (DSS) i Srdjan Nikolić (SRS), a za sekretara radikal Bonan Savić. Skupština je u osnivačkoj deklaraciji odbacila „nelegalnu, jednostrano proglašenu nezavisnost Kosova“.

III. Zaključci i preporuke:

- Generalno, sagovornici Helsinškog odbora nisu pokazivali otpor prema organizaciji koju predstavljamo. Nakon početne uzdržanosti i nepoverenja, izazvanih pre svega negativnim iskustvima sa prethodnim posetama predstavnika različitih vladinih i nevladinig organizacija, bili su spremni da otvoreno iznose podatke o stanju u selu, načinu rešavanja problema, kontaktima sa susedima - Albancima, odlascima u albanska mesta, kontaktima sa kosovskim institucijama. Nepoverenje i uzdržanost sagovornika veoma su brzo nestajali pred našim otvorenim nastupom – jasnim predstavljanjem članova tima i motiva našeg dolaska, poštovanjem njihovih stavova i mišljenja i, najzad, predstavljanjem instrumenata za rešavanje bar nekih od njihovih problema. Razgovor se po pravilu, kretao u okviru “ovde i sada”, osim kada smo ih mi pitali o ranijim iskustvima. Ni u jednom mestu nije pomenut nijedan incident u poslednjih godinu dana, ako izuzmemo kradje krava, vozila i poljoprivrednih mašina, koje mnogi sagovornici pre svrstavaju u kriminal, nego u medjuetničke incidente. Saradnja sa KPS je zadovoljavajuća.

- Izuzetak su sagovornici koji imaju ili su ranije imali snažan politički uticaj na meštane, a danas su veoma imućni, slobodno se kreću po celoj teritoriji Kosova obavljajući svoje poslove, a meštane drže u “patriotskoj” disciplini, strahu od suseda, integracije i budućnosti.

- Kontakti sa susedima, saradnja sa albanskim trgovcima, odlasci u gradove zbog trgovine, u albanske bolnice zbog hitnih slučajeva, pre su pravilo nego izuetak. Ovi “poduhvati” su, prema rečima naših sagovornika, uspešni i naši sagovornici su isticali ljubaznost, predusretljivost, čak i ustupke (nisu platili usluge, koje se inače naplaćuju). U nekim mestima je trgovina postala rutina – u Babinom Mostu albanski trgovci otkupljuju ceo rod krompira za fabriku čipsa i dobro plaćaju, u drugim mestima redovno otkupljuju pšenicu.

- Svesni su nove kosovske realnosti, ali je i medju njima prisutan snažan uticaj vlasti iz Beograda da tu realnost ne prihvate. Kritikuju medjunarodnu misiju na Kosovu, kosovske institucije ali vlasti u Beogradu, jer im niko ne obezbeđuje bolje uslove za zivot. Stiće se utisak da su oni upravo zbog nesigurnosti sopstvenog položaja i osećaja izigranosti od strane svih političkih aktera (posebno zbog ogorčenosti na vladu Srbije), spremniji na nove poduhvate i saradnju, na primer, sa organizacijama koje bi se pojavile kao medijatori izmedju albanske i srpske strane.

- Za većinu Srba koji zive u enklavama glavni problemi nisu više bezbednost, sloboda kretanja i pristup javnim službama. Njihovi ključni problemi su nezaposlenost, povratak, zaštita i korišćenje lične imovine, zatim obrazovanje dece, korišćenje zdravstvenih usluga, efikasno i delotvorno sprovođenje zakona. Kao problem ističu i sporost lokalnih organa vlasti u procesu donošenja odluka i sprovođenje politike u praksi.

- Ističu da se niko ne interesuje za njih, da njihova omladina u tim enklavama nema nikakvu perspektivu. Ističu da ne dobijaju pomoć, da nemaju mehanizaciju za obavljanje poljoprivrednih poslova isl. Primetno je da nisu adekvatno informisani o najvažnijim zbivanjima na Kosovu i u Srbiji.

- Oštro kritikuju i pokazuju revolt prema tzv. lažnim povratnicima koji su prodali svoje kuće i imanja, iselili se u unutrašnjost Srbije a koji se povremeno dolaze i predstavljaju se kao lideri da bi koristili pogodnosti za povratnike.

- U enklavama ne postoje konkretne aktivnosti koje bi doprinele stvaranju atmosfere medjuetničke tolerancije.

- U većini sela sagovornici su u kontaktu sa opštinom, delegiraju predstavnike u lokalne organe vlasti, ili u komitete za bezbednost. U nekim selima podnose zahteve opštini ili KEK-u zajedno sa albanskim susedima, da bi rešili probleme seoske infrastrukture.

- Seosko stanovništvo sve se manje bavi poljoprivrednom proizvodnjom. Ostarela domaćinstva se uglavnom fokusiraju na lične potrebe a najveći deo zemlje ostaje neobrađjen. Uglavnom se čekaju povoljnije prilike za prodaju zemlje.

- Veliko je nezadovoljstvo neravnomernom raspodelom pomoći iz Srbije – neka sela nisu dobila rusku pomoć, novčanu pomoć ne dobijaju svi, dvostruke plate dobijaju samo zaposleni u zdravstvu i školstvu (mnogi od njih ne žive na Kosovu – zovu ih “vikendaši”), a ne svi zaposleni. Vatrogasci, koji su deo MUP - a Srbije, ne dobijaju dvostruke plate, ne stižu im uniforme, oprema propada, a posla je mnogo – gase požare na celoj teritoriji, posebno česte šumske požare, a osim toga raznose vodu za cisterne. Posle proglašenja nezavisnosti zabranjeno im je da uzimaju naftu od UNMIK - a, iz Srbije nafta ne stiže, tako da je problem trenutno nerešiv. Očekuju da će novi ljudi u MUP - u dopustiti da opet preuzimaju naftu koja im se nudi.

- Specijalista ginekolog u Čaglavici dao je veoma sumornu sliku o stanju zdravlja žena – neprosvećenost i konzervatizam (primitivizam), kakve on nije poznavao kada je pre rata radio u Prištini, sprečavaju žene da koriste najmoderniju opremu za preventivu, tako da pacijentkinje dolaze na lečenje kada je već kasno. Smatra da je neophodno elementarno zdravstveno prosvetčivanje žena, posete lekara i patronažnih sestara selima. Zanimljivo je da je on prvi sagovornik koji je dao, kako on kaže, razloge “višeg reda” za iseljavanje sa Kosova – zadovoljan je poslom, primanjima i uslovima rada i života, ali će se iseliti zato što želi da njegova deca dobiju kvalitetnije obrazovanje i bolje opšte uslove za razvoj sopstvenih sposobnosti.

- Imajući u vidu sličnost uzorka sagovornika u ovoj i prethodnoj poseti, vidljiva je veća otvorenost, relaksacija tenzije, veća spremnost za saradnju i za aktivno prevazilaženje teškoća.

- Nova vlada predlaže da Gračanica postane administrativni centar za Srbe na Kosovu. Objektivno to bi neutralisalo negativni uticaj Kosovske Mitrovice koja je kriminalizovala odnos prema Srbima u enklavama. Treba pažljivo pratiti politiku Beograda koji će sprovesti u Gračanici kao novom centru, ukoliko se ta ideja

ostvari, i prema enklavama i uslovljavanjima kada je reč o pomoći koju dobijaju Srbi u enklavama. Paralelno sa idejom da se Gračanica transferiše u administrativni centar, na delu je i inicijativa da se u Leposaviću (jedina enklava koja se smatra srbijanskom teritorijom) izgradi Institut za nauku i kulturu Srba na Kosovu koju promovise NIS a iza koje stoje Rusi. Ideja je da se na taj način stvara srpska elita koja ne bi bila vezana za Kosovo već isključivo za Srbiju. Taj projekat navodno treba da košta 57 miliona dinara. Rusko prisustvo bi se ostvarivalo i kroz razne donacije, poklone u knjigama, što bi opet Srbe sa Kosova vezivalo za rusku a ne EU opciju. To je pokušaj da se Kosovo što duže održi kao instrument podele unutar srpske političke elite. Za sada na Kosovu, kada je reč o strategiji nove vlade, još uvek dominiraju projekti koje je inicirao Vojislav Koštunica ili stoji iza njih, što u suštini znači politika koju podržava Rusija.

Preporuke:

- Problem nezaposlenosti treba rešavati izgradnjom zajedničkih privrednih objekata. Izgradnja termoelektrane, u čemu bi učestvovala i Srbija i Kosovo, rešila bi problem nezaposlenosti i Srba i Albanaca ali i snabdevanje strujom i Kosova i Srbije. Srbi koji su pre rata radili u elktroprivredi žive u Srbiji i žive od pomoći države koja iznosi oko 2,5 miliona eura godišnje.

- Ohrabriti i podržati formiranje zadruga koje bi profesionalizovale i modernizovale poljoprivrednu proizvodnju. Kosovska zemlja je veoma plodna i mogla bi pokriti potrebe za hranom čitavog regiona, posebno imajući u vidu stalni rast cena hrane u svetu. Srbi su se tradicionalno više bavili poljoprivredom i vinogradarstvom, te bi modernizovani oblik zadruga bio podsticaj za ostanak. U celini gledano ruralna populacija je sve manja na Kosovu i sa albanske strane. Intervencija je ubrzala urbanizaciju Kosova i zato je neophodno Srbe u enklavama (uglavnom ruralno stanovništvo) što više vezivati za urbane sredine kako bi se sprečila njihova izolacija.

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji / Zaboravljeni svet – enklave na Kosovu

- Zdravstvo je problem kako za Albanace tako i za Srbe. Neophodno je izgraditi veliki klinički centra koji bi opsluživao čitav region a opsluživao bi Albance, Srbe i druge zajednice. Poznato je da se Albanci i dalje leče u Beogradu (posebno deca), a da Srbi, kada je urgentno, koriste albanske zdravstvene institucije. Na mikro planu neophodno je sprovesti edukaciju u oblasti opšteg zdravstvenog obrazovanja posebno kada su u pitanju žene i seosko stanovništvo.

- Obnoviti škole, a tamo gde nema uslova za to, uvesti posebna odeljenja za srpsku decu pri albanskim školama. Organizovati programe koji bi uključivali i srpsku i albansku decu, kao i decu drugih zajednica. Podsticati formiranje omladinskih grupa na obe strane, a tamo gde je moguće i zajedničke omladinske grupe. Osmisliti programe koji bi podsticali njihovo druženje i zajedničke aktivnosti. Organizovati inventivne alternativne obrazovne programe za sve zajednice. Omogućiti mladim Srbima da se školuju na međunarodnim univerzitetima na Kosovu (kroz stipendije), jer se sada uglavnom školuju u Srbiji i po pravilu se ne vraćaju na Kosovo. To je ujedno i najbolja garncija za stvaranje zajedničke nove upravljačke elite na Kosovu.

- Osnovati kulturne omladinske centre sa stalnim programom učenja srpskog i albanskog jezika; organizovati zajedničke kampove za vreme letnjeg raspusta za decu počev od osnovne škole i nadalje zbog njihove socijalizacije; organizovati posete većim gradovima na Kosovu i obilasku glavnih institucija (skupština, sudovi), zatim posete pozorištima (uključujući i susedne zemlje), izložbama i miuzičkim manifestacijama; organizovati kretativne radionice za decu svih uzrasta, zatim zajedničke ekskurzije susednim zemljama radi uspostavljanje komunikacije sa vršnjacima u regionu; mobilisati omladinu kroz sportske aktivnosti što zahteva izgradnju rekreativnih centara;

- Pomoći infrastrukturu za aktivnost ženskih grupa koje pokazuju veću dinamičnost i zainteresovanost za razne aktivnosti. Podržati njihovo uključivanje u albansku mrežu ženskih organizacija, koje već veoma aktivno saradjuju sa nekim NVO u enklavama.

Organizovati obrazovne programe za žene, posebno o zdravlju, ali i drugim važnim temama za njihovu emancipaciju.

- Povećati nivo informisanosti stanovništva kada je reč o dešavanjima u aktelnoj državnoj upravi, a tiču se poboljšanja položaja manjinskih zajednica (fondovi, konkursi za zapošljavanje, pravna regulativa i dr.). Pokazalo se da nealbansko stanovništvo za sada ne može da dobije te informacije iz albanskih medija (jezička barijera), a, srpski mediji ih, na primer, ne prenose ili njihovi lokalni lideri uopšte ne obavljaju taj posao.

- Osnovati tim pravnika (samo albanske ili mešovite nacionalnosti) koji bi radio na zaštiti i povratku nelegalno oduzete lične imovine, a najveći broj slučajeva se odnosi na uzurpaciju zemljišta. Takva inicijativa bitno bi doprinela osećaju poverenja Srba u kosovske institucije, jer se pokazalo da je u sudskoj praksi često kršeno pravo o dostupnosti informacija na srpskom jeziku (ovo važi i kada je reč o građanskim pravima Roma, Aškalija i ostalih manjinskih zajednica). Tim pravnika bi funkcionisao kao stručno, nevladino udruženje građana.

- Osnovati veći broj narodnih kuhinja (finansirala bi Vlada Kosova) što bi posebno doprinelo povećanju zaposlenosti žena u ruralnim sredinama. Inicijativa bi bila dvostruko korisna ako bi se one osnivale u nacionalno mešovitim područjima, posebno imajući u vidu da su siromaštvo i nezaposlenost zajednički problemi Srba i Albanaca.

- Predstavnici kosovske vlasti u svojim politickim izjavama treba da se zalažu za potpuno poštovanje prava manjinskih zajednica i da se odlučno zalažu za izgradnju multietničkog kosovskog društva. Njihova poruka Srbima mora biti jasna: da je Kosovo država svih njenih građana, da srpska zajednica u potpunosti upravlja procesom poboljšavanja sopstvenog života i da ima perspektivu na Kosovu.

- Paralelne institucije imaju negativne posledice i treba ih što pre ukinuti. Na celoj teritoriji Kosova moraju funkcionisati isti zakoni. Kosovo treba da funkcionise kao jedinstveno, multietničko društvo uz punu međunarodnu podršku.

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji / Zaboravljeni svet – enklave na Kosovu

- Pravo na upotrebu srpskog jezika na Kosovu je zagantovano zakonom. Medjutim, postoje brojni primeri kršenja ovoga prava. Kosovske institucije često ne primenjuju principe ovog zakona. Vlasti u Prištini treba da obezbede adekvatni mehanizam da se to pravo u potpunosti poštuje, jer pravo na upotrebu sopstvenog jezika je važan elemenat za ponovno uspostavljanje dijaloga i saradnje izmedju Albanaca i Srba.

- Posle proglašenja nezavisnosti Kosova proces povratka raseljenih Srba u znatnoj meri je smanjen. Raseljeni Srbi se ne vraću na Kosovo uglavnom zbog dva problema: uzurpirane imovine i socijalnih problema, i pre svega nemogućnosti zapošljavanja. Srbi koji su se vratili žive u veoma teškim uslovima, uglavnom nemaju rešen stambeni prostor, često nemaju ni struje ni vode. Mnogi Srbi koji su bili vlasnici stanova ne mogu da se vrate u njih jer su uzurpirani. Mogućnost da se povratnici zaposle gotovo da ne postoji.

- Potrebno je ovaj proces povratka osnažiti, posebno organizovanim i masovnijim povratkom raseljenih Srba koji žive u kolektivnim centrima na Kosovu i unutrašnjosti Srbije. U tom cilju Ministarstvo za zajednice i povratak Vlada Kosova i UNMIK imaju posebnu odgovornost da pokrenu inicijativu i podrže one projekte koji podstiču proces povratka. Neophodno je depolitizirati proces povratka, a to zahteva smanjenje tenzija, vraćanje uzurpiranih stambenih objekata i veću finansijsku pomoć povratnicima.

- Nakon što su Srbi - pripadnici kosovske policijske službe (KPS) - napustili ovu službu, deo srpskog stanovništva u kosovskim enklavama oseća veću nesigurnost. Neophodno je obezbediti adekvatnu zastupljenost pripadnika srpske zajednice u KPS. Time bi se obezbedila veća sigurnost Srba u enklavama i omogućila njihova bolja službena komunikaciju sa kosovskim institucijama.

- Većina medija na albanskom i srpskom jeziku selektivno informiše o kosovskim Srbima, pridavajući važnost samo onim temama koje su u skladu sa politikom njihovih vlada. Često zanemaruju realnu situaciju na terenu i retko objavljuju afirmativne tekstove o multietničnosti, zajedništvu i toleranciji. Uticaj beogradskih medija na bezbednost pripadnika srpske zajednice na Kosovu je uglavnom negativan. S druge strane, mediji na srpskom jeziku na Kosovu su nedovoljni i neprofesionalni. Potrebna je profesionalizacija srpskih medija, takodje jedan televizijski kanal i mreža radio stanica koji emituju program na srpskom jeziku, dnevni list i jedna novinska agencija koji bi objektivno izveštavali na srpskom jeziku o svemu što se dešava na Kosovu.

- Neophodno je da se već sada radi na izgradnji (multietničkog) kosovskog identiteta, što bi, kada je reč o regionu, bio presedan. To znači da već u ovoj, početnoj fazi kosovske nezavisnosti, treba aktivno raditi na stvaranju političke zajednice koja bi uključila sve građane Kosova. Činjenica je da je u svim delovima bivše Jugoslavije gde su bili sukobi došlo do poremećaja međuetničkih odnosa i da se mahom svi ponašaju kao ugrožena manjina, što otežava normalizaciju odnosa. Zato je neophodna strategija uspostavljanja međuetničkog poverenja koja, izmedju ostalog, podrazumeva ozbiljnu reformu obrazovnog sistema. Kada je reč o Kosovu, važno je da i manjine, uključujući i srpsku, nauče jezik većine. Osim toga, Kosovo je jedina država čije ime etimološki ne proizlazi iz imena većinskog naroda, već iz naziva teritorije, što je dodatna prednost za profilisanje kulturnog modela i specifičnog identiteta.

UVOD

I. Novi politički kontekst

Proglašavanje nezavisnosti Kosova, demonstracije u Beogradu povodom toga, prevremeni parlamentarni izbori u Srbiji i pobjeda Koalicije za evropsku Srbiju (KES) značajno je uticala na raspoloženje kosovskih Srba u enklavama. Nova realnost, objektivne prilike u kojima Srbi u enklavama žive, te osećaj napuštenosti od strane Beograda, doveli su do racionalizacije njihovog odnosa prema kosovskoj državi ali i o perspektivi njihovog ostanka na Kosovu. Kroz razgovore koje je Helsinški odbor vodio sa njima je primetno značajno pomeranje raspoloženja u odnosu na očekivanja, a i mnogo kritičniji odnos prema Beogradu i Kosovskoj Mitrovici.

28. juna formirana je Skupština zajednica srpskih opština u Kosovskoj Mitrovici, uprkos negativnom stavu međunarodne zajednice. Glavni protagonist bio je Slobodan Samardžić. Reagovanja srbijanskih ministarstava na nezavisnost Kosova bilo je usmereno na potkopavanje novih vlasti na Kosovu i na opstrukciju nezavisnosti. Srpska strana je odbila Ahtisarijev plan - čak je izolovala srpske policajce u zajedničkoj Kosovskoj policijskoj službi. Pravi srpski plan za Kosovo je njegova podela u razmeri 12:88, što znači da Beograd želi pet severnih opština pripojiti Srbiji. Da bi to ostvario Beograd će održavati konflikt niskog intenziteta preko infiltracije sužbi bezbednosti na čitavom Kosovu. SPC je stožer oko kojeg se odvija celokupna delatnost Beograda.

U svim projekcijama Beograda u pogledu budućnosti Kosova, važnu ulogu ima Rusija, koja je blokirala donošenje nove rezolucije Saveta bezbednosti.¹³ Mada je Rusija sada manje vidljiva, ipak se

¹³ Pojedinci kao Veselin Djuretić, istoričar, smatra da bi instaliranje ruskih vojnih baza u Srbiji (na Kopaoniku) bio važan balans američkom „Bondstilu“. On takođe smatra da Srpska skupština na Kosovu zatraži od Rusije da kod svojih partnera izvojuje da se ostvari vojni dogovor iz 1999 godine, te da se umesto predviđenih srpskih vojnika na Kosovu instaliraju ruske vojne snage (oko 10.000) i

dugoročno očekuje da ona stane iza polana podeli Kosova. Da je podela Kosova aktuelna govori i nedavni intervju ruskog ambasadora u Beogradu Konuzin, koji je u intervjuu *Danasu* rekao da nema podele Kosova. Međutim, istakao je: „Ako Beograd i Priština tokom direktnih pregovora odluče drugačije, mi smo spremni da se to razmatra“.¹⁴

Bez obzira što je nova vlada ostala formalno na istim pozicijama kada je reč o nezavisnosti Kosova, retorika je značajno promenjena. U svom ekspezu novi premijer srbijanske vlade Mirko Cvetković najavio je da su sve članice koalicije saglasne da nova vlada Srbije nikada neće priznati nezavisnost Kosova, te da će preuzeti sve pravne i diplomatske mere za očuvanje Kosova. Ova formulacija se znatno razlikuje od onih koje je koristio Slobodan Samardžić, ministar za Kosovo i Metohiju u prethodnoj vladi. Međutim, ova formulacija znači i da je srpsko pitanje i dalje otvoreno i da je njegovo rešavanje samo odgodjeno za neko vreme.

Ostaje da se vidi kako će se ponašati nova vlada u konkretnim situacijama kada je o Kosovu reč. Hapšenje Radovana Karadžića je kosovsko pitanje stavilo u drugi plan mada je diplomatska akcija Srbije protiv nezavisnosti Kosova i dalje u toku.

Odnos nove vlade prema Kosovu

Hapšenje Radovana Karadžića i svojevrsna drama koja je pratila njegovu predaju, odmakla je fokus od dešavanja na Kosovu, mada je u toku instaliranje misije EULEX. Međutim, nova vlada je nastavila svoju kampanju za nepriznavanje Kosova i u tom pogledu vodi veoma dinamičnu diplomatsku aktivnost preko **ministar inostranih poslova, Vuka Jeremića**. Njegova aktivnost je usmerena pre svega na nesvrstane zemlje. Međutim, Jeremić ističe da će “nova vlada biti

to u enklavama koje su bile u srpskim rukama pre NATO agresije. (Glas javnosti, 7. jul 2008).

¹⁴ *Danas*, 5-6 juli 2008

spremna da saraduje sa UN u pronalaženju adekvatnog rešenja za rekonfiguraciju civilne misije na Kosovu”, ali i dalje insistira da do “rekonfiguracije međunarodne misije na Kosovu mora doći uz adekvatnu podršku u Savetu bezbednosti.”¹⁵ Jeremić je upozorio da nijedna misija na Kosovu ne može sprovesti odbačeni plan Martija Ahtisarija i da Srbija nijednim činom neće pristati na bilo šta što dovodi u pitanje suverenitet i teritorijalni integritet zemlje.

Na konferenciji Pokreta nesvrstanih u Teheranu, Vuk Jeremić je pozvao članice Pokreta da podrže inicijativu Srbije kojom će tražiti mišljenje Međunarodnog suda pravde o tome da li je proglašenje nezavisnosti Kosova u skladu sa međunarodnim pravom. Jeremić i dalje insistira na ovoj inicijativi, iako je dobio sugestiju iz Brisela da je Vlada Srbije povuče.¹⁶

U međuvremenu vlada je donela odluku da neke ambasadore vrati u zemlje koje su priznale Kosovo jer je ta odluka Koštuničine vlade štetila pre svega interesima Srbije. Ambicija Srbije da što pre postane kandidat, za članstvo u EU svakako zahteva aktivnu diplomatiju, što podrazumeva i pune diplomatske odnose sa zemljama EU. EU preko svojih predstavnika poručuje Srbiji da njeno priznavanje Kosova nije preduslov za EU. Tako je nemački poslanik u Evropskom parlamentu Elmar Brok, koji je autor predloga rezolucije Evropskog parlamenta o strategiji širenja Evropske unije, izjavio je da priznavanje nezavisnosti Kosova ne bi trebalo da bude uslov za nastavak približavanja Srbije Uniji. Uoči rasprave u Strazburu o rezoluciji širenja EU, Brok je, međutim, naglasio da su vrata EU otvorena za sve države

¹⁵ www.B92.net, 6.jul 2008

¹⁶ Beta, "Srbija da odustane od zahteva"22. jul 2008

Bernar Kušner zatražio da Srbija odustane od zahteva da Međunarodni sud pravde da ocenu o priznanju nezavisnost Kosova. On je kazao da je iznenađujuće da Srbija namerava da od Generalne skupštine UN zatraži da Međunarodni sud pravde donese ocenu o odlukama pojedinih zemalja da priznaju nezavisnost Kosova.

Britanski ambasador Stefan Vodsvort takođe je poručio da je inicijativa Srbije da se Međunarodni sud pravde izjasni o legalnosti jednostrano proglašene nezavisnost Kosova pogrešna, jer deluje kao direktno izazivanje, koje će samo otežati saradnju i integraciju Srbije u Uniju (izvor B92, Beta, 5.avgust 2008).

zapadnog Balkana, ali da će one "kroz njih proći u različitim vremenskim razmacima, jer nisu na istom nivou razvoja i nemaju sve iste kapacitete". On je podsetio na stav u tom dokumentu o tome da bilo koja zemlja koja želi da uđe u EU "treba da reši svoje najveće unutrašnje probleme, posebno one koji se tiču teritorijalnog i ustavnog uređenja, pre nego što postane članica Unije".

Novi ministar za Kosovo Goran Bogdanović je u svojim izjavama više skoncentrisan na povratak Srba na Kosovo, što je u suštini nastavak iste politike. Pitanje je koliko će se vlada Srbije suštinski zalagati za povratak ili će problem povratka ponovo služiti za učenjivanje međunarodne zajednice. Najavio je usvajanje nove strategije za Kosovo čiji će cilj biti da se “očuva suverenitet, ali pre svega da Srbi ostanu na svojim vekovnim ognjištima”. On je izjavio da je "povratak do sada bio minimalan i stihijski. Moramo uraditi sve da on bude održiv, da povratnici i Srbi koji su preživeli i opstali od 1999. godine, ekonomski ojačaju. Nedopustivo je da žive od socijalne pomoći i milostinje koja dolazi iz Beograda".¹⁷ Nova strategija će biti skoncentrisana na održivi povratak u Pokrajinu koja će biti bazirana na ekonomskom jačanju srpskih sredina. Naglasio je neophodnost otvaranja novih radnih mesta, aktiviranju malih i srednjih preduzeća i stimulisanoj firmi iz Srbije koje žele da ulažu u Kosovo.¹⁸

Strategija će, prema njegovim rečima, prvenstveno “snimiti” kompletnu situaciju na terenu, kao i koliko je tačno Srba ostalo u Pokrajini, koliko je onih koji tamo povremeno borave, a koliko ih je raseljeno. Najvio je da će “sačiniti socijalnu kartu stanovništva koje priznaje institucije države Srbije.” Bogdanović dodaje da će takozvana socijalna karta stanovništva biti sačinjena kako bi se racionalnije raspodeljivao novac koji se izdvaja za Kosmet. Može se zaključiti, drugim rečima, da je to svojevrsna ucena Srba spremnih da saraduju sa kosovskom vladom i njihovo držanje pod kontrolom, odnosno njihovo stavljanje u ekonomsku zavisnost od Beograda. Bogdanović je dalje istakao: “Sačinićemo podatke o primanjima tamošnjih žitelja, ali i

¹⁷ Beta, 29. jul 2008.

¹⁸ Beta, 29. jul 2008.

onih koji povremeno dolaze u Pokrajinu radi posla, kao i raseljenih lica koja su bila prinuđena da napuste pokrajinu".¹⁹

Takodje je najvio prestanak zloupotreba prilikom zapošljavanja, kao i da je u tom cilju predstavnicima lokalne samouprave već saopštio da više nema zapošljavanja bez konkursa. Najavio je da će lokalnim samoupravama vrlo brzo uputiti zahtev da se provere spiskovi zaposlenih radnika. To je neophodno, rekao je, da bismo videli ko su ti ljudi, gde žive - na Kosovu ili ne. Izneo je podatak da za Kosovo samo sedam ili osam odsto sredstava dolazi iz Ministarstva za Kosovo i Metohiju, dok ostali deo obezbeđuju ministarstva zdravlja, prosvete, kulture i finansija, pa će eventualne nepravilnosti biti zajednički utvrđivane. Ocenio da je moguće da su postojale nepravilnosti i dodao da na to ukazuje "podatak da se za Kosovo i Metohiju izdvaja oko 40 milijardi dinara (500 miliona eura)". Treba imati u vidu, pri tome, da je budžet Vlade Kosova 670 miliona eura, od čega 470 miliona eura izdvaja za infrastrukturne projekte i Kosovsku elektrokorporaciju (KEK), a ostatak za plate.

Iz njegovih izjava jasno proizilazi da se nova vlada neće oslanjati na, sada opozicione partije DSS i SRS, koje su u prošlom mandatu dominirale i krojile politiku na Kosovu. Ova činjenica ukazuje na umerenije ponašanje novih vlasti. Ali isto tako je naglasio da "Kosovo ne može biti partijsko pitanje, ne može se koristiti u dnevno-političke svrhe. Ono mora biti državno pitanje. Ministarstvo i ja ćemo učiniti sve da saradujemo sa svim predstavnicima lokalne samouprave i organizacijama koje poštuju Srbiju i smatraju je svojom državom".²⁰ Takodje je izrazio uverenje da će vremenom i UNMIK shvatiti da može da saraduje samo sa legitimnim predstavnicima Srba izabranim na lokalnim izborima 11. maja. On je ranije najavio da će podneti ostavku ako se ne priznaju ovi izbori na Kosovu.

Što se tiče obnove porušenih manastira i crkava Bogdanović je rekao da će Ministarstvo raditi sve što je u interesu Srba i ostalih nealbanaca i podržati sve projekte značajne za SPC i njene vernike.

¹⁹ *Večernje novosti*, 29. jul 2008.

²⁰ Beta, 29. jul 2008.

Medjutim, rekao je : "Ne znam da li će se nastaviti saradnja sa Savetom Evrope koji je finansirao rekonstrukciju velikog broja crkava i manastira, ali to zavisi od Sinoda SPC koji je jedini merodavan da donese takvu odluku".²¹

Premijer Srbije Mirko Cvetković izjavio je da nova vlada nikada neće priznati nezavisno Kosovo. Na svečanosti povodom završetka školovanja 51. klase Generalštabnog usavršavanja Škole nacionalne odbrane Vojske Srbije, kazao je da će Vlada u saradnji sa drugim državnim organima preduzeti sve mere u diplomatskoj borbi za očuvanje Kosova u svojim granicama.

Čini se ipak da su izjave novih predstavnika vlasti ipak umerenije i da Kosovo neće biti u fokusu nove vlade, mada ne treba izgubiti iz vida da je dugoročna strategija podela Kosova. Pitanje je koliko će Srbija u novim okolnostima uopšte imati prilike za bilo kakvu politiku na Kosovu. Izjave Gorana Bogdanovića ukazuju da će se baviti poboljšavanjem svakodnevnog života Srba, te da neće biti politizacije ili strančarenja. "Moto Ministarstva za Kosovo i Metohiju biće - 'Živeti na Kosovu, za Kosovo, a ne od Kosova'".

On je naveo da je ranije bilo primedaba da Srbi u severnom i centralnom delu Kosova nemaju jednak tretman, dodajući da će Ministarstvo učiniti sve da to ne bude tako. "Moj prvi korak će upravo biti smeštanje Koordinacionog centra u Gračanicu, u centralnom Kosovu, jer smatram da su tamo mnogo veći problemi, da tamo Srbi mnogo teže žive, ali to nikako ne znači da će se zapostaviti sever Kosova". On je rekao da će ubuduće lokalnim problemima u srpskoj zajednici morati da se bave legitimno izabrani organi lokalne samouprave, da nose deo odgovornosti za situaciju na Kosovu i Metohiji i da ne mogu, kao do sada, da očekuju da sve dolazi iz Beograda.

Svi predstavnici nove vlade ističu da je UNMIK jedini legitimni predstavnik međunarodne zajednice na Kosovu, jer "EULEKS nema pravni osnov za svoje delovanje i ne može biti naš partner u razgovorima o rešavanju problema, osim ako njihov boravak na KiM ne

²¹ Beta, Tanjug, 9. jul 2008.

bude legalizovan kroz novu rezoluciju Saveta bezbednosti ili kroz izmenu postojeće Rezolucije 1244".²²

Očigledno je da će i nova vlada praviti opstrukcije za normalizaciju odnosa sa Kosovom, kako sa Srbijom tako i sa regionom. **Vicepremijer Srbije i ministar unutrašnjih poslova Ivica Dačić** je rekao da Republika Srbija neće priznavati pasoše Kosova. On je, reagujući na najave Crne Gore i Hrvatske da će priznati pasoše Kosova, rekao da je to "deo njihove državne politike prema jednostrano proglašenoj nezavisnosti, koju su neke zemlje priznale", što, kako kaže Dačić, nije u saglasnosti sa međunarodnim pravom. Najavio je da Srbija neće priznavati pasoše takozvane nezavisne države Kosovo. Nijedan građanin Srbije koji poseduje pasoš Kosova neće biti propušten na administrativnoj liniji i graničnim prelazima Srbije". Takođe je rekao da svim stranim državljanima koji budu imali pečat takozvane države Kosovo, taj pečat će biti poništavan i preko njega biće stavljen pečat Republike Srbije.²³ S druge strane, Goran Bogdanović je izjavio da je uspostavljanje carine na severu Kosova apsolutno neprihvatljivo. "Mi ne možemo dozvoliti da se vraćaju punktovi carine na sever Kosova u mestima Donje Jarinje i Brnjak".

Guverner Narodne banke Srbije Radovan Jelašić, koji u Odboru guvernera Međunarodnog monetarnog fonda predstavlja Srbiju, izjavio je da će zatražiti od zemalja članica MMF - a da ne podrže učlanjenje Kosova, niti drugi oblik njegovog učestvovanja u radu tog fonda, rečeno je Tanjugu u centralnoj banci. **Potpredsednik Vlade Srbije Božidar Đelić** izjavio je da Srbija nikada neće trgovati Kosovom radi brže evropske integracije, te da je Vlada Srbije usvojila novu rezoluciju o kontinuitetu vođenja državne politike prema Kosovu u kojoj je u paragrafu šest "jasno stavljeno do znanja da Srbija ratifikuje Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa Kosovom u njenom sastavu i da će Srbija ući u Evropsku uniju sa Kosovom".²⁴ To

je način na koji ćemo, istovremeno, kako je rekao, ući u Evropu i braniti naš teritorijalni integritet".

Realnost na Kosovu

Država Republika Kosovo predstavlja jedan od gorućih problema u sada susednoj Republici Srbiji. U javnom diskursu unutrašnje politike formulacija koja podrazumeva Kosovo kao "suseda" se ne upotrebljava. To nije neobično, jer posmatrano iz šire istorijske perspektive, upadljiva je sličnost ili istovetnost sa hegemonističkom politikom Slobodanom Miloševića prema otcepljenju bivših jugoslovenskih republika. Otvoreno je pitanje koliko je novoizabrana proevropska Vlada na putu da prekine sa takvom politikom.

Diskriminacija Srba južno od Ibra od strane Beograda, za sada ima pozitivan efekat u smislu političkog otrežnjenja tih ljudi u odnosu na "radikalni" sever koji će zbog srpskog nacionalizma tek doći u krizu. Iako nova Vlada odražava veću osvešćenost građana, i realno ima kapacitet da zemlju približi evropskoj opciji, pitanje je koliko će biti efikasna. Nova vlada još uvek nije artikulisala racionalnu politiku²⁵ prema Kosovu. Prethodna vlada je samo povodom nezavisnosti organizovala miting "Kosovo je Srbija", što se prelilo u "planirano" nasilje. Ministarstvo za Kosovo će u novoj vladi voditi Goran Bogdanović (ZES-DS).

Formiranje Skupštine zajednice opština Kosova i Metohije kao paralelnih institucija je najverovatnije, deo Akcionog plana prethodne vlade, jer od tih, kako kaže Slobodan Samardžić, «prezentativno-

²² Fonet, 11. jul 2008.

²³ Fonet, Beta, Tanjug, 18. jul 2008.

²⁴ Fonet, 11. jul 2008.

²⁵ Iracionalna politika podrazumeva da jedan režim na prvom mestu obmanjuje građane i građanke sopstvene zemlje zbog brojnih interesa, a ti interesi uobličeni u ideologiju, tzv. "državne politike" podstiču razne vrste nasilja i šovinizma kako prema spoljnim tako i prema unutrašnjim "neprijateljima". Primer iracionalnosti je i zvaničan tekst zakleteve koji je usvojila prethodna Vlada, a koju polažu ministri prilikom stupanja na dužnost: "Zaklinjem se na odanost Republici Srbiji i svojom čašću se obavezujem da ću poštovati Ustav i zakon, da ću dužnost člana Vlade vršiti savesno, odgovorno i predano, i biti posvećen očuvanju Kosova i Metohije unutar Republike Srbije".

političkih», a ne «izvršno zakonodavnih» u dogledno vreme biće inicirano stvaranje institucija sa punim ingerencijama²⁶ (zašto bi bilo ko trošio novac, energiju na nešto što funkcioniše kao puki simbol, osim ako ti predstavnici nisu tu samo da bi obavljali «druge poslove», dok čekaju na dalje direktive iz Beograda).

Politika koju srbijanska vlada sprovodi prema enklavama je još uvek manipulativna. Iako je Koštunica poražen, strukture njegove vlasti, posebno one koje deluju na Kosovu su opstale i koriste pređašnje kanale korupcije. Misli se prvenstveno na krađe velikih suma novca koje stižu kao pomoć Srbima u enklavama. Argumenti koji potvrđuju postojanje te korupcije su jaki, jer u svakom posećenom selu, ljudi su u razgovoru sa Helsinškim odborom iznosili potpuno istovetne tvrdnje. U najvećem broju slučajeva pominju predsednike sela (lokalne lidere) koji pomoć dele samo određenom broju domaćinstava, pri čemu ostaje nepoznato kolika je svota u pitanju i gde završava novac koji nije raspodeljen.

Najveću frustraciju (sasvim opravdanu) meštani imaju prema neravnopravnom tretmanu izbeglica sa Kosova koji žive u Srbiji, ali i dalje primaju pomoć, dobijaju kuće za povratnike koje zatim prodaju ili duple plate ako rade dva posla. Zovu ih “vikendaši” ili “lažni povratnici”, jer ti ljudi obično dolaze u selo samo kada čuju da će biti dodela neke pomoći. Finansijsku krizu koju osećaju meštani pojačava njihova zavisnost od sredstava koja stižu ili ne stižu iz Srbije. Finansijska kriza bi mogla biti katalizator za spremnost Srba u enklavama da se uključe u kosovske institucije preko prihvatanja kosovskog državljanstva, penzija, zdravstvenih knjižica ili registarskih tablica. To su sve kanali koji su Srbima na raspolaganju i što pre ih prihvate pre će biti korisnici fondova planiranih od strane Vlade Kosova (Ministarstvo za povratak).

²⁶ Ministar Samardžić 28. juna, na dan osnivanja Skupštine Srba s Kosova: “Albanci su izabrali svoj put, mi smo izabrali svoj put i naš posao ćemo braniti u svojim institucijama”. Ja vas uveravam da će oni prihvatiti ono što mi uradimo, možda odmah to neće reći jasno, ali će prihvatiti i saradivati sa opštinama koje su Srbi izabrali i Skupštinom koju smo danas konstituisali”.

Mnogi od njih su već spremni na te korake jer je nezadovoljstvo dostiglo vrhunac, nezadovoljstvo “izdajom” njihove matične države razotkriva političku pozadinu državnog (Koštuničinog) projekta. Materijalni razlozi sve više teraju ljude da biraju racionalnija rešenja (npr. prihvatiće kosovsku penziju ako bude veća od srbijanske, ili “mi idemo za Srbiju kada ne bude bilo posla”). Politizacija pomoći iz Beograda vodi ka njihovoj razočaranosti i apolitizaciji (izjavljuju npr. da ih politika više ne interesuje ili da su “svi isti”), a onda, ne retko, i oštar stav prema prošlosti i politici Miloševića i Koštunice²⁷. Oni, zaokupljeni svakodnevnim preživljavanjem, nedostatkom vode, struje, medicinske pomoći, prevoza za decu do udaljenih škola - shvataju da će njihova buduća egzistencija da zavisi isključivo od nove države u kojoj žive, i da su sada oni kao i njihove komšije Albanci odgovorni za njenu stabilnost. Do političkog otrežnjenja dolazi siromaštvom i osećanjem ostavljenosti, posebno kada je reč o selima sa ekstremno poremećenom starosnom strukturom.

Postoje i slučajevi veoma uspešnog suživota između Albanaca i Srba. Tako, na primer, u Rabovcima, mestu sa 50 srpskih domaćinstava i 85 albanskih. Prostorne segregacije nema, jer su kuće smeštene tako da se ne obrazuju grupe od (npr. 2-3) samo “albanskih” ili samo “srpskih” kuća. Selo je primer uspešnog suživota, u velikoj meri zahvaljujući razumnosti njihovog predsednika. Srbi i Albanci se organizuju u radne grupe i rešavaju neka pitanja od zajedničkog interesa (npr. zajedno su asfaltirali put od sela do Ljijpljana). Ono što sabotira ovakve primere uspešnog suživota jeste i dalje jaka manipulacija prosrpskih lidera i poruka koje stižu iz Srbije.

Manipulacija se ostvaruje najpre neinformisanjem meštana. Većina nije bila upoznata sa postojanjem fondova i mogućnosti da

²⁷ Izjave tipa: “Izbori (lokalni) su bili pogrešni”, “Srbija je uvela samo veći razdor”, “partije vam neće pomoći u selu zbog rešavanja problema”, “već se oseća da će neka podela da bude, ali to neće proći bez nemira”, “Skupština Srba NIŠTA. ...sada je tu korupcija”, “Ti Albanci nisu krivi koliko su krivi Srbi”, “lokalne vlasti su najveći lopovi”, “Niko ništa nije uradio, svi čuvaju fotelje”, “Raditi na zakonima, civilizacijskim vrednostima, toleranciji”.

konkuriše za razne programe investicija namenjenih manjinskim zajednicama. U tim slučajevima najodgovorniji su predstavnici tih sela, i jasna je njihova strategija odbijanja bilo kakve saradnje sa Vladom Kosova. A i kada se ljudi informišu, oni obično slušaju srbijanske radio stanice²⁸ koje im prezentuju nacionalističke sadržaje. Time se podstrekava strah koji je jedna od glavnih barijera za njihovu komunikaciju sa Albancima ili za odlazak u Prištinu ili Prizren.

Zdravstvo je posebna tema koja zaslužuje pažnju. Većina Srba u enklavama je upućena na veće centre kao što su Gračanica ili Severna Mitrovica. Samo u urgentnim slučajevima pacijenti se obraćaju albanskim zdravstvenim institucijama u prvom susedstvu. Tako npr. medicinske sestre u ambulanti u Čaglavici zbunjeno izjavljaju da oni ipak ne upućuju hitne slučajeve u bolnicu u Prištini, koja je na 3 minuta vožnje, već u Gračanicu. Na pitanje ispitanika zašto se to dešava nemaju odgovor iako su jednom zbog saobraćajne nesreće poslali pacijenta u Prištinu i nije bilo nikakvih problema. Pretpostavka je da postoji bezrazložan strah ili strah ne postoji već niže osoblje postupa po direktivi nadležnih (zato nisu ni imali argumente koji bi opravdali takvu praksu lečenja). Da je u pitanju manipulacija od strane lokalnih lidera dokazuje njihov pokušaj da dezinformacijama izmanipulišu i nas kao sagovornike.

S obzirom da su ispitanici uglavnom potvrdili činjenicu da se ne dešavaju međuetnički incidenti može se zaključiti da se radi o strahu izazvanom anti-albanskom kampanjom iz Beograda. Incidenti se dešavaju, ali više kao kradje, naročito stoke ili nedozvoljenog upada na imanja. Većina sagovornika je zaključila da su sada svesni da “srpska” policija nije smela da napušta KPS, te da policija ne bi smela da bude etnički ustrojena. Kosovo je još mlada i nedovoljno reguliasana država treba očekivati da bi vremenom moralo doći do veće profesionalizacije, posebno policije.

²⁸ Albanski mediji su im nedostupni i pitanje jezika će biti još jedan problem za njihovo aktivno uključivanje u institucije, tako da bi bilo poželjno da nove generacije uče albanski jezik kao obavezan u školama.

II. Posete Helsinškog odbora enklavama

Predstavnici Helsinškog obora za ljudska prava u Srbiji su tokom jula obavili tri posete Kosovu i obišli tri grupe enklava čime se završio program predviđen po projektu. Od 1. do 4. jula 2008. Kosovo su posetila dva tima koji su obišli i razgovore obavili sa pripadnicima srpske zajednice u sledecim enklavama:

A. Opština Kosovo polje (Fushë Kosovë) – Sela: Ugljare (Uglarë)- i Bresje; **B. Opština Peć (Peja)**, - Selo Belo Polje (Bello-pojë), Patrijaršiska ulica-Pec (Peja) i Pecka Patrijarsija; **C. Opština Ljipljan (Lipjan)**- Selo: Rabovce (Rubofcë); **D. Opština Prizren** – Sela: Novake (Novakë) i Stajkovce (Stajkocë); **E. Opština Priština (Prishtinë)**- Selo Caklavica (Çakllavicë); **F. Opština Obilic (Obiliq)**- Selo: Babin Most (Babimoc); **G. Opština Orahovac (Rahovec)** – Sela: Velika Hoča (Hoça e Madhe) i Žočište (Zojishtë); **H. Opština Klina (Klinë)** – Klinavac (Klinavcë); **I: Opština Vitina (Viti)**–Selo: Žitinje (Zhiti); **J. Opština Štrpce (Shtjerpë)** – Selo: Sušice (Shusicë).

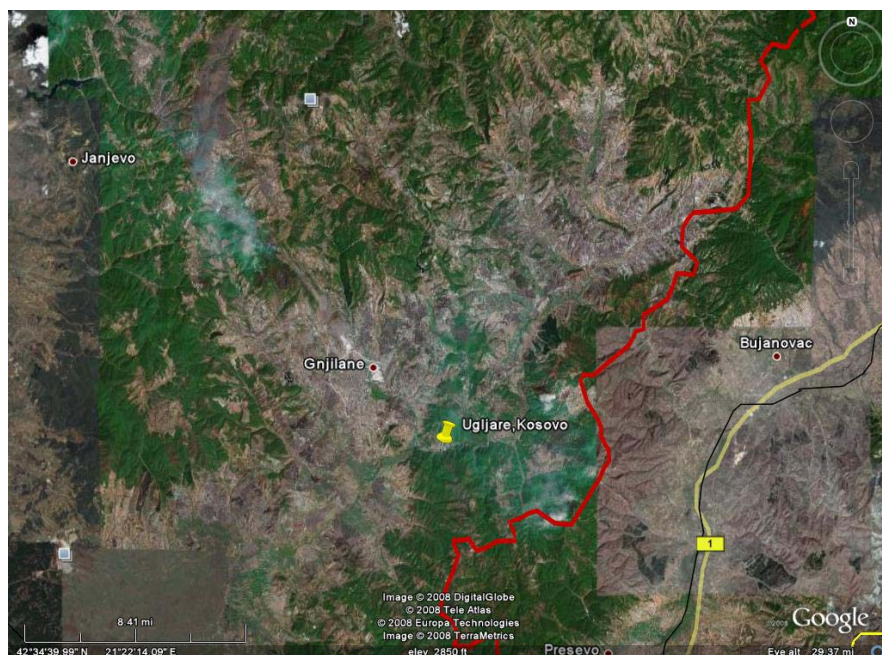
A. Opština Kosovo Polje (Fushë Kosovë)

Opština Kosovo Polje nalazi se jugozapadno od Prištine. To je gradić u kome su pre oružanog sukoba na Kosovu Srbi imali veliko ideo u stanovništvu. Procene su da ta opština trenutno broji oko 40.000 stanovnika. Albanaca ima blizu 34.000, Srba više od 3000 i isto toliko Aškalijska i Roma. Za vreme NATO intervencije prvo su Albanci bili izloženi progonu, a nakon dolaska međunarodnih snaga na Kosovo određeni broj Srba bilo je prinudjeno da napusti svoje domove. Iseljavanje Srba je nastavljeno naročito posle martovskih nasilja 2004. U opštini Kosovo Polje postoje projekti za povratak raseljenih lica. Oni se implementiraju preko Ministarstva za povratak i reitegraciju Vlade Kosova i UNDP-a.

Posle majskih izbora u Srbiji, odbornici Srpske radikalne stranke (SRS) održali su, bez odbornika ostalih stranaka konstitutivnu sednicu opštine Kosovo Polje na kojoj su izabrali opštinsko ruko-

vodstvo bez neophodne dvotrećinske većine. Za predsednika opštine izabran je Dragisa Stakić, dok je za njegovog zamenika imenovan Slaviša Mitrović. Izabrani funkcioneri su članovi SRS. Rezultate konstitutivne sednice ne priznaju odbornici Demokratske partije (DS), Socijalističke partije Srbije (SPS), Demokratske stranke Srbije (DSS) i Nove Srbije (NS). Najveći broj Srba u ovoj opštini nastanjen je u selima Ugljare i Bresje. Srpske vlasti su pokušale da preuzmu upravljanje kosovskom železnicom, zbog čega je došlo i do incidenta. To je znatno otežalo Srbima iz ova dva sela da slobodno putuju prema Kosovskoj Mitrovici i unutrašnjosti Srbije, jer je došlo do prekida saobraćaja na relaciji Kosovo Polje-Lesak-Kosovo Polje.

a) Selo Ugljare

Pre sukoba na Kosovu selo Ugljare je imalo nešto više od 1000 Srba i oko 700 Albanaca. Iako se jedan broj meštana ovog sela iselilo, njihov broj se nije smanjio, jer su se u selu nastanili raseljeni Srbi iz drugih kosovskih sredina. Oni žive u objektima sa veoma lošim uslovima za život. Za vreme nemira 17. marta 2004. godine, 23 srpske porodice iz Kosova Polja, kojima su spaljeni i uništeni stambeni objekti, našli su privremeni nužni smeštaj u selu Ugljare. Smešteni su u 17 kontejnera koje su poslali Rusi nakon martovskog nasilja. Samo selo Ugljare, prema rečima meštana, prošlo je dobro, bez većih posledica. Zapaljeno je samo nekoliko kuća

Aprila 2007. godine tokom jednog pretresa u kući Siniše Jovanovića (Ugljare), vojnici KFOR - a, u saradnji sa pripadnicima Kosovske policijske službe (KPS), su pronašli dve ručne granate, jednu poluautomatsku pušku i jedan automat, lisice i vojnu uniformu Vojske Jugoslavije, kao i 4 gasmaske. Vlasnik je zbog toga uhapšen. U rutinskoj kontroli automobila Dragiše Mijatovića u istom selu pripadnici KFOR - a pronašli su veću količinu ilegalnog naoružanja. To je poremetilo međuetničke odnose u tom kraju. Međutim, i pored toga u tom selu nije bilo ozbiljnijih etničko motivisanih incidenata poslednjih godina. Deo Srba iz tog sela ipak prodaje svoje kuće i imovinu, naročito oni koji su smešteni pored magistralnog puta koji povezuje Prištinu i Kosovo Polje. Glavni razlog prodaje nije bezbednost, već finacijski interesi, jer se zemlja na tom pojasu prodaje po vrlo visokoj ceni. Prodaja zemlje u tom selu je najunosniji posao, jer jedan ar zemljišta kosta više od 10.000 eura. Od marta 2004. godine do sada prodato je više od 40 srpskih kuća u tom selu. Srbi iz sela Ugljare, osim oštre kritike na račun vlasti u Beogradu izražavaju razočaranje i sa svojim lokalnim političkim liderima koje okrivljuju da nedovoljno rade na zaštiti srpskog stanovništva, kao i da često zloupotrebljavaju svoje funkcije radi ličnog bogaćenja.

U ovom selu ima oko 30 mladih koji su uglavnom bez posla. Poljoprivreda je jedini izvor zarade. Uglavnom proizvode za lične potrebe, a ne i za tržište. Ukoliko proizvedu više, Albanci sve kupuju po veoma dobroj ceni, posebno pšenicu.

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji / Zaboravljeni svet – enklave na Kosovu

Mada se ne žale na bezbednost, KPS ima samo nekoliko Srba. Žale se na kradje i ulaz stoke na imanja. U selu imaju samo kafanu i kladionicu, što su ujedno i jedina mesta okupljanja. Mnogi bi ostali da imaju posla. Bavili bi se malom privredom, ali za to im je neophodna pomoć. Svoje potrebe (kupovinu) uglavnom obavljaju u Kosovu Polju. Kada je reč o zdravstvu, lekove imaju, ali za ozbiljnije intervencije idu u Kosovsku Mitrovicu. Svi se žale na ponašanje države (Srbije) koja, prema njima, širi mržnju između Srba tako što neke grupe privileguje, dok druge ostavlja da žive sa minimalnim sredstvima, posebno one za koje verovatno želi da se isele. Predsednike ili predstavnike lokalnih vlasti drži koordinacioni centar. Mnogi od njih su već sve prodali a u selo vraćaju samo zbog posla, odnosno funkcije koju obavljaju. To veoma iritira one koju su stalno nastanjeni u selu i smatraju da oni ne zastupaju njihove interese.

Kažu da se svojevremeno govorilo da svaki nezaposleni dobivati po 200 eura, ali je sve ostalo na praznom obećanju. Ljudi preživljavaju uglavnom kroz raznovrsno snalaženje. Oni kojima se ukaže prilika za posao, odlaze. Obraduju se njive samo koje su blizu sela. Bilo je pokušaja donatora da se pojedincima ili zadruzi dodeli traktor i ostala poljoprivredna oprema, međutim, to je uglavnom prodato, a novac odnet. Meštani kažu da nema ni vlasti ni zakona i da je sve prepušteno bezakonju, odnosno nekolicini moćnika koji dominiraju selom. Donatori ne kontrolišu (domaći i strani) kako se koristi donacija (pre svega ona u opremi). Oni koji to dobiju uglavnom sve prodaju.

Jovica Andrejević, (57) radnik Kosovskih elektrana „u rezervi“, neće da razgovara sa aktivistima HO. Ljut na državu Srbiju, ostavila ih, izdala, ali pomoć koja redovno stiže primaju, pomoć za nezaposlenost, u dinarima. U 300-nak srpskih kuća (grupisano, zaokruženo...) Srbi žive i rade u zatvorenom. Tu je apoteka, u dom zdravlja za sada idu u Gračanicu, Vlada Srbije započela gradnju ambulante, u okviru NIP-a. Kažu da ima oko 300 dece u školi, obdaništa po privatnim kućama, dolaze iz Bresja i okolnih mesta.

Prodali bi svi, samo se čeka cena! I da neko krene prvi! Jovica Andrejević na ime posla koji ne radi u Kosovskim elektranama, dobija iz budžeta Srbije oko 20.000 dinara mesečno. Od toga izdržava sina i snahu, i dvoje unučadi. Kaže da je unazad godinu, godinu i po, bezbednost bolja, nije bilo incidenata. Imaju školu, osnovnu, privremenu ambulantu, lokalnu vlast (pobedili radikali na majskim izborima).

Na sred sela, prekoputa započetog objekta ambulante, desetak i više kontejnera, bratska pomoć iz Rusije, da se smeste izbegli iz Kosova Polja, nakon proglašenja nezavisnosti Kosova.

Jovica ne zna albanski; na poslu, dok je radio u elektranama, albanci pričali srpski, nije morao da uči zbog sporazumevanja. Na pitanje, gde će unuci (od 4 i 6 godina), jednostavno reče, „sa nama“ ne objašnjavajući kako će u školu, posle osnovne, hoće li ostati na Kosovu ili otići. Jovica je pravoslavne veroispovesti, kršten u Gračanici, ali ne govori o tome ide li u crkvu i pomaže li crkva Srbima u Ugljare. Iako „neće da razgovara sa aktivistima“, pričali smo oko 30 minuta.

Mladen Krstić, penzioner (Kosovotrans, firma premeštena u Kraljevo pa ugašena) tvrdi da nema nikakvih problema, nema provokacija. Pokazuje s druge strane naselje, Ugljare, sa albanskim življem i Kosovo Polje, tamo Srbi prodaju Albanci kupuju. Navodno, jedan njegov rođak imao njivu pored magistralnog puta, prodao za

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji / Zaboravljeni svet – enklave na Kosovu

milion eura...!!! A možda je i izmislio, ko zna? On redovno dobija penziju iz Srbije, snaha radi u apoteci u Ugljaru, ima 50.000 dinara platu, pokazuje mi jednog što vozi ovršeno žito traktorom, tvrdi da radi u banci u Gračanici. Ni on ne zna albanski, ali nemaju problema kada idu između enklava, bez obzira na automobilske oznake, da li stare, nekadašnje srpske države ili nove, kosovske.

Žena iz Ugljara, u čekaonici; suprug radi u školi, tamo plaća Srbija i to je dobro, ali snaha i sin ne rade, sin se vodi da radi u elektroprivredi, imaju neka minimalna primanja, oko 10.000 dinara, a troje đaka. Snalazi se kako ko može, nema dobrih predstavnika sela, gledaju sebe, prepolove sve ono što dođe od Srbije, evo, igralište u Ugljaru, tri puta ga rade, a nikako da završe, sada je uzeo da ga izgradi UNIMK, (KFOR). Moj dever tražio pomoć da popravi kući, ništa! Što se posla tiče, narod ne sme da prihvati posao kod Albanaca, plaše se da ih država Srbija ne odbaci sa obrazloženjem da su „prihvatili nezavisno Kosovo“.

Muškarac iz Ugljara, čekaonica ambulante u Čaglavici; radio u elektranama u Srbiji, sada je na minimalcu koji daje Vlada Srbije, onog trenutka kada Srbija ukine i tu pomoć, on ide sa Kosova.

Jednodušna ocena nekolcine u čekaonici – kada bi bilo posla, i mladi bi ostajali na Kosovu.

M.Z.: *"Ja sam jedina vaspitačica u selu sa odgovarajućom diplomom. Imam troje dece, suprug mi ne radi. Tri puta sam konkurisala za posao u vrtiću, sva tri puta sam odbijena za posao. Zna li ko je dobio posao: seoska popadija čiji je muž lokalni lider ispred vlade Srbije, njena rođena sestra i jedna žena koja ima samo osnovnu školu, ali joj je muž bio predsednik opštine kod Slobe".*

Izjava lokalnog vatrogasca, zaposlenog od strane MUP Srbije:

"Nama je vlada zabraniala nakon proglašenja nezavisnosti da uzimamo benzin i rezervnu operemu od UN-a. Sada više ne možemo da radimo normalno".

HO: *"Vi ste gasili požar gde god da se pojavio, i u selima gde žive Albanci, zar ne?"*

K.K.: *"Pa, jeste, pravo da vam kažem, požar ne pita za nacionalnost, ni Albanci ne pitaju ko smo mi kada gasimo požar".*

HO: *"Da li bi ste uzeli benzin kada bi vam vlada Srbije rekla drugačije?"*

K.K.: *"Pa bez osnovnih sredstava mi ne možemo da radimo, rešiće se to već nekako".*

Konferencija u selu Ugljare, Kosovo Polje

Predstavnice tima HO su učestvovala na konferenciji koju je organizovalo Udruženje pravica *Norma* iz Prištine 1. jula 2008. godine. Konferenciju na temu “WOMEN AMBASADORS FOR PEACE, COEXISTENCE AND TOLERANCE” podržao je UNIFEM.

Učesnice iz Srbije bile su Marija Radoman, iz Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji i Vera Marković, potpredsednica Socijaldemokratske unije. Konferenciju su otvorile Valbona Salihu, predsednica udruženja *Norma* i suorganizatorica skupa Nevenka Rikalo, iz organizacije “Ruka ruci”, Ugljare. O problemima žena na Kosovu govorile su članice manjinskih i albanskih ženskih nevladinih organizacija. U radu konferencije učestvovali su predstavnici Ministarstva pravde, Odeljenje za porodično nasilje, Ministarstva za zajednice, povratak i manjinska prava, Kosovske agencije za rodnu jednakost, načelnica Odeljenja za porodično nasilje KPS i predstavnica UNIFEM-a.

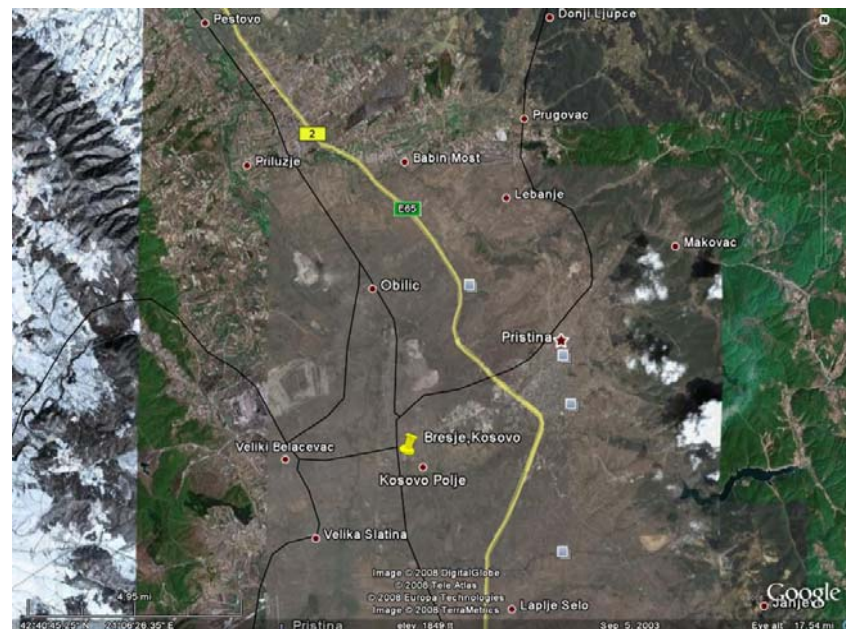
Bilo je reči o temama koje se tiču statusa i kvaliteta života žena u enklavama, ali i svih ostalih žena na Kosovu. Između ostalog, istaknuto je da su žene neobaveštene i da su im informacije o mogućnostima rešavanja problema nedostupne; poverenje u institucije je slabo, zbog nerešenih brojnih slučajeva nasilja; položaj žene ugrožen je zatvaranjem fabrika, odlaskom dece na školovanje u Mitrovicu ili u Srbiju, uskraćivanjem prava pri privatizaciji; naglašeno je da je porodični status žena izmenjen zbog nemogućnosti zarade.

Predstavnica Ministarstva za zajednice, povratak i manjinska prava pozvala je članice manjinskih nevladinih organizacija da prijave projekte na konkurs za dodelu sredstava za rekonstrukciju infrastrukture (milion eura) i za povratak i ostanak (milion eura) u septembru. Predstavnica opštinske kancelarije za rodnu ravnopravnost pozvala je na saradnju u svim slučajevima diskriminacije. Načelnica KPS za porodično nasilje objasnila je proceduru prijave i postupak KPS u efikasnom sprečavanju ponovljenog nasilja. Službenica opštinskog centra za socijalni rad opisala je modalitete asistencije srpskoj

zajednici, posebno ženama, i pozvala na saradnju. Pravica *Norme* prikazala je Zakon o rodnoj ravnopravnosti, posebno članove koji se tiču ekonomske ravnopravnosti.

Posebno interesovanje učesnica konferencije izazvao je izveštaj o zajedničkim aktivnostima srpske NVO “Luna” iz Priluzja i albanske NVO “Otvorena vrata” iz Prištine. Organizovale su psihosocijalne radionice u kojima je učestvovalo 60 žena iz Priluzja, dve ekscurzije za razmenu iskustava u radu NVO po Kosovu, četiri informativna susreta Albanci i Srпкиnja sa lekarima i pravnicima. Za tradicionalne rukotvorine žena Plemetine obezbedjena je prodaja u tržnom centru “Boro i Ramiz”.

b) Selo Bresje

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji / Zaboravljeni svet – enklave na Kosovu

Bresje je etnički mešovito selo smešteno u neposrednoj blizini opštinskog centra Kosovo Polje kroz koju prolazi magistralni put Priština-Peć. To je i jedini put koji vodi ka međunarodnom aerodromu Slatina. Pre rata u Bresje bilo je više od 200 srpskih domaćinstava sa više od 1000 stanovnika, oko 150 Crnogaraca, 330 Roma i više od 350 Albanaca. Za vreme martovskih nemira deo sela je spaljen nakon čega su Srbi počeli da prodaju svoje kuće i imanja. To je povećalo broj Albanaca koji žive u tom selu. Iako bi bilo normalno da Srbi iz tog sela svoje administrativne poslove i medicinsku pomoć rešavaju u opštini Kosovo Polje, koja je udaljena samo nekoliko stotina metara od Bresja, oni su ipak orjentisani na Gračanicu ili Kosovsku Mitrovicu.

Nekoliko puta su meštani tog sela kretali ka centralnoj Srbiji, u nameri da napuste svoje domove, ali je većina ipak na kraju odustajala. Oni koji su otišli povremeno svraćaju u selo da bi iskoristili humanitarnu pomoć koja se još uvek povremeno deli. Meštani sada naglasavaju da nezaposlenost najviše pogoršava njihov položaj. Opština Kosovo Polje se po odluci UNMIK-a nalazi u "specijalnoj zoni", što znači da svaka prodaja kuće, pre nego što se overi u sudu, mora najpre dobiti saglasnost opštinskog civilnog administratora. Meštani kažu da je izdavanje dozvola prilično jednostavan proces, i da ne predstavlja problem prilikom potpisivanja kupoprodajnih ugovora.

Nekada većinsko srpsko mesto, ali, sudeći o tome da je od oko 220 srpskih kuća ostalo jedva trećina (74), Bresje sigurno neće to biti još dugo. Jedan iz grupe okupljenih Srba sa kojima je HO razgovarao, rekao je da hoće da proda imanje. Kaže, „dolazio je 'odža da vidi, odustao za sada, tražio je mnogo (7000 eura za ar). Pored samog asfalta, cena zemljišta je još veća, i 10.000 eura za ar. Naš sagovornik radi na dve strane, za prodaju mu ostala kuća i imanje, u naselju, ali je već prodao neke njive koje je imao, od toga napravio kuću u Kraljevu.

Božo, izbeglica iz Uroševca smešten u kući u kojoj su do rata 1999. bile smeštene izbeglice Srbi iz Hrvatske, pa pobjegli, ima malu „trafiku“, na crno prodaje meštanima cigarete i konzerve, sok i pivo.. Dobija pomoć koju daje država Srbija. Na pitanje, kako dalje, postoji li rešenje za neko vreme koje dolazi, razmišljaju li o tome da pomoć iz Srbije može i prestati, čisto se zgrnuo – **pomoć ne sme da prestane!!**

U razgovoru sa porodicom, nekada bliska Miloševićevim socijalistima, HO je dobio utisak da im očito dobro ide. Porodica se bavi poljoprivredom, prodaju žitarice po celom Kosovu. Poslovni prostor izdaju i Albancima.

B. OPŠTINA PEĆ (PEJA)

a) Selo Belo Polje (Bellopojë)

U selu Bjelo Polje na domak Peći, u čijoj blizini je sada kamp talijanskog KFOR, pre rata je živelo 752 srpskih i 112 crnogorskih porodica. Posle NATO bombardovanja svi su oni napustili selo. U ovom selu su ubijena tri meštana a jedna osoba se vodi kao nestala. Posle rata, grčka nevladina organizacija "Evropska perspektiva" obnovila je 73 stambena objekata. 14 jula 2003. vratile se 24 porodice iz tog sela. Trenutno tamo stalno živi 15 porodica, a nekolicina njih povremeno dolaze u selo. Svi oni žive od svoga rada, uglavnom od poljoprivrede i penzija. Povratnici ističu da nikakvu pomoć ne dobijaju iz Beograda, niti od kosovske vlasti. Oni koji su tu ne nameravaju da napuste selo. Medju njima ima vrlo malo mladih. Samo tri djaka

pohadjaju srednju skolu u susednom selu Goraždevac. Kao najveći problem ističu nezaposlenost. Imaju samo jednog zaposlenog u Kosovskoj policijskoj službi (KPS). Niko od Srba iz ovog sela nije zaposlen u lokalnim organima vlasti. Oni se slobodno kreću ne samo unutar sela već slobodno odlaze i u grad Peć. Nema incidenata na etničkoj osnovi. Ponekad pastiri koji dovode stoku na ispašu u okolinu sela demoliraju obnovljene kuće u kojima niko ne stanuje. Prema izjavama meštana KPS, niti organi lokalne vlasti, ne preduzimaju mere da se to spreči. Predstavnik sela Moma Savić ističe da je do 16. juna 2008. godine oko 40 meštana prodalo je svoju imovinu - više od 20 hektara njiva. Kuću niko nije prodao.

Žale se da Srbija ništa ne ulaže i da nemaju predstavnika u opštini Peć. Upadljivo je da su žene bolje organizovane i da deluju kroz razne aktivnosti (ručni rad, rad sa decoim i sl.)

Da bi se selo bolje organizovalo i funkcionisalo neophodna im je podrška i finansijska pomoć:

- prostorija za okupljanje đenske grupe
- narodna kuhinja za stare ljude i samce (većina stanovništva je nemoćna)
- neophodna su im medicinska kola dobro opremljena
- kombi za posete u druge enklave

b) Patrijarška ulica u Peći

U Patrijarškoj ulici u Peći od 2003. godine radi se na projektu za povratak 51 srpske porodice sa 247 članova. Taj projekat realizuje UNHCR i nevladina organizacija „At Lorenc Mazreku“. Do sada se vratilo samo nekoliko porodica, ali su se ponovo iselile. Jedan broj obnovljenih stambenih objekata sad je prazno. Srbi iz te ulice zahtevaju da se održi zajednički sastanak sa svim političkim partijama i verskim predstavnicima kako bi se dobila podrška za povratak, međjutim, to još uvek nije ostvareno.

c) Manastir Pečka Patrijaršija

Predstavnici Helsinskog odbora za ljudska prava posetili su i Pečku Patrijaršiju. Tamo su razgovarali sa jednom predstavnicom Patrijaršije koja je govorila o položaju srpske zajednice na Kosovu i o problemima u vezi sa imovinom Manastira.

C. OPŠTINA LJIPLAN (LIPJAN)

a) selo Rabovce (Rubofcë)

Rabovce je jedino mešovito selo u opštini Lipljan. Srba ima 210, ili 50 domaćinstava a Albanaca oko 500 u 85 porodica. Slično je bilo i pre rata, s tim što je srpskih porodica bilo više. Odmah nakon NATO bombardovanja, 5 srpskih porodica je napustilo selo, a drugih 5 su u međuvremenu kupile parcele u Srbiji, napravili kuće i kasnije posle 1999. godine otišle iz Rabovca. Za vreme rata u Rabovce niko od Srba i Albanaca nije nastradao. Svi su bili zajedno i živeli normalno funkcionisali. Medjuljudski odnosi su bili dobri. Nakon rata i dolaska NATO trupa, kidnapovana su istoga dana (22. juna 1999), tri srpska gradjanina.

Od dolaska NATO trupa na Kosovu pa sve do 2003. godine u Rabovcima je bila smeštena baza KFOR-a. Tu su bili najpre Britanci, pa onda Gurge (specijalne sna-ge sa Dalekog istoka pod britanskom

zastavom). Potom su došli Finci, a sada su Irci koji su zajedno sa KPS zaduzeni za bezbednost u selu. Za vreme martovskih nemira 2004. godine na periferiji sela Rabavac spaljene su dve kuće. Obe kuće je renovirala međunarodna humanitarna organizacija ARC. Odnosi Albanaca i Srba u selu su dobri i nema bezbednosnih problema. U poljoprivrednim poslovima međusobno saradjuju. Nema incidenata na etničkoj osnovi i živi se normalno. Srpska deca nastavu pohađaju sa albanskom decom u istoj zgradi koja ima dva ulaza. Oni uče po planovima i programu Vlade Republike Srbije, a Albanci po programu Vlade Kosova.

Selo nema zajedničko rukovodstvo, ali se za potrebe sela sastaju neformalno i dogovaraju se o poslovima. Zajedno su radili prilikom asfaltiranja puta prema Lipljanu i uzajamno se pomažu u obavljanju poljoprivrednih poslova. I u ovom selu najveći problem je nezaposlenost. Osim nekoliko Srba koji rade u prosveti i zdravstvu i pet mladića zaposlenih u KPS, drugih u radnom odnosu nema. Ranije su radili u Elektroprivredi Srbije (EPS), na željeznici, pošti i drugim firmama. Najveći broj njih se preorijentisao na poljoprivredu, tov junadi i svinja, mada i to, prema izjavama meštana, ide teško jer višak proizvoda veoma teško plasiraju na tržište.

Mladen Jovanović (67): *prima socijalnu pomoć iz Srbije, 4000 dinara i ono što daje civilna vlast na Kosovu. Ne želi da govori niti za novine niti za nevladine organizacije, upućuje nas na suseda, Srbina koji je posle nesreće, izgubio dete, prihvatio pomoć Vlade Kosova, da mu obnove kuću i kupe traktor. U selu ima 40 srpskih kuća, škola (13 đaka, od I do VIII razreda), crkva (sveže obnovljena). Mladenov sinovac, nekada zaposlen na železnici i prima „minimalac“ tvrdo odbija da razgovara. Unuk Vladimir kaže da je odličan đak i da nema nikakvih problema sa učenicima Albancima.*

Staro Gradsko

Mirko Šešlija: *U Staro Gradsko 100 kuća Srba. Sada ih ima jedva u pedesetak. Staro Gradsko je doživelo pokolj za vreme povratka*

Albanaca posle rata 1999. godine. Zdravstvo je dobro, pomognu sa onim što imaju, ono što nema, nema. Opasne su automobilske tablice oznake Priština, jer Albanci znaju da tamo nema Srba, a to su ujedno i stare tablice, iz vremena pre UNMIK-a.... Vozila zdravstvene službe najčešće imaju oznake Vranja, objašnjenje je da i tamo ima dosta Albanaca, i da zbog toga dolaze ovamo. Radio u Rudniku Goleš, Slatina, ali, više ne, sada prima „minimalac“ od države Srbije, zadovoljan je što Srbija daje i to. Mirko tvrdi da bi ljudi imali više volje da ostanu samo da bude više pravde u raspodeli pomoći, da svako ima makar za osnovne potrebe a ne da budu velike razlike. Ako neko i ode sa nekim problemom u Beograd, da se žali na ovo ili ono, najčešće ga upućuju na organe u kojima su predstavnici Srba na Kosovu, a ovi su, po svemu sudeći, u lancu pogodnom za korupciju. I onda se povećava nezadovoljstvo, prave informacije ne stižu do nadležnih u Srbiji, tvrdi Šešlija.

Džabe što su bili izbori, to je sve namešteno, tvrdi žema iz Ugljara, zatekli smo je u čekaonici. Izbori u Srbiji su bili, sada će biti formirana i vlada (u Beogradu) pa da se vidi kako će obećanja biti ispunjena. Šansa se daje i novoj Skupštini zajednica opština na Kosovu, Šešlija je voljan da ostane, samo da ne bude proteran. Takođe misli da napada neće više biti, ali će biti provociranja. U sećanju su napadi, pucnjava od pre nekoliko godina, strahuje se zbog toga od svake provokacije. Ima dva para tablica, kosovske i srpske.... Srbi ne dozvoljavaju u Srbiju sa kosovskim tablicama, moraju da se kupe privremene registarske oznake (2400 dinara, skupa sa osiguranjem, tvrde, da je to za jedan dan), a to važi i za Srbe sa Kosova. Kosovska država to još ne radi, za srpske registraske oznake i stare oznake sa Kosova, pre administracije UNMIK-a. To je poseban problem kada se mora vozilom koje ima kosovske tablice, kod lekara u Kraljevo ili drugde u Srbiju.... U Starom Gradskom ima povratnika, ali malo, dolaze uglavnom iz Uroševca, Štimlja, Štrpce, ali, kada prodaju svoje, idu u Srbiji.

D. OPSTINA PRIZREN

a) Selo Stajkovce (Stajkovcë)

Selo Stajkovce smešteno je u Sredačkoj Župi oko 15 km. udaljeno od Prizrena. U tom čisto srpskom selu sredstvima Vlade Kosova i Evropske agencije za rekonstrukciju, nemačke humanitarne organizacije ASB obnovljeno je 35 kuća, asfaltiran put, izgradjena kanalizacija i vodovod koji još uvek nije u funkciji. Meštani ističu da na bezbednosnom planu nemaju problema. I pored toga u selo se vratilo samo nekoli-ko starijih ljudi koji naglašavaju da hoće da ostanu. Traže da im se obezbedi voda, medicinska nega, telefon, radio i tv – prijem, ali i policijska stanica. Hvale Bošnjake iz susednih sela sa kojima su, kako su rekli, uvek živeli komšijski. Do pre rata u Sredačkoj Župi živelo je nekoliko stotina Srba. Trenutno tamo živi samo stotina Srba.

Sagovornici HO su se žalili na korupciju. Navode npr. da su sve “kuće” trebale da dobiju pomoć u iznosu od po 100 eura. Predsednik

sela (Mile Vučević) prema ispitanicima, je čovek koji živi u Beogradu. On dolazi u selo jako retko, a tom prilikom predviđeni novac su dobile samo nekolicina osoba, a ostali su u međususedskim raspravama proglašeni kao oni koji ne borave dovoljno dugo u mestu i samim tim ne zaslužuju pomoć. To samo odslikava netransparentnost i taktiku pri raspodeli novca.

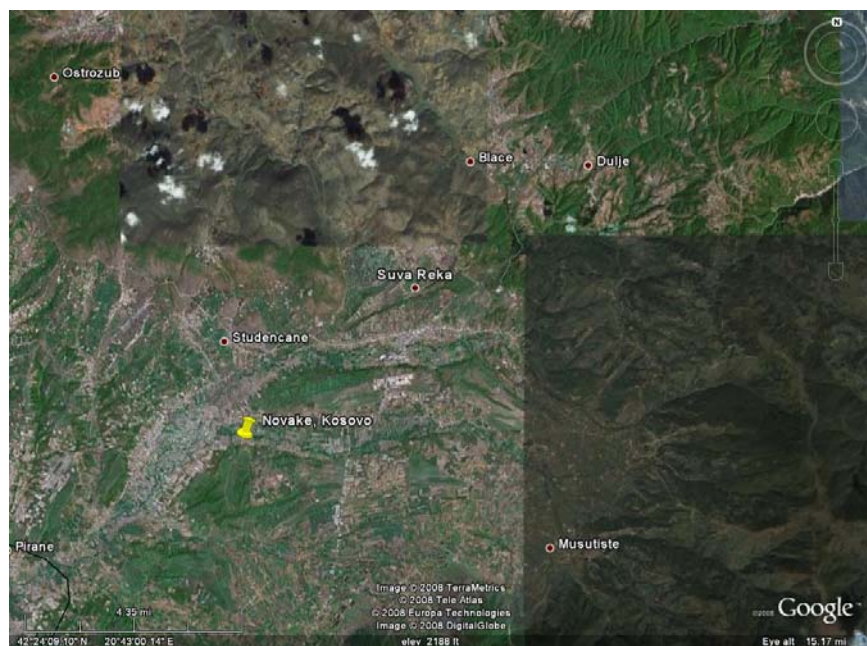

Krunoslava Uštević, penzionerka, izražava profil meštana: radila u banci u Prištini kao kafe kuvarica, sve do rata 1999. godine. Rodom iz sela, imali staru kuću, iznad, vikendicu u kojoj živi napravili sedamdesetih, nije stradala u ratu. Krunoslava ne govori albanski. Sin i

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji / Zaboravljeni svet – enklave na Kosovu

snaha žive u Beogradu, sin radio u elektranama u Obiliću, sada je u Obrenovcu. Prodali stan u Prištini i snašli se u Beogradu, tamo unuci idu i u školu. U Stajkovcima, UNMIK izgradio dvadesetak kuća za povratnike, niko se ne vraća osim starih koji, pretpostavljam, čuvaju imovinu dok ne dođe prava ponuda i cena. Nnajneophodnija je jedna pumpa za seoski rezervoar za vodu.

b) Selo Novake (Novakë)

Selo Novake je smešteno oko 10 km. severozapadno od Prizrena. Jedno od najurbanizovanijih i najbogatijih sela u prizrenskoj opštini. Imaju školu, ambulantu, vodovodnu mrežu sa rezervoarom od 50.000 litara vode, trafostanicu, asfaltiran put od magistralnog puta Prizren-Priština do centra sela. Atar sela obuhvata 350 hektara plodnog zemljišta i vinograda. Većina seljana bavi se poljoprivredom. Pre početka NATO intervencije i do dolaska međunarodnih snaga na

Kosovu, u selu Novake bilo je 97 domaćinstava sa 570 članova. U Novacima živi i 7 albanskih porodica koji su uvek bili u dobrim odnosima sa većinskim srpskim stanovništvom sela. Nakon ulaska KFOR-a na Kosovo, meštani ovog sela bili su poslednji Srbi koji su napustili prizrenski region. Posle toga veći deo njihove imovine je uništen.

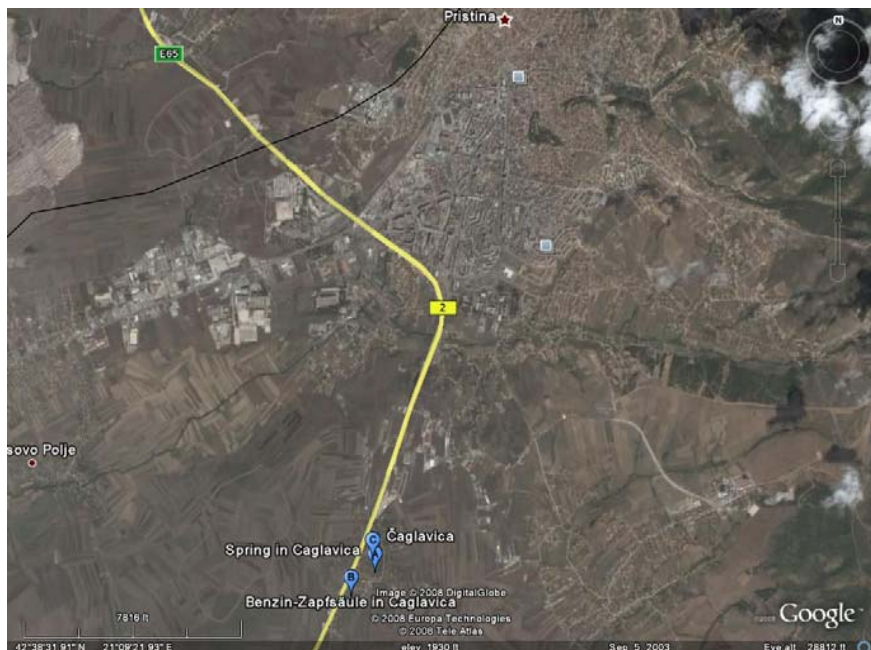
Petnaestog marta 2003. godine 58 meštana, starešine domaćinstava, organizovano su se vratili u selo s namerom da obnove svoje kuće i kasnije dovedu i ostale članove porodica. Međutim, do danas to nisu uradili iako je nemacka humanitarno organizacija ASB izgradila 61 stanbeni objekat za povratnike, obnovila školu i infrastrukturu. U ceo taj projekat uloženo je oko 800.000 eura. Do sada u ovom selu nije bilo incidenata na etničkoj osnovi. Stanovnici se slobodno krecu, organizovano, bez pratnje policije idu za Prizren i druga kosovska naselja. Slobodno obradjuju svoja imanje i prodaju svoje proizvode. Ipak u selu gotovo da nema omladine niti djaka za osnovnu školu.

Marta 2004. nisu hteli da napuste selo, na poziv meštana i Baškima Hisarija, KFOR dovezao nekoliko svojih vozila i sprečeno je paljenje sela od strane Albanaca. U 63 novoizgrađene kuće vratilo se i živi 25 porodica. Zdravstvena služba iz Prizrena dolazi jednom nedeljno, tri puta iz Gračanice (Štrpce).

Spasa Andrijević, (45), radi od jula (2008) u opštini Prizren, pitanja nacionalnih manjina, zastupa Srbe, član SRS. Kaže da njegova stranka nema primedbi zbog angažovanja u lokalnoj vlasti, t.j. državi Kosova. Možda je tamo čak i po njihovom nalogu. Supruga i unuci žive u Gnjilamu, otac oboleo (radio na železnici), znaju albanski. Sa Albancima u susednom selu nemaju problema, iako tvrde da ima krađe stoke. Spasa tvrdi da je perspektiva Srba u državi Kosova nikakva, pri tome precizira da je reč o Srbima u enklavama, ali Srbija ne sme da ih zaboravi

E. OPSTINA PRIŠTINA (PRISHTINË)

a) Čaklavica (Çakllavicë)

U selo Čaklavica živelo je više od 1000 Srba. Nema tačnih podataka o tome koliko ima srpskih porodica u tom selu koje je smeštena s obe strane puta Pristina-Skoplje i u neposrednoj je blizini Gračanice gde je jedna od najvećih srpskih enklava na Kosovu.

Najizraženiji problem u toj enklavi su uzurpacija i prepreke za povratak imovine kao i posledice koje proizilaze zbog izgradnje dela auto puta koji prolazi kroz to selo. To su i glavni razlozi slabog povratka raseljenih Srba iz tog sela. Poseban problem predstavljaju i sudovi, koji po rečima meštana, priznaju i falsifikovane kupoprodajne ugovore raznih kriminalnih grupa. Oni ističu da rešavanje imovinskih pitanja u kosovskim sudovima traje veoma dugo, a kada dodje do

ročišta onda se ne poštuje Zakon o službenoj upotrebi jezika. Ima slučajeva da se sudska rešenja dostavljaju samo na albanskom jeziku. Srbi, meštani sela Čaglavice zahtevaju da se obustave radovi na izgradnji autoputa. Oni naglašavaju da je izvodjač radova uzurpirao nekoliko privatnih poseda i da je tokom izvodjenja radova oštećen podzemni telefonski kabal na koji je bilo priključeno oko 300 korisnika.

M.M.: *"Ja sam majka dvoje dece, muž mi je nestao 2000. godine, mi živimo vidiš ovde u ovoj vlažnoj kući. Ja sam radnik Elektro Kosova. Primam minimalac od 8.000 dinara, pitaj tamo ove preko puta koliko primaju, 200 odsto. Znači, oni primaju preko 50.000 i muž i žena. Ali ne možeš da ih pitaš, jer su u Srbiji, u Vranju tamo imaju kuću. Ali, on je lider, on je vlast".*

Mladi čovek:

HO: "Kako žive mladi ljudi ovde?"

A.O. i M.R. "Pa nema nas mnogo, uglavnom idemo u Gračanicu, tamo je više mladih.

HO: "Ima li posla?"

A.O. i M.R. "Ima, ako imaš da platiš. Meni su tražili 7000 eura za posao u opštini, imam višu školu, odakle mi tolike pare?"

HO: "Ko ti je to tražio?"

A.O. i M.R. "Jedan iz SPS, znaš ga sigurno, bio je na funkciji u Prištini".

F. OPŠTINA OBILIĆ (OBILIQ)

a) Babin Most (Babimoc)

Selo Babin Most u opštini Obilić je multietničko selo smešteno pored magistralnog puta koji povezuje Prištinu i Kosovsku Mitrovicu. Srbi čine većinsko stanovništvo sa oko 900 stanovnika koji žive u 220 kuća. Među njima je oko 30 dece do 18 godina i više od 50 omladinaca koji su završili srednje škole, ali su bez posla. Selo ima ambulantu koja pruža primarnu zdravstvenu zaštitu, školu od 1-8 razreda i Crkvu. U Babinom Mostu ima oko 40 kuća sa albanskim porodicama. Većina njih su starosedeooci a ima i nekih koji su došli posle dolaska međunarodnih snaga na Kosovo, 1999. U tom periodu ubijeno je dvoje Srba, a nestalo je 5.

Pre rata oko 80 odsto meštana Babinog Mosta bilo je zaposleno u Elektroprivredi. Danas je većina bez posla i živi od poljoprivrede koja

je glavni izvor egzistencije. Višak proizvoda plasiraju na tržište. Nedostaje organizovani otkup njihovih proizvoda. U većim količinama proizvode se, žitarice, voće i povrće. Međutim, njihovo jedino tržište je severni deo Kosovske Mitrovice i Gračanica.

U periodu nakon 1999. iz sela Babin Most iselilo se oko 40 odsto seljana. Za povratnike je izgradjeno desetak kuća. Vlasnici su zadovoljni kvalitetom obavljenih radova. Više od 30 odsto raseljenih se vratilo, neki na organizovan način, a neki pojedinačno. Ostalih 10 odsto povremeno dodju, odlaze, obidju starce i svoju imovinu.

Januara 2007. godine u blizini Babinog Mosta ubijen je Albanac, pripadnik KPS Avni Kasumi. Ubistvo policajca bilo je povod da se izvrši pretrese 11 srpskih kuća, ali ne i albanskih kuća u blizini. Srbi, meštani smatraju da su pripadnici KPS tokom pretresa zloupotrebili položaj, prekoračili ovlašćenja i povredili njihova prava. Kažu da je prilikom pretresa bilo brutalnog lomljenja po kućama i prebijanja uhapšenih. Meštani sela **Srećko i Slaviša Simić** tvrde da su prilikom privodjenja maltretirani i pretučeni od strane policajaca, što su pripadnici KPS negirali. Nakon incidenta meštani su organizovali protest, a članove porodice Simić primio je premijer Koštunica koji je upad u njihovu kuću ocenio kao "divljačku, brutalnu i kao kulminaciju pritiska na Srbe što ima za cilj etničko čišćenje Kosova". Žitelji Babinog Mosta smatraju da je pravi razlog takvog postupka KPS, decentralizacija, odnosno formiranje srpske opštine koju bi činili sela sa većinskim srpskim stanovništvom među kojima i Babin Most. Ta opština bi se zvala opština Priluzje. Naglašavaju da je to bio još jedan pokušaj zastrašivanja srpskog stanovništva kako bi napustili selo.

Boban Dančetočić, vaspitač u obdaništu, fudbalski sudija (filozof opšteg tipa):

Srbi ovde žive kao u konclogoru, od 1999. godine, a Albanci su postali fleksibilniji posle proglašenja nezavisnosti samo zbog politike Zapada. Imaju veliki broj prijatelja Albanaca, druže se i dalje, ali, uočljiva je velika mržnja. Sve što se događa u centrima gde se odlučuje, odražava se i ovde na terenu. Na Kosovu se, po njemu, pravi država po

nekom modelu zamišljenom na Zapadu. U Babinom Mostu imaju kanalizaciju, vodovod, problem struje je prisutan na celom Kosovu. U obdaništvu dve mešovite grupe, sa oko 35 polaznika, obdanište radi oko 4 meseca. Posle osnovne škole deca nastavljaju srednju u Plemetini, Priluzju, tamo postoji tehnički školski centar, odeljenje medicinske škole itd. Albanski deo sela ima sopstvenu školu. Saobraćajne veze su dobre, saobraća neka firma iz Danske, ranije se do Mitrovice išlo kamionima

G. OPŠTINA ORAHOVAC (RAHOVEC)

Opština Orahovac ima oko 75.000 stanovnika od toga 95 odsto Albanaca, 3 odsto Srba i 2 odsto Roma, Askalija i Egipćana. Pre oruzanog konflikta na Kosovu, opština Orahovac imao je oko 60.000 stanovnika. Od toga nešto više od 4000, bilo je Srba i Crnogoraca. Nakon dolaska međunarodnih mirovnih snaga na Kosovo, veći broj Srba i Roma napustilo je svoje domove. Srbi koji su ostali u opštini Orahovac sada žive u gornjem delu grada, njih preko 400 i u selu Velika Hoča više od 700 Srba.

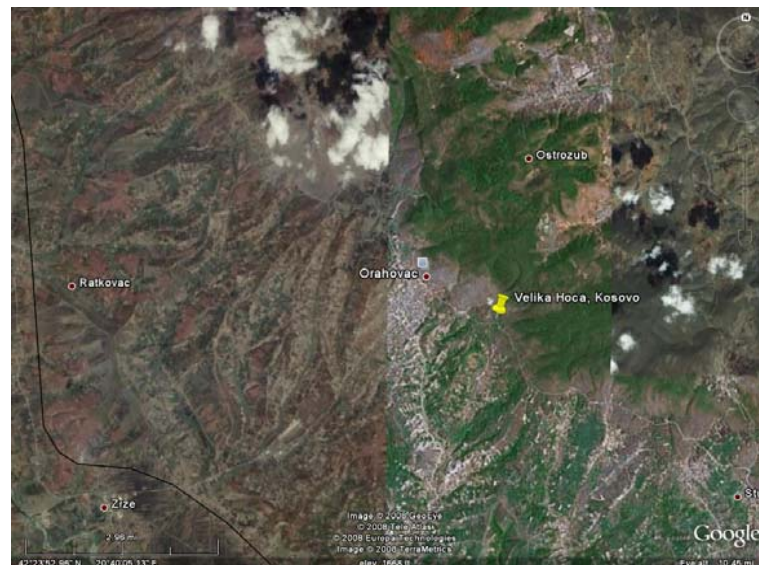
Posledice rata za Srbe u ovoj opštini bile su katastrofalne. Ubijeno je 18 Srba, povredjeno više od 60, kidnapovano 66, a uhapšeno je od strane KFOR-a i UNMIK policije 16 Srba. Njima su spaljene i uništene kuće. Uzurpirane su im stanovi i poslovni objekti.

Opštinske strukture ovaga grada ističu da je sada politiška situacija u opštini mirna i stabilna bez nekih problema ozbiljnije prirode. Nema medjuetničkih incidenata i konflikata. Naglašavaju da toga nije bilo u poslednjih 5 godina. Sigurnosna situacija Srba sve je bolja. Srbi iz gornjeg dela grada i Velike Hoče počeli su slobodno da se kreću po gradu. Oni Srbi koji su zaposleni u službama opštine, na radna mesta odlaze peške i do sada nisu imali nikakvih nepravilnosti. Ponekad se dešavaju sitni incidenti poput sitnih kradja po prodavnicama. Ima slučajeva da neki mladići koji prolaze kolima kroz srpski deo grada ili pored sela Velika Hoča puštaju muziku u kolima jače nego što treba. Iako to čine i u albanskom delu grada Orahovca i u okolnim albanskim

selima, to Srbi tumače kao provokaciju. Srbi takodje često tvrde da ima psovki, ali to policija nije potvrdila. Jedan broj društvenih preduzeća koja su se privatizovala nisu zaposlili pripadnike manjinskih zajednica. Srbi s pravom negujuju što u njima nisu zaposleni ni oni pojedinci iz njihovih redova koji su značajno doprineli razvoju tih preduzeća, poput vinskog podruma ORVIN i fabrike 17. novembar.

Srbi koji žive u opštini Orahovac (u gornjem delu grada i u selu Velika Hoča) autobusom i svojim vozilima bez problema putuju u Mitrovicu ili Gračanicu gde obavljaju svoje životne potrebe i trguju, ali i dalje za Srbiju. Jedan od problema Srba koji je i dalje evidentan u opštini Orahovac jesu oduzete kuće i stanovi. Njihove kuće i stanovi, oko 150 u donjem delu Orahovca su uzurpirani, a pre toga opljačkani a neki i spaljeni. Uzurpiran je i deo njihovog zemljišta, uglavnom vinogradi. Gotovo ništa nije uradjeno za povraćaj uzurpirane imovine. Uzurpatori ne plaćaju nikakvu nadoknadu za korišćenje te imovine.

a) Velika Hoča (Hoce e Madhe)

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji / Zaboravljeni svet – enklave na Kosovu

Selo Velika Hoča je čisto srpsko selo udaljeno oko 3 km. od Orahovca. Pre ratnog konflikta u Velikoj Hoci je živelo oko 1250 Srba, a sada je ostalo 650-700. U selu radi osnovna škola "Svetozar Marković" koja ima 80 djaka, dok je pre rata bilo 170. Deo Srba je selo napustio iz straha od odmazde. Za sada ima 10 povratnika, koji žive od socijalne i humanitarne pomoći. Troje ljudi je zaposleno u sudstvu, ali ne na rukovodećim funkcijama. Nema nijednog Srbina sudije. Potpredsednik SO Orahovac je Srbin iz Velike Hoče. Još troje Srba iz ovog sela rade u kosovskim opštinskim organima. Meštani smatraju da je prisutna neadekvatna zastupljenost Srba u javnim službama i opštinskim organima, tako da Srbi ne mogu da utiču na donošenje važnih odluka. S aspekta bezbednosti ima pozitivnih pomaka. Srbi se slobodnije kreću, ali smatraju da još uvek nisu potpuno bezbedni. Mnogi i dalje ne mogu koristiti svoju imovinu, stanove i kuće. Velika Hoča je vinogradarski kraj i svi Srbi imaju vinograde, ali retko ko može da obradi svoj vinograd udaljen od sela. Oni su propali, jer ih niko ne obrađuje skoro 9 godina.

Kada meštani Velike Hoče govore o uslovima za povratak naglašavaju da još uvek ima manjih problema u slobodi kretanja, ali da je najveći problem nemogućnost zaposlenja, kao i korišćenje sopstvene imovine. Kažu da na tom planu kosovske institucije i međunarodne organizacije malo čine.

Nedavno su predstavnici opštine Orahovac i međunarodne zajednice otvorili u Velikoj Hoči, u prisustvu pripadnika KFOR i Kosovskog zastitnog korupsa (KZK), podstanicu (KPS), što je izazvalo nezadovoljstvo Srba iz tog mesta. Nijedan od meštana sela nije prisustvovao svečanosti otvaranja policijske podstanice KPS. Kao razlog bojkota meštani su naveli da nijedan Srbin iz Velike Hoče od 2000. godine nije uspeo da prodje testove za upis u KPS školu.

Velika Hoča predstavlja posebno zanimljiv primer transformacije iz enklave koja je do pre nekoliko meseci važila za "tvrdu". Ova enklava važila je za stratešku tačku akcionog plana Vlade Srbije. Danas je slika sasvim drugačija. Nema više prisustva srpske policije, odnosno pripadnika obaveštajne službe, a sve što je ostalo od

prisustva države Srbije je jedna kancelarija lokalne vlasti i jedna ekspozitura Pošte Srbije. Prema rečima predstavnika-lidera sela, stanovnici ove enklave shvataju da je realnost danas drugačija nego pre izbora, te da "njihova struja" u političkom životu Srbije nije ostvarila pobjedu na parlamenarnim izborima u maju 2008. godine. U novonastaloj situaciji stanovnici sela se plaše za svoju egzistenciju, jer se predpostavlja da će se pomoć Vlade Srbije za ovu enklavu značajno smanjiti. Na pitanje da li su nakon proglašenja nezavisnosti spremni da počnu da uspostavljaju ozbiljniji dijalog sa administracijom u Prištini, odgovor je bio: "Videćemo".

b) Zočište (Zoçishtë)

Selo Zočište pripada opštini Orahovac. Udaljeno je oko 6 km od opštinskog centra. Pre rata u selu su živeli zajedno Albanci i Srbi. Bilo

je nešto više od 1000 stanovnika od toga su 280 bili Srbi. Medjuetnički odnosi su bili veoma dobri. Posle oružanog konflikta na Kosovu svi Srbi su napustili selo. Posle toga sve njihove kuće bile su spaljene i potpuno uništene. Sada u selu Žočište nema nijednog Srbina. Albanaca ima oko 1200.

Srbi iz Žočišta izrazili su želju da se vrate u svoje kuće. Vlada Kosova izdvojila je sredstva u iznosu od milion i 800 hiljada eura za obnovu njihovih kuća. U prvoj polovini prošle godine okončani su radovi u izgradnjih 44 kuće od kojih 41 za Srbe povratnike i 3 za Albance. Izgradjena je i ambulante, a nešto je uradjeno u vodovodnoj mreži i kanalizacij. Novosagrađene kuće su lepe. Veličina odgovora broju članova porodice. Ima kuća od dve do četiri prostorije. Sve kuće imaju dvorišta i priključak na električnu mrežu, vodovod i kanalizaciju. Kuće nisu opremljene nameštajem i kućnim aparatima. Ministarstvo za manjine i povratak Vlade Kosova koje realizuje projekat, obećalo je da će i to u najskorije vreme obezbediti.

Medjutim, do danas nijedan Srbin se nije vratio i uselio u svoju novosagrađenu kuće. Ambulanta je takodje izgradjena i vrlo je moderna, ali ona postoji samo kao objekat, ne funkcioniše jer nema lekara i medicinskih sestara. Kanalizacija nije dobro uradjena, šahtovi su polomljeni i nisu dobro postavljeni, nisu u funkciji. Ima problema i sa vodovodom. Za vreme NATO intervencije, bombardovan je izvor vode - bazen u selu. Kasnije je obnovljen, ali ne kako treba. Iz tog izvora vodom se snabdeva i susedno selo Opterushë (Opteruš) koje ima preko 4000 stanovnika.

Prilikom izgradnje kuća za Srbe povratnike više od 3000 kamiona zemljišta i otpadaka je izneto zbog čega je oštećen i deo seoskog puta u dužini od 1 km. Taj deo puta sada je u vrlo lošem stanju. Obećano je da će se put popraviti ali ništa nije uradjeno. U selu se nalazi i manastir Sv. Kozme i Damjana, kojeg su Albanskih ekstremisti u leto 1999. do temelja uništili. Manastir je sada u procesu obnove. U manastiru trenutno žive 4 monaha na čelu sa igumanom Petrom Ulemekom koji je istovremeno nastojatelj i manastira Djurdjevi stupovi kod Novog Pazara.

Srbi meštani sela povremeno dolaze i obilaze selo, zahtevaju da im se obezbede još neki preduslovi za povratak. Oni su se mahom bavili poljoprivredom, najviše vinogradarstvom. Njihovi vinogradi su potpuno uništeni, jer ih niko ne obrađuje godinama, tj. od posle rata na ovamo. Zahtevaju da im se odobre krediti za obnovu vinograda i kupovinu poljoprivrednih mašina i sl.

Albanci iz mesta Žočište, nemaju ništa protiv da se vrate sućedi Srbi. To su više puta javno istakli na sastancima koje su imali sa predstavnicima UNMIK-a, KFOR-a i opštine. Za Srbe komšije vrata su uvek otvorena, tvrde Albanci. Za vreme obilaska Srba u selu nije se desio nijedan incident. Nijedna novosagredjena kuća za Srbe povratnike nije oštećena. Nijedan grafit nije napisan niti polomljen prozor u 44 novosagrađene kuće za povratnike. Medjutim, selo ne obilaze svi Srbi. Albanci tvrde da su neki od njih za vreme NATO bombardovanja činili zlodela, bili su mobilisani, naoružani i priključili se srpskim paramilitarcima. Često su u selu pili, psovali, vredjali, pucali, batinali i hapsili Albance. Njih su proterali iz sela a njihove kuće opljačkali i uništili. U seoskoj osnovnoj skoli gde je bilo oko dvadesetak učenika Srba, albanskim učenicima nije bilo dozvoljeno da pohađaju nastavu. Oko 300 učenika Albanaca moralo je putovati svakodnevno po 6 km. peške do susednog sela Reti (Retimlje) kako bi pohađali nastavu u tamošnjoj školi. To su neki od razloga što se Srbi ne vraćaju u selo.

Meštani sela Žočište: *"Nama su zabranili da uzimamo pomoć iz UNMIK-a iz Prištine. Bilo je to 150 eura pomoći mesečno, nama učiteljima".*

HO: *"Ko vam je zabranio?"*

S.K. *"Ne znam, mislim da je vlada iz Beograda tako rekla, ali nama je to preneo lokalni koordinator iz DSS, jer, objasnio je on, ako uzmemo novac onda smo priznali Kosovo".*

HO: *"Dobro, a da li vam je država nadoknadila tu pomoć?"*

S.K. *"Sinko, kakva država, ona je bila samo tu kada je decu trebalo da šaljem u rat".*

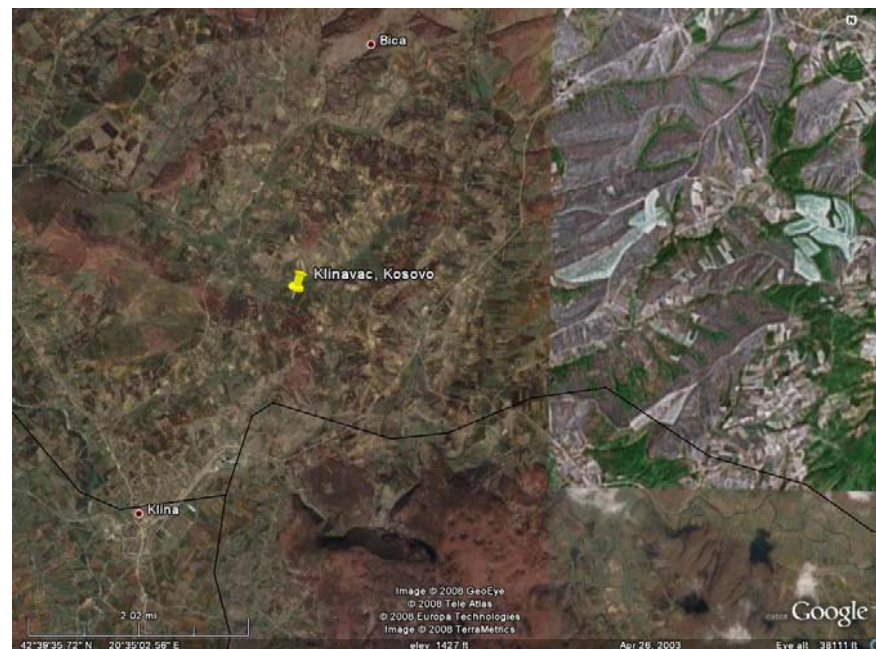
H. OPŠTINA KLINA (KLINË)

U opštini Klina, koja broji 55.000 stanovnika trenutno živi 212 srpskih povratničkih porodica (u selima Bica, Grabac, Vidanje, Drsnik, uključujući i 59 Srba koji su se vratili u sam grad Klinu). Pre nekoliko meseci u svoje obnovljene domove u selu Klinavac vratilo se i 15 srpskih povratnika kojima je vraćena i imovina. Oni slobodno koriste svoju imovinu. Njihova sloboda kretanja u odnosu na raniji period u mnogome je poboljšana. Svi povratnici slobodno koriste srpski jezik i do sada nije bilo žalbi po tom pitanju od strane građana srpske zajednice. Srbi su zadovoljni sa uslugama u trgovinskim radnjama i na šalterima gde su zaposleni Albanci. Svi imaju slobodan pristup opštinskim službama, mogu sasvim nesmetano izvaditi dokumenta koja su im potrebna. U opštinskim organima u Klini ima samo troje zaposlenih Srba. Dvojica rade u kancelariji za zajednice i jedan je opštinski službenik za povratak. Povratnici naglašavaju da je ova brojka veoma mala u odnosu na broj zaposlenih Srba u periodu pre rata. Takođe ističu da su sredstva informisanja veoma malo pristupačna, jer samo onaj ko ima satelitsku antenu može da gleda program iz Srbije. Sa običnim antenama ne mogu pratiti programe na srpskom jeziku. Oni nemaju lokalni radio i tv-stanicu, a srpska štampa im ne stiže. Većina povratnika u ovoj opštini je izjavila da su time svoje živote stavili u ruke albanskog stanovništva. Oni smatraju da ih ne može štiti međunarodna zajednica ako to ne čine Albanci. Naglašavaju da su došli da žive na svojim ognjištima, da ne žele tudje, niti da drugom čine zlo ili nekog da povrede. Hoće samo da budu jednaki i da imaju ista prava kao i ostali. Zato od Albanaca očekuju veće napore u pogledu njihove sigurnosti, da im obezbede sva prava da bi živeli u miru, bezbedni, dostojanstveno i uz međusobno uvažavanje i poštovanje.

a) Klinavac (Klinavë)

Selo Klinavac se nalazi u neposrednoj blizini opštinskog centra Klina. Tu su pre rata Srbi činili većinsko stanovništvo, i živeli su u slozi sa Albancima, Romima i Aškalijama. U tom selu je realizovan projekat

za povratak 15 srpskih porodica koje su živele u kolektivnim smeštajima u unutrašnjosti Srbije.

Njihove kuće su bile razorene tokom intervencije. Po tom projektu u selu je izgradjena infrastruktura, putevi, vodovodni sistem i električna mreža. Projekat je implementirala opština Klina, a vrednost projekta je veća od 800.000 eura. Sredstva su obezbedjena iz budžeta Vlade Kosova preko Ministarstva za povratak i zajednice i UNDP-a koji je nadgledao realizaciju projekta. Povratnici su zadovoljni sa realizacijom povratka i očekuju da će to stimulisati povratak u toj opštini.

P.K. "Ne znam koji si ti, ali meni je od svih muka. I od Koštunice i od žutih i od radikala, svi su isti. Evo ja ovde sedim osam godina nema nikakve pomoći. Gde je pomoć, pitam ja? U Mitrovici, idi tamo pa pitaj gde je pomoć za nas ovde pod ovom planinom".

I. OPŠTINA VITINA (VITI)

Opština Vitina obuhvata jugoistočni deo teritorije Kosova. Graniči se sa opštinama Gnjilane, Uroševac i Kačanik i sa Makedonijom. Na teritorije ove opštine žive Albanci, Srbi, Hrvati i pripadnici RAE zajednice. Od 11.500 Srba, koliko je pre rata bilo u opštini Vitina, preostalo ih je negde oko 4200. Oni žive u enklavama, a najviše su koncentrisani u selima Vrbovac (Vrbofcë), Klokot (Kllokot), Mogila (Mogille), Grnčar (Grnqarë), Podgorce (Podgorcë), Žitinje (Zhiti) i u opštinskom centru Vitina, gde su pre rata bili u većini. Bilo ih je oko 5000, a sada je ostalo samo 169 Srba. Oko 5500 Hrvata je živelo u selima Letnice (Letnicë), Vernez (Vërnez), Šasare (Shasharë) i Vrnakovolo (Vernakollë). Sada ih ima 58. Najveći broj Hrvata napustilo je Kosovo pre rata, još 1994. Pripadnici RAE zajednice najviše su bili nastanjeni u gradu Vitini i nešto malo u Vrbovcu. Njihov broj pre rata bio je oko 1000, a sada ih ima samo 28. Nijedan Rom se do sada nije vratio, niti bilo ko od njih dobio ponudu da se vrati, kao da uopšte nisu postojali.

Pripadnici srpske zajednice ističu da su često suočeni sa problemima lične bezbednosti, ali i mnogim drugim. Tvrde da ima različitih oblika diskriminacije u odnosu na njih, posebno kad je reč o pristupu javnim službama, sudovima, policiji, PTT, komunalnim službama, zapošljavanju, korišćenju jezika i dr. Naglašavaju da se ne poštuje ravnopravna upotreba jezika i pisma iako je to regulisano i zagarantovano zakonom i statutom opštine Vitina. Osnovni dokumenti svih opštinskih službi često se ne izdaju na srpskom jeziku, već samo na albanskom. Mnogi ne razumeju sadržaj tih dokumenta zbog čega često dolazi do nerazumevanja i grešaka. Pogrešno se pišu cifre, nazivi i sl. Situacija u sudstvu je nepovoljna. Nema nijednog sudije Srbina. Pozive pišu na dva jezika. Međutim, kada stranke idu u sudu, suočavaju se sa ozbiljnim nedostacima prevoda predmeta. Sudije Albanci koji znaju srpski jezik, govore na albanskom, a prevodioci nerado obavljaju svoj posao. Ne ulažu napor da profesionalno obave svoj posao.

U zapošljavanju Srba prisutni su brojni problemi. U Vitini društveni sektor uopšte ne funkcioniše, a Srbi nemaju pristup privatnim firmama čiji su vlasnici Albanci. U opštini Vitina pravog povratka raseljenih Srba još uvek nema. Na čitavoj teritoriji opštine ima samo oko 15 porodica koje su se vratile. Posle martovskih nemira 2004. godine u grad se vratilo oko 40 interno raseljenih Srba čije su kuće bile spaljene i u međuvremenu obnovljene. Za podsticanje povratka i opstanka u Vitini, pripadnici srpske zajednice ističu da je potrebno stvoriti tolerantniji odnos između svih zajednica. Da svaki čovek ima ista prava bez obzira na nacionalnost i veru i da svi imaju normalan život. Ističu da se mora osloboditi uzurpirana imovina i da kosovske institucije zajedno sa međunarodnim organizacijama moraju biti upornije u ostvarivanju prava svih na Kosovu.

a) Žitinje (Zhiti)

Selo Žitinje smešteno je s leve strane magistralnog puta Uroševac-Gnjilane. Udaljeno je nešto više od 3 km od Klokot Banje. To je mešovito selo gde je, pored 1200 Albanaca, živelo i oko 600 Srba. Većina stanovnika sela bavila se poljoprivredom. Odnosi Albanaca sa Srbima bili su dobri. Međutim, zaoštavanje odnosa je počelo posle 1980 godine. Negde 1983. godine Srbi su optužili grupu Albanaca da su navodno silovali devojčicu od 7 godina. Policija je zbog toga privela i pritvorila u stanici Policije u Vitini 23 Albanca sela, koji su bili batinjani i maltretirani. Na kraju je konstatovano da ona nije bila silovana, već da se povredila igrajući se sa svojim drugaricama.²⁹ Odnosi između Albanaca i Srba u selu Žitinje počeli su još više da se zaoštavaju kada su Srbi zabranili albanskoj deci da nastavu pohađaju u seoskoj školi. Pre toga nastavu su pohađali u istoj osnovnoj školi "Boro i Ramiz". Do tada među učenicima nije bilo incidenata na etničkoj osnovi. Uvek su išli u školu, ucili i igrali se zajedno.

Uoči NATO intervencije odnosi Albanaca sa Srbima su u potpunosti prekinuti

Posle ulaska KFOR-a na Kosovo, nisu svi Srbi iz Žitinje napustili selo. Ostali su tu do avgusta 1999. Međutim, posle ubistva 4 Srba iz Žitinje, Vasiljković Petra, Djaorić Spasoja, Stanković Vlaste i Arsić Milice, svi Srbi su napustili selo. Sve njihove kuće bile su uništene i spaljene.

Posle rata organizovano je nekoliko sastanaka Albanaca sa meštanima Srbima. Albanci su izjavili da nema problema da se vrate svi oni koji nisu bili umešani u prljave poslove.

U selu Žitinje obnovljeno je 29 srpskih kuća. Sredstva je obezbedila Evropska unija i međunarodna organizacija CARE. Radove je izvela privatna firma "Agrohermet" iz Gnjilana. Nisu se svi Srbi vratili. Onim Srbima kojima su kuće obnovljene uglavnom su zadovoljni. Albanci ih dočekuju normalno, pozdravljaju se

²⁹ U to vreme počinje intenzivna kampanja protiv Albanaca. Jedan od glavnih elemenata te kampanje bile su optužbe za navodno silovanje srpskih devojčica i žena. Ispostavilo se da je na Kosovu bilo najmanje interetničkih incidenata takve vrste.

medjusobno, razgovaraju i družu se, najčešće u prodavnici gde uz piće vode duže razgovore. Ponekad dobiju pomoć da obrade svoje njive, što se odvija bez ikakve smetnje. I pored toga, ima slučajeva da Srbi prodaju svoja imanja.

Albansko i srpsko stanovništvo sela Zitinje, pored dogovora oko obnove srpskih kuća i njihovog povratka, formirali su i Savet sela u kome je 7 članova Albanaca i 3 Srba.

Tu se dogovaraju o prioritetima investicija u selu, kao što su vodovod, kanalizacija, popravka puteva, električna mreža, izgradnja škole, ambulante, sportskih objekata i jedne minifabrike za zapošljavanje mladih iz obe zajednice. Na tim pitanjima zajedno se angažuju.

L.A. "Meni su deca otišla pre pet godina, da se školuju. Ovde nema škole, nema učitelja. Ostala sam sama, ja i pas".

HO: "Primate li neku pomoć?"

L.A. "Primam penziju od UN 43 evra"

HO: "A iz Srbije, da li stiže neka pomoć?"

L.A. "Poslali su mi pred izbore 5 konzervi hrane. Grčki gulaš i rusku ribu u konzervama. Gulaš je bio dobar, ali ruska riba je bila pokvarena, ni pas nije hteo da je jede".

J. ŠTRPCE (SHTRPCĚ)

1. Susice (Shusicë)

Selo Susice jedno je od tri mešovita sela u opštini Štrpce, koja ima 22 srpske porodice sa 123 stanovnika i 11 albanskih porodica sa 87 stanovnika. Smešteno je između Donje i Gornje Bitinje i udaljeno je samo oko 2 km od sela Donja Bitinja, preko koje ima izlaz na glavni asfaltni put koji vodi u opštinski centar Štrpce udaljen oko 7 km. Odnosi Albanaca sa Srbima u selu su sasvim dobri. Svi se slobodno kreću, imaju slobodan pristup imovini. Ljudi su postali tolerantniji. Idu u prodavnice i slobodno trguju, kupuju sve što žele. Slobodno idu za

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji / Zaboravljeni svet – enklave na Kosovu

Uroševac, Prizren, Skoplje i druga mesta i uglavnom više nema problema. Srbi i Albanci pripadnici Kosovske policijske službe (KPS) zajedno patroliraju na tom području. Meštani ističu da je trenutno najveći problem u selu vodovod i deo neasfaltiranog puta. Kažu da im ne pomaze ni albanska ni srpska strana. Albanci zato što žive tu i Srbi, dok Srbi neće da pomognu zato što tu žive i Albanci.

Meštani T.P.: "Mi ovde imamo tri predsednika opštine. Jednog je postavio SPS 1997. godine i on je važeći predsednik opštine. Drugog je postavio DSS, ali nije razrešio prethodnog. Trećeg smo izabrali mi sami. Oni sede u istoj zgradi i sva trojica imaju pečat Skupštine opštine. Najviše nam smeta onaj iz SPS-a, on je tražio mome sinu 5000 eura da ga zaposli u lokalnoj pošti".

Meštani A. Janičević: " Mi smo u selu Sušice oduvek dobro živeli sa našim susedima Albancima, sa njima nismo imali problema i

uvek smo nalazili zajednički jezik. To nismo uspeli sa institucijama u Srbiji i na Kosovu. Naše selo ima potrebe za asfaltiranje puta u dužini od oko 2,5 km. i izgradnju vodovoda. Međutim, nismo naišli na razumevanje. Oni u Srbiji su rekli, ne može, jer u Sušicama žive i Albanci, a ovi ovde kažu, ne može, jer tu ima i Srba."

Poseta Helsinškog obora za ljudska prava u Srbiji Kosovu počela je dolaskom u Prištinu u nedelju 31. maja 2008. godine. Poseta su započeli članovi užeg tima HO u sastavu: Sonja Biserko, Ivan Kuzminović, Marija Radoman, Ivan Živković i Vera Marković. Članovi užeg tima obišli su nekolicinu srpskih enklava: Staro Gracko (Opština Lipljan), Srpsko Babus, Babljak, (opština Lipljan) Gojbulje, Novo selo Madjunsko (Opština Vucitern) i selo

Tokom 8 radnih dana grupa je najpre izvršila monitoring navedenih enklava, a zatim je usledila poseta ostatka grupe u sastavu: Sonja Biserko, Ivan Kuzminović, Marija Radoman, Ivan Živković, Vera Marković, Ljiljana Palibrk, Pavel Domonji, Biljana Kovacevic-Vuco, Fahri Musliu i Slavija Stanojlovic i Bashkim Hisari. (Smatram da sam zaslužio da se u grupi pominje i moje ime posto sam ucestvovao u tim aktivnosti i dao bar mali doprinos).

Tim je bio podeljen u dve grupe, gde je prva grupa boravila u Prizrenu, a druga u Prištini. Podela tima u dve grupe omogućila je veću dinamičnost i pokretljivost.

U procesu monitoringa enklava tim HO ustanovio je pre svega spremnost stanovnika u enklavama za dijalog sa

predstavnicima i saradnicima HO, a zatim bi usledila druga, duža poseta (po 3 sata u svakoj enklavi) gde bismo u razgovoru (na licu mesta) sa meštanima, lokalnim liderima, članovima opštinskih radnih grupa za povratak raseljenih lica sa Kosova, predstavnicima političkim partija, uticajnim licnostima iz civilnog drustva, nastavnicima i učiteljima lokalnih osnovnih škola. Predstavnici i saradnici HO saslušali su njihove probleme, vršili sakupljanje podataka o broju stanovnika, istorijatu mesta, odnosima u zajednici i van nje, ratnim dešavanjima, o procesu povratka raseljenih lica, obnovi njihove unistene imovine, slobodi kretanja i njihovoj bezbednosti, saradnji sa kosovskim institucijama i predstavnicima međunarodne zajednice etc.

Svaku od pomenutih enklava tokom osam dana predstavnici i saradnici HO posetili su najmanje 2 puta, neke od njih i tri puta.

Posete enklavama bili su jedan deo aktivnosti HO na Kosovu. Drugi deo aktivnosti podrazumevao je susrete sa predstavnicima međunarodne zajednice i sa kosovskim vlastima. Cilj ovih aktivnosti bio je upoznavanje predstavnika ovih organizacija sa stanjem u enklavama. Ovi

sastanci bili su korisni i za ciljeve projekta jer smo uspostavljajući kontakte sa fondacijama i ambasadama bili u prilici da lobiramo za stanovnike u enklavama, pre svega u pogledu pristupa fondovima i organizacijama koje su spremne da sponzorišu aktivnosti udruženja iz enklava. Na ovaj je način otvoren je još jedan kanal komunikacije između Srba iz enklava i institucija u Prištini. Posebno važan bio je sastanak u Vladi Kosova sa zamenikom premijera Hajredin Kučijem i njegovim timom, jer je na taj način HO uspeo da prenese informacije iz enklava, koje su se pokazale vrednim i za vladu u Prištini.

Posebno je važno istaći da su predstavnici HO zajedno sa UNMIK kancelarijom u Prištini organizovali izlet za ukupno 60 učenika i njihovih roditelja iz sela Staro Gracko. Ekskurzija se odigrala 8. juna. Stanovnici ove enklave bili su gosti građana Prizrena i manastira Visoki Dečani. Ovo je prvi organizovani izlet Prizrenu jedne srpske zajednice nakon intervencije 1999. godine.

Politički kontekst

Druga poseta je obavljena u sasvim promenjenim političkim okolnostima. U

medjuvremenu došlo je do osamostaljivanja Kosova na šta je valda Vojislava Koštunice reagovala veoma drastično. Na sam datum proglašenja nezavisnosti Kosova (17. februar) organizovano je niz protestnih demonstracija ali i vandalskog uništavanja kancelarija Liberalno demokratske partije koja je jedina partija u Srbiji koja uvažava novonastalku realnost na Kosovu. 21. februara održan je miting u znak protesta proglašavanja nezavisnosti Kosova, što je istovremeno poslužilo i za slanje poruka svim koji nisu stali iza politike vlade o neotudjivosti Kosova.

Odluka Vojislava Košptunice da ide na prerane parlamentarne izbore takodje je u vezi sa Kosovom. Naime, on se nadao da će nametanjem pitanja Kosova poboljšati svoje rezultate na vanrednim izborima i time obezbediti svoju političku budućnost koja je značajno načeta. Zato je održavanje parlamentarnih i lokalnih izbora u Srbiji 11. maja 2008. dobilo posebnu težinu, jer se sa najavom (ne) zvanične radikalsko-narodnjačke koalicije o održavanju tih izbora na Kosovu, u sredinama u kojima žive Srbi, otvorilo pitanje poštovanja Rezolucije Saveta bezbednosti UN 1244³⁰. Samim tim namere

³⁰Prema Rezoluciji 1244 jedna od glavnih odgovornosti međunarodnog civilnog prisustva na KiM glasi: „organizovanje i nadgledanje razvoja privremenih institucija za demokratsku i autonomnu samoupravu do konačnog političkog rešenja, uključujući i održavanje izbora“.

odlazeće Vlade Republike Srbije postale su krajnje štetne za položaj kosovskih Srba, jer ne samo što krše međunarodni akt na koji se sami pozivaju, već ne poseduju ni senzibilitet ni konstruktivna rešenja za problem enklava, a koja jedino mogu ići putem unapređivanja albansko-srpskih odnosa.³¹ Međutim i pre donošenja zvanične odluke UNMIK-a (9.april 2008), po kojoj je održavanje lokalnih izbora u suprotnosti s Rezolucijom 1244 i izvršnim ovlašćenjima UNMIK,³² ministar Samardžić je izjavljivao da iako još nema odluke UNMIK-a izbori će se održati.

Još grublje je prekršena ova odluka od strane SRS-a, koji su još 5. aprila započeli izbornu kampanju u Gračanici i Kosovskoj Mitrovici. Tomislav Nikolić je na mitingu u Gračanici pozvao Srbe da se ne iseljavaju: «Molim vas da ne prodajete imovinu i da se ne selite, već zovite nas da se preselimo kod

³¹Predsednik Kosova Fatmir Sejdiu je reagovao na najave ministra Samardžića kako će Srbija učiniti sve da da Srbima na Kosovu omogući ista prava kao i ostalim građanima Srbije. Sejdiu je naglasio da će Kosovo poštovati princip dvojnog državljanstva, ali da se «ne dozvoli da se na njenoj teritoriji stvara 'turbulencija' na način koji bi neki hteli, da dovode u pitanje Kosovo kao nezavisnu i suverenu državu» (preuzeto sa sajta <http://www.mtsmondo.com/news/world/text.php?vest=92038>).

³²Zvaničan stav takode podrazumeva da ti izbori neće biti podržani, ali da se neće ometati njihovo održavanje (Ivanko), kao i da će se u slučaju glasanja ti rezultati smatrati nevalidnim (Riker).

vas». Takode je podstrekavano antievropejstvo kroz parole: «Rusija odmah, a EU samo ako nas prizna u postojećim granicama». Manipulativna izborna retorika odnosila se uglavnom na negiranje realne situacije da Kosovo nije isto što i Srbija, kao i negiranje životnih problema tih ljudi ili pak na njihovo rešavanje kroz ideološku matricu o Srbiji koja povezuje Rusiju i Evropu. Mitološka predstava kroz parole je obeležila i miting u Kosovskoj Mitrovici, gde se opet kosovskim Srbima govorilo da su oni sada najhrabriji, da su oni na braniku Srbije. Na mitingu su za razliku od prethodnih izbora bili prisutni Šešeljevi bilbordi, što jedino ima za cilj ekstremizaciju nacionalizma među kosovskim Srbima kako bi se mobilisalo biračko telo ove stranke. Identičnu instrumentalizaciju izbora u ideološkom smislu, sprovodi narodnjački blok čija se delatnost najbolje može pratiti kroz rad Ministarstva za Kosovo i Metohiju.

Osim toga i pitanje podele Kosova u novoj političkoj konstelaciji izgle sasvim izvesno s obzirom da neodgovorne izjave bivšeg pregovaračkog tima podržavaju neki strani zvaničnici.³³ Za tzv. funkcionalnu

³³ Predlog ministra Samardžića o funkcionalnom razdvajanju Srba i Albanaca još uvek je predmet razmatranja Ujedinjenih nacija. Ta funkcionalna podela podrazumeva po Samardžiću da će Srbi «morati da rade pod svojim institucijama i to je ta funkcionalna razdvojenost koja se tiče svih Srba na Kosovu i Metohiji. Nema teritorijalne podele Kosova, o tome niko nikada nije govorio niti će

podelu Kosova zalaže se i Marko Jakšić. On kritikuje predsednika Tadića jer je se njegovo mišljenje (o planu) „apsolutno poklapa sa mišljenjem (kosovskog premijera) Hašima Tačija”.³⁴ Ministar Samardžić je odabacio optužbe da se zalaže za podelu Kosova. Međutim svi argumenti idu u prilog optužbi, jer Samardžić je po diktatu vlasti iz Beograda sistematski proizvodio razdor između Srba i Albanaca. Prvo su to bili pozivi na bojkot lokalnih izbora, a zatim poziv Srbima da napuste kosovske institucije nakon proglašenja nezavisnosti uz obećanje da će od države mesečno primati 16.000 dinara (zbog neuplaćenog novca od strane Ministarstva za Kim, usledio je bojkot radnika Kazneno-popravnog doma Lipljan u Gračanici).³⁵ Ujedno uz poziv da ne

govoriti» (preuzeto sa sajta <http://www.mtsmondo.com/news/world/text.php?vest=92038>).

³⁴ Preuzeto sa sajta www.b92.net. 31.mart 2008.

³⁵ Ovom odlukom u pitanje je dovedena egzistencija 2.300 radnika srpske nacionalnosti, koji su radili do proglašenja nezavisnosti 17. februara. Koliko se manipuliše životima ljudi na Kosovu najbolje govori ova činjenica, jer se radnici Lipljana, grada južno od Ibra ostavljaju bez posla uz lažna obećanja, a sa druge strane vode se pregovori o njihovom teritorijalnom otcepljenju (ako se sever pripoji Srbiji, onda 80.000 Srba južno od Ibra je «otpisano»). Tema sudbine Srba u enklavama je ona koja se licemerno izbegava i prepušta neodgovornim izjavama npr. Olivera Ivanovića koji izjavljuje za Kurir kako «ne verujem da će biti incidenta i opasnosti po njih jer su Amerikanci, Evropska unija i

učestvuju u radnom procesu Samardžić je u Orahovcu izjavio 4. februara 2008.: «Ovde smo da im kažemo da će država uložiti u Orahovac, otvoriti radna mesta i omogućiti ljudima da žive od svog rada, a ne od socijalne ili humanitarne pomoći»³⁶.

Ipak, najproblematičnija izjava ministra Samardžića je vezana za paljenje kontrolnih punktova 19. februara kada je izjavio: «Mislím da je to legitimno. Možda nije lepo, ali jeste legitimno»³⁷. Takođe je naglasio da je to deo politike Vlade oko carinskih punktova, jer oni ne mogu biti u nadležnost misije EU, već da Srbija planira da širi svoje nadležnosti na teritoriji Kosova. Scenario koji sledi na osnovu ovakvih izjava i predložene funkcionalne podele Kosova, jeste prvo stvaranje «srpskih institucija» (dakle institucionalna segregacija po etničkom principu), a zatim destabilizacija već kriznog regiona iz čega će da se crpe argumenti kako je KiM nefunkcionalna i dakle lažna država. Krajnje pretenzije su teritorijalna podela.

NATO upozorili Albance da ne smeju da prave ništa što bi naškodilo njihovim planovima za nezavisnost». Dakle on upućuje poruku mira tako što polazi od pretpostavke da je bezbednost za Srbe u enklavama zagarantovana režimskim kalkulisanjima albanske strane. To može da znači da je u pitanju samo vremenski faktor kada će ponovo da nastupi navodni alabanski teror.

³⁶ www.b92.net

³⁷ Poligraf, 19.fbruar.2008

Uloga Demokratske stranke u izborima na Kosovu je evidentna na osnovu pasivne podrške odlukama narodnjačkog bloka i potezima vlade u odlasku. DS se samim nedistanciranjem od nacionalističke propagande stavlja na istu stranu iako svojom kvazievropskom retorikom to čini manje prepoznatljivim za njihovo glasačko telo. Prema rečima Borisa Tadića DS je spremna da saraduje i sa Koštunicom i sa LDP-om , ako se DSS «stvarno vrati evropskom putu», a ako LDP promeni svoju politiku prema Kosovu. Zaključak koji se nameće je da Tadić manipulativno predstavlja dve potpuno oprečne politike kao moguće saradnike, iako je jedna nasilna i pogubna za budućnost i Kosova i Srbije. Ako i postoji mogućnost koalicije sa njima s jedne strane i sa druge, uslov koji se postavlja LDP-u da se utopi u istu matricu 90-ih, onda je jasno da je u pitanju jedino Tadićevo prebrojavanje glasačkih listića, što se kreće u pravcu radikalske strategije izbora na Kosovu.

Sve navedene političke okolnosti značajno utiču i ponašanje Srba u enklavama. Međutim, očigledno je da je došlo do izvesnog distanciranja od Koštuničine politike, posebno nakon izbora i činjenice da je DSS u suštini propao na tim izborima upravo zato što je insistirao na pitanju Kosova. Istovremeno, značajna je i činjenica da je u samoj Srbiji došlo do pomeranja javnog mnjenja odnosno njegove

racionalizacije. Pomeranje ka evropskim pitanjima sasvim je marginalizovalo pitanje Kosova, posebno nakon izbora kada skoro potpuno nestaje iz javnog diskursa. Samo DSS i Vojislav Koštunica uporno ponavljaju da je Kosovo Srbija. Vojislav Koštunica je izjavio da je „Očuvanje Kim i teritorijalnog integriteta i suvereniteta Srbije za njega još uvek predstavlja izazov“.³⁸ Analiza koju je uradio pravni tim DSS-NS o SSP uglavnom polazi od činjenice da on ne poštuje ustav Srbije i njen integritet. Oni smatraju da su se priznavanjem nezavisnosti Kosova od strane 20 članica EU promenile okolnosti u kojima se pregovralao o sporazumu.

Medjutim, u severnom delu Kosova nastavlja se politika Beograda koja negira Rezoluciju 1244, ali i negodovanje UNMIK u pogledu konstituisanja skupštine srpskog naroda na Kosovu. Rada Trajković, potpredsednica Srpskog nacionalnog veća rekla je da je konstituisanje srpske skupštine u interesu Srpske radikalne stranke i Demokratske stranke Srbije. Ona ocenjuje da je u osnovi tog poteza procena radikala i DSS da će biti na vlasti u Beogradu, pa žele tu skupštinu da proglase jedinim tumačem interesa kosovskih Srba. Time, kaže ona, oni kompromituju kosovski problem u odnosu na politiku koju bude vodio beograd, ukoliko vlast formira proevropski blok.³⁹

Uprkos otrežnjenju velikog broja Srba na Kosovu, oni su i dalje taoci Kosovske Mitrovice odnosno Beograda, posebno u enklavama koje su u blizini Mitrovice ili u onim enklavama u kojima Beograd ima ekonomski interes, kao što su, na primer, Štrpci i Orahovac.

Pregovori oko nove vlade ulaze u završnicu i sve je izglednije da će biti sastavljena proevropska vlada. To znači da će se u skupštini Srbije ratifikovati Sporazum o asocijaciji i stabilizaciji sa EU koji su predsednik Boris Tadić i Boža Djelić potpisali 28. aprila 2008. Medjutim, prilikom ratifikacije, biće usvojena i Deklaracija o Kosovu kojom se i dalje polaže pravo na Kosovo. To je već usaglašenu medju svim partijama sem LDP. U suštini ova deklaracija ostavlja pitanje Kosova otvorenim sve dok se ne steknu povoljnije međunarodne okolnosti koje će prihvatiti rekonponovanje Balkana po zamisli srpskih nacionalista. To podrazumeva podelu Kosova (12 odsto teritorije) ali i pripajanje RS Srbiji.

Ponovna homogenizacija na državnom pitanju i njegovo odlaganje za bolja vremena postavljaju pred međunarodnu zajednicu, pre svega, EU, nove izazove kada je u pitanju Balkan. EU će primanjem svih novonastalih država na teritoriji biše Jugoslavije pod svoj kišobran biti suočena sa dva ključna problema: integritetom Bosne i Kosova. Zato je već

sada, kada je Kosovo u pitanju, neophodno što ozbiljnije pristupiti integrisanju Srba u kosovsko društvo. Imajući u vidu promenu raspoloženja koje je HOS markirao u svojim posetama enklavama, stvaranjem boljih ekonomskih uslova za Srbe, može se stvoriti nova realnost koja bi obezvređila iluzije srpskih nacionalista. Istovremeno EULEX mora pod svoju ingerenciju staviti celo Kosovo kako bi se stekli uslovi za njegovo integrisanje.

³⁸ *Pravda*, 7-8 juni 2008.

³⁹ *Danas*, 9. juni 2008.

Posete enklavama

Poseta selu Gojbulje (Gojbujë), opština Vučitrn (Vushtrri).

Gojbulje je čisto srpsko selo smešteno s desne strane magistralnog puta koji povezuje Prištinu i Kosovsku Mitrovicu. Udaljeno je oko 4-5 km od opštinskog centra Vučitrna. Pre 1999. godine u tom selu je živelo oko 90 srpskih familija, odnosno između 500-600 stanovnika. Sada je ostalo oko 280-300. Selo su napustili uglavnom mladi ljudi. Posle dolaska međunarodnih snaga na Kosovu ubijeno je i kidnapovano 12 meštana tog sela. Stanovnici tvrde da nisu bezbedni i da se slobodno kreću samo u okviru sela. Radi obavljanje svojih poslova koriste poseban autobus koji na relaciji Gojbulje-Kosovska Mitrovica saobraća 3 puta nedeljno. Na toj relaciji srednjoškolci svakodnevno putuju besplatno, takodje, sa posebnim autobusom. Ponekad autobus kamenjuju deca iz susednih albanskih sela. Seoska crkva bila je nekoliko puta demolirana i opljačkana. U selu nema uzurpiranih kuća, ali većinu njihove imovine (obradivo zemljište) koriste Albanci bez ikakve nadoknade. Srbi svoje njive obraduju samo u blizini sela. U neposrednoj blizini Gojbulja je selo Miroče (Miracë) gde je bilo dvadesetak srpskih kuća. Sada u to selo nema nijednog Srbina. Jedini stanovnik tog sela je Albanac Abaz Ademi, koji je u Gojbulju radio kao matičar punih 14 godina. On je kupio jednu srpsku kuću. Tamo drži 26 grla krave i 70 ovaca. Ima četiri sina i zbog toga niko od Srba neće da se vrati u svoje kuće u tom selu. Meštani sela Gojbulje smatraju da kosovske vlasti i međunarodne organizacije ne čine dovoljno i da ništa ne investiraju. Izgrađena je samo osnovna škola gde nastavu pohađaju oko 30 učenika. Osim toga izgrađen je put od nekoliko stotina metara koji selo spaja sa lokalnom crkvom. Put je izgrađen iz međunarodnih donacija, prevashodno američkih. Pokušaj da se napravi još jedan put koji bi unapredio infrastrukturu sela sprečen je od strane predstavnika iz Kosovske Mitrovice.

U razgovoru Helsinškog odbora sa meštanima istaknut je kao osnovni problem nezaposlenost. 16 ljudi iz tog mesta (svi oko 30

godina stari) otišlo je na privremeni rad u Norvešku. Većina mladića iz sela je zbog toga i neoženjena, a kada se ožene, zbog posla, uglavnom svi traže načina da odu bilo u Srbiju ili u inostranstvo.

U poslednjih godinu dana nisu zabeleženi veći incidenti sem što stoka povremeno upada na srpske njive i tako im uništava žetvu. Selo ima preko 300 hektara obradive zemlje. Kako se ona nalazi dalje od sela uglavnom nije obradjena zbog bezbednosnih razloga. Ističu da danas bezbednost i nije toliko problem ali se ipak ne usudjuju ići na svoje njive. Samo se obrađuje 22 hektara. Mehanizacija je nedovoljna i zastarela. Svoje proizvode uglavnom plasiraju u Sremskoj Mitrovici. U Vučitrnu veoma retko. Da bi to uradili moraju imati Albanca koji bi im u tome pomogao. Selo Gojbulj nije bilo evakuisano u toku masovnog proterivanja Srba ispod Ibra 17. marta 2004. To je očigledno i razlog što u selu ima još toliko meštana.

Srbi su zastupljeni u Komitetu za bezbednost. Kažu da se mnogo krade i to uglavnom noću kada nema prisustva policije.

Najveći broj primedbi upućen je na ponašanje predstavnika iz Kosovske Mitrovice koji su i glavni razlog za sporo uključivanje ovog sela u kosovski život jer ih u tome oni stalno opstruiraju. Oni dolaze sa velikosrpskim parolama ali konkretno ne nude mnogo. I meštani Gojbulja, kao i u drugim mestima, se žale na manipulaciju pomoći koju im obećavaju a od koje uglavnom nema ništa. Tako, na primer, Kosovska Mitrovica nije želela da preuzme plaćanje šofera koji dva puta nedeljno saobraća na relaciji Gojbulje-Kosovska Mitrovica. Zabranili su im da primaju pomoć od kosovske vlade (170 Eura) koja ipak regularno stiže na njihove račune. Mogu je realizovati kad god to zažele. I pored straha od Kosovske Mitrovice, većina meštana je svesna nove realnosti na Kosovu i bila bi spremna da se i drugačije ponaša.

Srpska pravoslavna crkva koja je jedina institucija Srba na Kosovu i koja ima značajan uticaj na ponašanje Srba na Kosovu u ovom mestu nije prisutna, verovatno zbog blizine Kosovske Mitrovice.

Komunikacija sa Albancima postoji, ali više oni njih kontaktiraju nego obrnuto. Albanci kupuju kod njih stočnu hranu. Neki od njih obrađuju i srpsku zemlju po dogovoru. U samom mestu

ne postoji nijedna organizacija (udruženje ili NVO) sem fudbalskog kluba koji je registrovan u Kosovskoj Mitrovici. Mesto ima dosta dece. Do 14 godina straosti ima ih 22, a srednješkoloca 30. Nema značajnijeg sadržaja koji bi omogućio angažman ove dece.

HOS je razgovarao i sa lokalnom kosovskom policijom (KPS) i KFOR koji su u vreme naše posete prolazili kroz selo Gojbulj. U razgovoru sa njima, HOS je dobio informaciju da KPS za tu optinu od ukupno 149 policajaca deset od njih su Srbi. Rekli su nam takodje da nisu u stanju da spreče stoku da zalazi u srpska polja i uništava žetvu, jednostavno zato jer nisu sve vreme na tim lokacijama. Očigledno je da ovaj problem može samo da se reši u direktnoj komunikaciji dva strane u čemu KPS/KFOR me posredovati. Predstavnik KFOR je rekao da u poslednjih 18 meseci u tom mestu nije bio nijedan incident.

Selo Srpski Babuš (Babush) opština Uroševac (Ferizaj).

Selo Srpski Babus je mesovito selo smesteno s leve strane magistralnog puta Pristina-Skoplje. Posle ulaska medjunuradnih snaga svi Srbi iz tog sela napustili su svoje domove a njihove kuće su unistene. U želji da se raseljeni vrate i da im se obezbedi sigurnost i bezbednost pristupilo se realizaciji projekta 83 kuće za srpske porodice, izgradnji škole, vodovodne mreže i instalacije struje. Ovaj projekat vredan 2,7 miliona eura, a finansiran je iz kosovskog budzeta i donatora. Iako je izgradjeno vise od 70 kuća, donedavno raseljeni Srbi nisu se vratili u novosagrađene objekte. Srbi iz tog sela optuzuju UNDP i Ministarstvo za povratak i zajednice u Vladi Kosova da su oni razlog zbog čega se ne vraćaju u selo. U Srpskom Babušu ima nekoliko pojedinaca koji su se vratili. Neki Srbi iz tog sela koji žive u okolnim srpskim enklavama povremeno svraćaju u novosagrađene stambene objekte.

Nije poznato koliko ljudi zapravo stanuje u tim kućama. Mnogi su odelili u Srbiju ili u Kosovsku Mitrovicu. Ni Albanci sa kojim je HOS razgovarao nemaju uvid u pravi broj onih koji stanuju ili povremeno svraćaju. Iz razgovora sa nekim meštanima, Hos je stekao utisak da se više radi o čuvanju imovine nego o pripremi za povratak.

To selo ima velika imanja koja stoje neobrađena. Kuće nisu malterisane niti ograđene, što takodje govori o tome da nema pravog povratka. Sredstva za malterisanje kuća bila su predviđena ali sagovornici nisu bili precizni o tome da li će izvodjač radova to stvarno i uraditi. Vlasnici kuća dolaze povremeno i zato da bi primili humanitarnu pomoć koju dobijaju od grčkog KFOR i drugih donatora. Nema većih primedbi na bezbednost, sem da im albanska stoka ulazi u posed. Utisak je HOS da se vlasnici tih kuća neće vratiti i da čekaju povoljne okolnosti da prodaju, pre svega, svoju zemlju. S obzirom na to da se imanja nalaze u blizini Prištine i puta, realno se može očekivati rast cena te zemlje. Lokalna kosovska policija (KPS) je sastavljena od Albanca. Meštani nemaju primedbe na njihovo ponašanje. Često traže njihovu pratnju do najbliže prodavnice za nabavku namirnica.

Selo Babljak (Bablak) opština Uroševac (Ferizaj).

U neposrednoj blizini Srpskog Babusa je mešovito selo Babljak. Smešteno je kilometar od magistralnog puta Pristina- Skoplje. U tom selu do rata bilo je 65 srpskih kuća u kojima je zivelu 290 Srba. Sda ih ima oko 30. Medjunarodna nevladina organizacija UMKOR u Babljaku je podigla 31 kuću. Planirano je da se izgradi jos 15. U izgradnji kuća pomogla je i opština Uroševac koja je izdvojila i sredstva za inventar i opremu ambulante. Sada u selu ima 30 albanskih domova sa oko 300 žitelja sa kojima su Srbi u dobrim odnosima. Mnogi od Albanaca iz tog sela radili su na izgradnji srpskih kuća, koje su podignute na temeljima spaljenih jos 1999.

HOS je razovarao sa porodicom Stefanović, jedna od 13 koja, prema rečima našeg sagovornika, sada žive u tom selu. S obzirom da nije bilo ljudskih gubitaka za vreme intervencije i nereda 17, marta 2004, u selu ne postoje tenzije. Kao jedini problem su istakli povremene ulaske stoke na njihova imanja, koja nisu ograđena. Kao i u ostalim enklavama, ni Babljak nema mnogo mladih ljudi, koji su otišli u potrazi za poslom bilo u Srbiju ili Kosovsku Mitrovicu. Sagovornik se žalio i na ponašanje srpskog predstavnika koji posreduje u raspodeli

pomoći. Navodno, ta pomoć ne stiže do svih ili znatno okrnjena. Takođe je rečeno da svaka kritika prema srpskim predstavnicima obično završi sa sankcijama prema onom ko ih iznosi.

Babljak je nedavno kao donaciju dobio i nekoliko poljoprivrednih mašina ali pošto nemaju ni jedan traktor ove mašine nisu upotrebljive. Ova enklava poseduje dosta zemlje od koje bi mogli živeti kada bi imali adekvatnu mehanizaciju. Najviše primedbi je izneseno na ponašanje srpskih predstavnika, posebno iz Kosovske Mitrovice i Beograda. Inače meštani ovog sela slobodno trguju sa Albancima koji im jeftinije prodaju robu nego Srbi iz Sverne Mitrovice, Gračanice ili drugih srpskih mesta gde se snabdevaju Srbi iz enklava.

Selo Staro Gracko, opština Lipljan (Lipjan).

Staro Gracko leži pored reke Sitnice udaljeno 3-4 km. od Lipjlana oko 15 km od Prtištine. U njemu živi isključivo srpsko stanovništvo. Ima 95 porodica sa ukupno 350 stanovnika. Staro Gracko je okruženo albanskim selima. Jedini izlaz iz sela je glavni magistralni put koji vodi ka centralnom Kosovu. Selo je posle rata 1999. primorano da se snalazi i organizuje život u vrlo teškim uslovima. Žitelji sela bili su izloženi stalnim napadima. U leto 23. jula 1999., na žetvi, ubijeno je 14 žetelaca. Posle tog događaja 44 porodice sa 188 članova iz Starog Gracka napustilo je svoje domove.⁴⁰

Ovaj događaj, ali i ubistvo devojkje i mladića 19. februara 2004. godine u ovoj enklavi doveo je do spontane reakcije zatvaranja ove zajednice prema okolnoj albanskoj većini, što je značajno definisalo život stanovnika u prethodnih nekoliko godina. Dakle, i mada je sloboda kretanja veća nego nakon rata, stanovnici ove enklave ostali su su sasvim izdvojeni i izolovani od svakodnevnog života građana na Kosovu. Po svedočenju samih meštana ostaje otvoreno pitanje da li je u pitanju samoizolacija ili opasnost po njihove živote i dalje postoji⁴¹.

Ipak, ova se enklava značajno razlikuje od tipičnih srpskih zajednica na Kosovu i to iz nekoliko razloga. Zbog geografskog položaja sela, odnosno, blizine glavnom gradu Kosova, Prištini, stanovnici ove enklave brzo su uvideli da je glavni grad centar finansijske i društvene moći, te da se sa predstavnicima međunoradonih institucija i vlade, treba i mora saradivati. Međutim, samo detektovanje

⁴⁰ Na žalost do današnjeg dana ovaj slučaj ostao je većim delom nerazrešen. Ohrabruje činjenica da je u oktobru 2007. godine uhapšen kosovski Albanac Mazlum Bitići iz sela Veliki Alaš kod Lipjlana, zbog sumnje da je učestvovao u ubistvu četrnaest žetelaca. Zločin u selu Staro Gracko jeste jedan od najvećih od dolaska UN misije i KFOR, a dosadašnja istraga nije dala nikakve rezultate, zbog nedostatka dokaza i, kako se u UNMIK-u i pravosudnim organima govorilo, sistematskog zastrašivanja svedoka.

⁴¹ Prema izjavi jedne mlade meštanke, nakon teškog perioda kroz koji su prošli meštani ove enklave, sve veći broj mladih ljudi, sve češće, putuje van enklave, pre svega u Srbiju ili druge delove Kosova gde žive Srbi: „*Ne bi bila istina da vam kažem da je život isti kao 1999. ili 2004. godine, sve se menja, polako, ali se menja, ljudi se osećaju malo slobodnije, ali i dalje strahuju za svoj život. Strah je postao refleks koji ne možemo da se oslobodimo*“.

ovakve nove društvene realnosti nije rešilo probleme meštana. Naime, grupa građana iz ove enklave osnovala je nevladinu organizaciju u ovom mestu. U pitanju je kulturno-sportsko udruženje koje ima za cilj poboljšanje svakodnevnog života građana. Problem je nastao zbog nemogućnosti finansiranja rada ove organizacije. Takođe se u kontaktu sa saradnicima Helsinškog odbora pokazalo da je ova vrsta problema lako rešiva. Naime, uvidom u već napisane projekte ove NVO, saradnici HO organizovali su sastanke u nekim od donatroskih ustanova u Prištini, gde se pokazalo da su sredstva za ovu vrstu NVO aktivnosti stalno dostupna, i da stanovnici enklave Staro Gracko ispunjavaju sve kriterijume za dobijanja finansijske pomoći.

Život stanovnika ove enklave razlikuje se od većine opština na Kosovu i zbog toga što je jedan broj stanovnika u stalnom radnom odnosu u zatvorskoj ustanovi u Lipljanu⁴², što je omogućilo da se za jedan broj porodica obezbede stalni prihodi.

Zanimljivo je i to da u ovoj enklavi nakon 1999. godine praktično niko od stanovnika sela Staro Gracko nije prodao svoju imovinu. Stanovnici sela objašnjavaju da je ovo vrlo važan faktor za život sela, jer je zahvaljujući ostanku građana ostvaren osećaj bezbednosti i nade u zajednici.

Do sada u selo Staro Gracko vratilo se 8 porodica sa 28 članova. Svi povratnici kao i ostali u selu su bezbedni ali noću se ne kreću van sela. Danju slobodno odlaze za Lipljan, Gračanicu i Kosovsku Mitrovicu. U te svrhe oni koriste kombi vozilo jednog njihovog mećtanina i UNMIK-ov minibas koji do Gračanice vozi bez problema. Učenici organizovano svakodnevno idu minibusom do škole u Lipljan i Gračanici. Meštani sela Staro Gracko i uopšte Srbi u opštini Lipljan

⁴² Nakon proglašenja nezavisnosti, 17. februara veliki broj Srba zaposlenih u KPS-u i drugim institucijama na Kosovu napustili su svoja radna mesta. Ovo je urađeno zbog insistiranja Beograda i lokalnih lidera na Kosovu koji su tom prilikom obećali da će svi oni koji napuste svoja radna mesta biti primljeni u stalni radni odnos od strane države Srbije. Međutim, to se do danas nije dogodilo, a zahvaljujući međunoradnoj zajednici i vladi u Prištini pripadnici KPS ili zatvorski čuvari iz zatvora u Lipljanu nisu izgubili svoj posao. Oni su trenutno pod suspenzijom, ali redovno primaju plate.

nisu zadovoljni sa procesom povratka raseljenih. Tvrdi da je bilo vrlo malo povratka i to samo pojedinačno, dok kolektivnog povratka uopšte i nije bilo. Opština Lipljan ima 72 sela i to je mešovita sredina, kako pre, tako i posle rata. Srpska zajednica pre rata bila je zastupljena u 22 naselja, a danas samo u 13, dok je 9 ostalo bez Srba. Ukupan broj stanovnika pre rata iznosio je 15.051 Srba, a danas je samo 9.200. Posle rata Srbima je spaljeno 251 kuća, a 17. i 18. marta 2004. spaljeno je 32 kuće, što ukupno iznosi 283 kuća.

U ovoj opštini bezbednosna situacija je sada dobra. Od 17. marta 2004. nije bilo ozbiljniji incidenta na etničkoj osnovi. Zadnji incident se desio u leto 2006 kada su na raskrsnici puta između sela Staro Gracko i Lipljan, iz vatrenog oružja nepoznati ljudi pucali na vozilo u kojoj su bili tri člana porodice Igora Djokica.

U Skupštini opštine Lipljan Srbi imaju dva odbornika i podpredsedničko mesto ali u drugim organima nema zaposlenih Srba. Nema nijednog Sudije Srbina. Obećano je bilo da će imati dve sudije i jednog službenika u sudu, ali to još uvek nije ostvareno. Srbi smatraju da je zaposljavanje, odnosno nezaposlenost najboljnija tačka, čak tvrde da je bezbednost bolja nego zapošljavanje. Nešto malo zaposlenih ima u obrazovanju, zdravstvu i Okružnom zatvoru u Lipljanu. Dosta srpske imovine je uzurpirano. Na atarima opštine Lipljan, Srbi koriste samo 30 % njihove imovine. Ostalo je zapušteno ili ga koriste Albanci iz okolnih sela.

Oni koji su ostali u selu ne nameravaju da napuste svoje domove niti da prodaju imovinu. Pokazuju interesovanje da saradjuju i spremnost da se uključe u kosovske institucije. Selo ima osnovnu školu, Ambulantu, Kulturno Umetničko društvo, fudbalsku ekipu. U njim je aktivno dosta dece školskog uzrasta. Srednjočkolci svakodnevno putuju organizovano u Lipljan i Gračanicu gde pohađaju nastavu u tamošnjoj srednjoj skoli.

U razgovoru sa meštanima HOS je detektovao sledeće svakodnevne probleme:

Stalna promena snaga bezbednosti odgovornih za bezbednost sela i za otkrivanje počinitelaca ubistava na teritoriji sela Staro Gracko.

Činjenica da KPS, KFOR i UN svakih mesec dana menjaju policajce odgovorne za ovu enklavu kod meštana smanjuje osećanje bezbednosti, a kod žrtava tragičnih događaja ponovnu traumatizaciju.

Napadi od strane komšija predstavljaju izvor straha kod meštana. Po svedočenju stanovnika enklave broj napada je značajno smanjen, i to posebno posle slučajnog napada grupe Albanaca na jednu albansku porodicu.

Nemogućnost prilaska seoskom groblju. Meštani enklave nemaju slobodan prilaz groblju jer se ono nalazi izvan enklave. Poseban problem predstavlja obeležavanje verskih praznika, kao i činjenica da je groblje zapušteno i još uvek ne očišćeno od eksplozivnih naprava koje su postavljene tokom ratnih dešavanja.

Problem predstavljaju hitne i situacije kao što su bolest ili porođaj, kada je potrebno čekati pratnju KPS ili KFOR. Reakcija policije i NATO snaga je uglavnom spora i puna birokratskih prepreka.

Preporuke:

- Enklava Staro Gracko može uz malo truda i dobre volje postati uspešan primer integracije srpske zajednice u kosovsko društvo. Pokazalo se da je vrlo malo truda neophodno da se ovoj enklavi konkretno pomogne i to na nivou svakodnevnog života. Konkretno preporuke se sastoje iz nekoliko predloga:

- Omogućavanje kontakta meštana sela sa predstavnicima kosovskih vlasti i međunarodne zajednice. Poseban naglasak treba staviti na podizanje capacity building lokalne NGO.

- Otvaranje kanala komunikacije između meštana sela i meštana okolnih sela, kroz sastanke i eventualno formiranje radnih grupa iz obe zajednice.

- Kontakt sa lokalnim organima vlasti iz opštine Lipljan. Ovo bi omogućilo da se potrebe sela kao što je pristup i sanacija groblja lakše obave.

- Sastanci sa predstavnicima organa policije i vojske zaduženih za ovu enklavu.

Poseta dece i njihovih roditelja iz sela Staro Gacko Prizrenu i Manastiru Visoki Decani (8.juna 2008)

U organizaciji Helsinskog Odbora za ljudska prava u Srbiji i uz pomoć kancelarije Outreach/kancelarija za politicka pitanja UNMIK, grupa od 59 Srba, učenika i nastavnika osnovne škole “Braca Akšić” iz sela Stao Gracko, u pratnji nekoliko roditelja, posetili su u nedelju 8. juna 2008. Prizren i Manastir Visoki Dečani.

Grupa je u Prizren stigla autobusom u 9.30 časova. Po gradu su se kretali peške bez policijske pratnje. Obišli su trg “Sadrvan” u centru grada, zatim, Pravoslavnu Bogosloviju, Sabornu crkvu svetog Djordja i Eparhijski dom Raško Prizrenskog koji se obnavljaju. Oni su posetili i Manastir Svetih Arhangela, zadužbinu cara Dušana iz 14. veka, tri i po kilometra udaljenu od grada.

Po silasku iz autobusa kod većine njih koji po prvi put oragniozovano izlaze van svoje enklave bila je prisutna jedna doza straha. Ništa nisu govorili, kretali su se u jednoj grupi i radozno posmatrali okolo. Primitivši da niko na njih ne obraća posebnu pažnju, oslobodili su se i počeli međusobno glasno da razgovaraju na srpskom. U manjim grupicama razgledalisu izloge prodavnica i u raznim delovima grada fotografisali se sa svojim foto aparatima i mobilnim telefonima. Svi učenici, nastavnici i roditelji, iz Staog Grackog jeli su

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji / Zaboravljeni svet – enklave na Kosovu

sladoled u jednoj goranskoj poslastičarnici i čevapčice iz jedne albanske čevapdjiniće. Jedan broj njih ušli su u prodavnice gde su kupovali suvenire i druge stvari.

U Manastiru Svetih Arhangela ih je primio zamenik starešine Manstira. Staresina monah Benedikt bio je odsutan. Dozvoljeno im je da udju u manastir. Iz Prizrena za Manastir Visoki Dečani grupa je krenula oko 12,30 casova. Pošto su razgledali Manastir za njih je pripremljen ručak od strane starešine Manastira koji su sa njima i obavili razgovare.

Grupa se u Staro Gracko vratila uveče negde posle 19,00 casova. Sve je proteklo u najboljem redu. Nije bilo ni najmanje provokacije. Naprotiv, svuda su bili dobro prihvaćeni, usluženi, niko ih krivo nije gledao niti bilo šta dobacivao. Kod Manastira Svetih Arhangeli primećeno je da su albanski učenici koji su išli sa 2-3 autobusa na izlet prema dolini reke Bistrica, mahanjem ruku pozdravili svoje vršnjake Srbe. Svi su bili zadovoljni i srećni sto su bili u prilici da izadju iz svoje enklave i slobodno obidju deo Kosova. Bili su veoma zahvalni što su im organizatori omogućili ovu posetu.

Novo Selo Madjunsko (Novosellë e Maxhunit) - opština Vučitrn (Vushtrri)

Novo Selo Madjunsko udaljeno je oko 5 km od Vučitrna. Smešteno je s leve strane magistralnog puta Vučitrn-Priština. Pre rata u selu su živeli i Albanci i Srbi. Albanci su činili većinu. Srpskih kuća bilo je oko 70 sa preko 500 stanovnika. Sad u selu nema nijednog Srbina. Oni su selo napustili posle dolaska međunarodnih snaga na Kosovu. Stanovništvo se uglavnom bavilo poljoprivredom a bilo je i dosta njih koji su bili zaposlenih u različitim društvenim firmama kao što je Kombinat Trepča u Mitrovici, zatim fabrika pocinkovanog lima u Vučitrnu, termoelektrane `Kosovo` u Obiliću i u nekim drugim radnim

organizacijama. Odnosi između Srba i Albanaca u selu bili su vrlo dobri. Nije zabeležen nijedan incident na etničkoj osnovi.

Uoči NATO intervencije u blizini sela duž magistralno puta Mitrovica-Priština desili su se brojni incidenti. Pripadnici Oslobođilačke Vojske Kosova (OVK-a) napadali su Srbe. Na ovom području koncentrisale su se snažne snage srpske vojske i srpske policija. Oni su bili prisutni i u selu ali u manjem broju. Za vreme NATO bombardovanje Albanci su napustili svoje domove a u selu su ostali samo Srbi. Posle ulaska međunarodnih snaga na Kosovo, Srbi su bili prinudjeni da napuste selo iako nije bilo nasilja, niko nije pretučen niti ubijen, ali su oni zbog straha napustili selo. Većina njih otišli su u Kosovsku Mitrovicu ili u Srbiju. U međuvremenu jedan broj Srba je prodao su svoje kuće i imanja.

Pre tri i po godine u Novom Selu Madjunsko obnovljeno je 36 srpskih kuća. Obnovila ih je međunarodna organizacija UNDP a bio je uključen i UNHCR. Jedan broj se vratio ali su posle nekoliko dana nakon primopredaje kuća opet otišli jer nisu bili zadovoljni kvalitetom izgrađenih kuća. Kuće su bile samo karajapije, prazne, neokrečene, bez nameštaja, spolja nemalterisane, bez priključka u električnu mrežu, bez vodovoda, kanalizacije, praznih kupatila i bez puteva. Sve te kuće sada su demolirane i nema nijednog povratnika. U Novom Selu Madjunsko nalazi se baza francuskog KFOR.

Novo Selo Madjunsko predstavlja primer enklave u kojoj se odigrava zloupotreba pre svega finansijskih fondova od strane srpske populacije. Naime, reč je o enklavama u kojima zapravo nema preostalih Srba i mada su formalno kod kosovskih institucija i međunarodne zajednice Srbi iz ovih enklava i dalje prijavljeni kao da normalno žive u enklavama. U praksi nekadašnji stanovnici ovih sela žive ili u Kosovskoj Mitrovici ili u Srbiji. Razlozi zbog kojih su prijavljeni u ovim enklavama su: 1)uzimanje ekonomske pomoći od donatora i kosovske, ali i srpske vlade 2) preuzimanje vlasništva nad sagrađenim kućama sa ciljem da se jednog dana te kuće i okolna zemlja proda, i to u trenutku kada cena zemljišta i kuća značajno porastu.

Preporuke:

- Neophodno je detektovati i sistematizovati enklave ovog tipa, dakle, enklave u kojima zapravo nema povratnika. Problem nastaje onog trenutka kada ljudi koji žive van Kosova koriste inače limitirana sredstva za izgradnju kuća ili drugu ekonomsku pomoć, u trenutku dok se u drugim enklavama gde ima preostalih Srba ekonomska pomoć izostaje. Dakle, preciziranje realne slike na Kosovu u pogledu stanja u enklavama je nophodan proces jer će se samo na taj način uspeti u procesu definisanja stvarnih potreba stvarnih stanovnika u enklavama.

Opšti zaključci i preporuke

- Najznačajniji utisaci koje je naš tim stekao su promena vizure iz koje sagovornici sagledavaju teškoće o kojima govore i promena širine perspektive u kojoj traže rešenja svojih problema. Sa opšteg plana posmatranja, koji je dominirao u razgovorima tokom prethodne posete, sada je razgovor pomeren na grupni i individualni plan. Kada govore o svom nezadovoljstvu, "mi" više ne podrazumeva sve Srbe na Kosovu, već meštane njihovog sela, ili samo one meštane koji imaju isti status u raspodeli pomoći ili u odlučivanju. "Oni" više nisu svi Albanci, već personalizovani uzurpatori imovine, grupa meštana susednog sela, grupe ili pojedinci koji ugrožavaju prava naših sagovornika. Osim toga, za razliku od ranijih uopštenih, homogenizovanih iskaza o stanju, teškoćama i bezbednosnim rizicima, sad su opisi konkretizovani, puni detalja i odnose se na različite aspekte života. U celini gledano, sagovornici su otvoreniji, manje zabrinuti i ne deluju bespomoćno zagledani u Beograd, kao što su bili prilikom prošle posete.

- Primetna je veća otvorenost sagovornika, spremnost za razgovor o komunikaciji sa albanskim susedima, o iskustvima u saradnji sa kosovskim i međunarodnim institucijama. Primetan je porast poverenja u KPS, ali i nepoverenje u rad kosovskih sudskih organa, kojima se obraćaju najčešće zbog uzurpacije imovine.

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji / Zaboravljeni svet – enklave na Kosovu

Sagovornici otvoreno izražavaju veliko nezadovoljstvo radom Koordinacionog centra, sumnjičavi su u vezi sa kriterijumima za distribuciju pomoći.

- Većina sagovornika bez dileme i sumnjičavosti prihvata svaki vid pomoći i podrške od međunarodnih institucija, kosovskih organa i nevladinih organizacija.

- HOS smatra, s obzirom na uspešan izlest dece i njihovih roditelja iz srpske enklave, da ovakve posete treba afirmisati ali i obogatiti sa novim idejama i vrednostima. Time bi se suprostavili politici izolacije Srba na Kosovu koju kreira zvanični Beograd a koja kod kosovskih Srba, naročito mladih, stvara negativnu sliku i ugrožava njihov zivot i sigurnost u enklavama.

- Osmišljavanjem ovakvih i sličnih akcija treba promovisati toleranciju, ne samo kod srpske vec i kod albanske dece. Takodje je potrebno ohrabriti sve one Srbe koji prihvataju novu kosovsku realnost i demaskirati sve one koji su skloni retorici etničke mržnje, one koji reprodukuju šovinizam i manipulišu sa neproverenim i neobjektivnim činjenicama.

- Ovakvi ciljevi mogu se još efikasnije ostvariti u tesnoj saradnji sa UNMIK i drugim međunarodnim organizacijama. Praćenjem i promovisanjem ovakvih aktivnosti, kosovski mediji mogu odigrati važnu ulogu. Njihovo suštinsko uključivanje u proces integracije Srba može biti od neprocenjive važnosti, posebno eletronksih medija.

- U mestu Gojbulje treba pod hitno pomoći osnivanje organizacija za žene i omladinu, kako bi se ova populacija aktivirala. U tome osim HOS, mogu pomoći, kada je u pitanju ženska grupa, Ženska albanska mreža. U Prištini postoji spremnost da se pomogne bilo kakav projekt koji se ponudi.

- Treba organizovati letnje kampove za decu, bilo regionalne ili međunarodne, kako bi im se otvorila perspektiva. Kroz komunikaciju sa spoljnim svetom pomogao bi se izlazak iz njihove takoreći totalne izolacije;

- Treba minimizirati uticaj Kosovske Mitrovice kroz što aktivnije uključivanje Srba iz enklava u što raznovrsnije projekte.

- Obezbediti što hitnije pristup zemljištu koje je izvan enklava kako bi se stvorile pretpostavke za obradu a time i bolju zaradu. U tom smislu treba razmisliti i o mogućnosti osnivanja zadruga kroz koje bi se povećala njihova efikasnost u planiranju i plasiranju proizvodnje određenih kultura.

- Za održivi opstanak Srba na Kosovu neophodno je fokus staviti na mlađe generacije od 25- 35 godna, jer oni masovno odlaze u potrazi za zapošljenjem, u Kosovsku Mitrovicu ili Srbiju. U tom smislu neophodno je osmisliti radna mesta koja bi ih mobilisala za ostanak na Kosovu.

- Kada je u pitanju identitet Srba sa Kosova neophodno je da se kroz njihovo uključivanje u kosovsku zajednicu vremenom stvara i njihov kosovski identitet koji podrazumeva širi kulturni model od onog koji promoviše SPC (Isključivo etnički).

HO je imao sastanke sa predstavnicima sledećih institucija:

Ambasada kraljevine Norveške u Prištini

Ambasada Švajcarske u Prištini

Američka ambasada u Prištini

Ambasada republike Nemačke u Prištini

Austrian Agencija za razvoj na Kosovu

Kosovsko otvoreno društvo

Amasada Velike Britanije u Prištini

Misija EULEX

UNMIK i

KFOR

Hajredin Kuči, potpredsednik kosovske vlade

Politički kontekst

Ovaj projekat je počeo u vreme kada je proglašena nezavisnost Kosova (17. februar 2008), zbog čega je pala vlada Srbije jer premijer Vojislav koštunica i predsednik Boris Tadić nisu mogli da se dogovore oko prioriteta: okretanje EU ili Kosovu. "Kosovo je Srbija" je postalo alfa i omega srpske politike čime je uslovljeno i potpisivanje Sporazuma o SAA. Pokušaj da se na mitingu 21. februara Tomislav Nikolić proglasi moralnim pobednikom nije uspeo, kao ni da se mobilišu građani Srbije za nastavak nasilja po ostalim gradovima Srbije.

Neuspeh mitinga bio je važan pokazatelj stanja duha u Srbiji, kao i uvid u tzv. Akcioni plan Vlade čiji sadržaj javnost otkriva samo preko određenih aktivnosti. I pored intenzivne medijske kampanje da je "Kosovo Srbija", nije bilo većih reakcija na pokušaj premijera Vojislava Koštunice da Kosovo plasira kao jedinu temu.

Spaljivanje američke i drugih ambasada, te predstavništava, a zatim okupacija Suda u Kosovskoj Mitrovici doprineli su negativnom imageu vlade Vojislava Koštunice koji je prešao crvenu

liniju i definitivno pokazao svoje prave namere. Paralelno sa akcijama Vlade, na akademskom nivou pokrenuta je diskusija o potrebi revizije nezavisnosti Kosova, plasiran je predlog za podelu Kosova, sada u omeru 12: 12. Stručni časopis *Hereticus* (Časopis za preispitivanje prošlosti) Vol V (2007), No. 3-4 posvetio je čitav blok kosovskom pitanju. Smatra se da bi to predstavljalo optimalan način za očuvanje mira i stabilnosti u regionu. Svoj doprinos ovim razmišljanjima dao je i Dobrica Ćosić, inače prvi zagovornik podele Kosova, još sedamdesetih. On se zalaže za rešenje vekovnih antagonizama između Srba i Albanaca na Kosovu i Metohiji kroz kompromis istorijskog i etničkog prava. Taj kompromis, prema njemu, podrazumeva pravo Albanaca da se ujedine sa svojom maticom Albanijom, sa teritorijama na kojima su većina. Smatra da "teritorijalna podela Kosova i Metohije i razgraničenja Srba i Albanaca treba da se ostvari bez težnji za etnički čistim teritorijama, a sa reciprocitetom u sadržajima i oblicima garantovanih nacionalnih i građanskih prava za manjine." Kosovo u Srbiji, koja je biološki klonula i u demografskoj depresiji,

po njemu, za dve decenije pretvorilo bi Srbiju u federaciju dve nacije sa permanentnim suprotnostima.⁴³ Medjutim, ovaj predlog o podeli Kosova podrazumeva približavanje Srbije Republici Srpskoj. Pa tako Dobrica Ćosić zagovara da se dostojanstveno istrpi kosovski poraz, da se Srbija posveti preporodu i razvijanju tesne ekonomske i kulturne saradnje sa Republikom Srpskom i čuvanju celine srpskog naroda demokratskom i prosvetnom politikom⁴⁴. Slobodan Samardžić, ministar za KiM, podneo je UNMIK predlog sporazuma o funkcionalnoj odvojenosti Srba i Albanaca, što je u suštini zahtev za srpskim entitetom na Kosovu.

Srpska politička i intelektualna elita nije odustala od svojih ciljeva i njen sadašnji angažman na Kosovu je pokušaj stavljanja međunarodne zajednice pred svršen čin. Ona računa na podršku Rusije i promenu međunarodnih okolnosti i zato u ovoj fazi svi insistiraju na nastavku pregovora. Dalji razvoj situacije će u velikoj meri zavisiti i od ponašanja međunarodne zajednice i njene

⁴³ *Večernje novosti*, 22. mart 2008.

⁴⁴ *Ibid.*

odlučnosti da celo Kosovo stavi pod kontrolu svojih snaga i time spreči dalje delovanje srpskih službi u enklavama. Te službe su najodgovornije za sprečavanje integracije Srba u kosovske institucije i normalizaciju njihovih odnosa sa albanskom zajednicom.

Opšte okolnosti u kojima se realizovala poseta

Poseta se odvijala u krajnje traumatičnom periodu posle proglašenja nezavisnosti Kosova. Srpskim stanovništvom je, s jedne strane, ovladao prirodan strah a njihovo i do sada duboko osećanje neizvesnosti se znatno produbilo. Takvo psihološko stanje je postalo još pogodnije za političke manipulacije politike iz Beograda. Ta politika podgreva nerealne nade srpskog stanovništva i blokira racionalno promišljanje situacije. Ona zaustavlja, ma koliko neizvesne i za sada teško ostvarljive, pozitivne procese između srpskog i albanskog stanovništva. A takođe, posebno zbog projekta »funkcionalnog« odvajanja severnog dela Kosova kao srpskog dela, ostavlja u opasnom i problematičnom položaju srpske enklave južno od Ibra. Nije zato ni čudno što raspoloženje enklava koje smo posetili dramatično oscilira između iracionalnog očekivanja da će se celina Kosova vratiti u sastav Srbije i potpunog osećanja napuštenosti i beznađa. Pri tome je očito da zahvaljujući i politici Srbije, ali i

pravne i stvarne nedovoljne funkcionalnosti kosovskih i međunarodnih institucija, a i nespremnosti albanske većine, materijalna i životna ugroženost srpskog stanovništva je još uvek velika. Ova nespremnost albanske većine koliko god imala poreklo u prethodnim istorijskim događajima, ima i svoju brutalnu ekonomsku stranu. Znatne ekonomske teškoće, kojima je izložena ne samo srpska nego i albanska populacija, podstiču neke od albanaca da koriste »povoljne političke prilike« i da, vanzakonski i na štetu srba, ostvaruju materijalnu korist (uzurpiranje kuća i imanja). Pokušaji institucija, posebno kosovskih sudova, da uspostave zakonitost, često su neuspešni jer se presude ne izvršavaju a ogoljene forme pritiska onemogućuju da se stvarno primene.

Život u enklavama

Život Srba u kosovskim enklavama je odraz težine oporavka celokupnog područja. Teško je i odrediti koji su to prioriteti kada se govori o mogućnosti suživota dve etničke grupacije. S jedne strane su Albanci, sa druge delovanje KFOR i misije UNMIK, a sa treće glomazna mašinerija politike Beograda koja donosi pogubne odluke za budućnost obe države. Negde u sredini, politički nevidljivi, prema zadnjim procenama njih 80.000 južno od Ibra, su ljudi čija se egzistencija "rešava" npr. izjavama bivšeg

predsednika vlade Ruske Federacije Primakova koji im predlaže kolektivnu selidbu na sever Kosova.

Svi nabrojani faktori se prelamaju na jedan mikro nivo, tj. na svakodnevni život Srba u kosovskim enklavama. To zbog ekstremnog siromaštva i poremećene starosne strukture na prvi pogled ostavlja po strani visoku politiku i zahteva rešavanje materijalnih, stambenih i ostalih «sitnih» potreba sa kojima se oni suočavaju.

Poseta enklavama

Prvu posetu enklavama Helsinški odbor je organizovao od 21. do 23. februara. Prethodno Odbor je obišao sve enklave koje su bile predviđene za prvu posetu. Prvi dan je bilo predviđeno područje Brezovice, odnosno Štrpci koji su ujedno najveća enklava (oko 16.000 ljudi). Drugi dan predviđena je poseta Musnikovu (Sredačka župa). Predviđena su mesta Rečane (ručak u restoranu Madera) i Novake. Za treći dan posete je predviđen Orahovac i Velika Hoča. Uspostavljeni su kontakti sa lokalnim lidertima koji su pokazali interes za komunikaciju i razgovore. Svi planirani razgovori trebalo je da se vode u javnim prostorima koje su rezervisali lokalni lideri.

Poseta Brezovici (Annex 2) je opstruirana od lokalnih pripadnika Srpske

radikalne stranke i Službe bezbednosti.⁴⁵ Najavljenog dana na svim javnim mestima osvanuli su posteri sa imenima Radmile Trajković i Sonje Biserko.

Grupa mladića od 20 do 30 godina došla je pred restoran “Luboten”, gde je tim Helsinškog odbora ručao i poslata je poruka da se restoran odmah napusti. Nekoliko njih je ulazilo u restoran, jedan je fotografisao tim HOS, dok su njih nekoliko sedeli u predvorju kafane čekajući da HOS izađe. Bezbednost koja je bila sa HOS je odredila momenat izlaska iz restorana. Na izlasku grupa je gadjana jajima, kamenicama i grudvama. Pogodjen je samo Obrad Savić, ali bez većih posledica. Pred restoranom je bila i kamera lokalne televizije TV Herc koja je očigledno znala da će doći do tzv. incidenta. Taj snimak je preko kablovske televizije stigao do srpske dijaspe. Autobus je otišao do Brezovice, Hotel Narcis, gde je tim HOS čekao oko dva sata da bi se vratio natrag u Prizren. Na povratku autobus je, sada manje grupe, ponovo gadjan jajima i grudvama. Zanimljivo je da je novinar Kurira još u toku samog ‘incidenta’ nazvao Sonju Biserko i pitao “Čujemo da vas narod neće”, na šta mu je ona odgovorila “Neće nas DB”.

⁴⁵ *Koha Ditore* od 27. marta 2008. navodi da su obaveštajne službe UNMIK identifikovale 10 kancelarija MUP Srbije. U dokumentu čiji faksimil objavljuje *Koha Ditore* navodi se da „u jednoj od takvih stanica na severu Mitrovice bez smetnje delatnost obavljaju BIA i UBPOK“.

Bilo je vidljivo da je incident isplaniran i da je poruka bila “Dalje od enklava”. Međutim, spontano događanje naroda nije imalo energiju kakva je nekad bila iza takvih demonstracija. Incident je podsećao na miting od 21. februara po nategnutosti i bezvoljnosti aktera.

Treba napomenuti da je opština Štrpci, jedna od pet, koja je predviđena da bude deo srpskog entiteta. Ona je ušla i u ponudu ministra Slobodana Samardžića UNMIK.

Drugi i treći dan tim Helsinškog odbora je bio u poseti Mušnikovu (Annex III) i Orahovcu (Annex IV). Iskustvo je bilo sasvim drugačije.

U selu Mušnikovo ljudi se žale na problem prevoza do najbliže bolnice u Gračanici kao osnovne prepeke. Kada je taj prevoz i obezbeđen postoji permanentan strah. Veliki je i problem nabavke lekova, pa i kada postoji informacija da je isporuka stigla, dešava se da im državne apoteke kažu da ih nemaju, ali da iste mogu naći u privatnim apotekama. Zatim, postoji korupcija od strane opštinskih funkcionera kada je npr. u pitanju novčana pomoć u iznosu od 40 eura koju daje UNMIK. Tako je u Orahovcu jedan funkcioner tvrdio da je meštani ne dobijaju, a što se u razgovoru sa njima ispostavilo kao suprotno. Opšti utisak je da su ljudi zbunjeni, posebno u malim udaljenim mestima u kojima je manji broj Srba. Ta razlika između političkog izbora

(ako se uopšte može govoriti o tome da ovi ljudi aktivno odlučuju o svojoj sudbini) je upadljiva između Orahovca i Mušnikova gde je veći broj Srba i gde su oni mnogo više zainteresovani za sadašnji status Kosova i poteze lidera Srpskog nacionalnog veća i stranaka iz Srbije DSS i SRS. Ali upravo to u Orahovcu ostavlja i veliki prostor za manipulaciju i odluke koje im se preko opštinskih bitnih ljudi doziraju iz Beograda. Dok je u Mušnikovu drugačija atmosfera. Meštani se osećaju potpuno ostavljenim, a kako je mali broj “piona” koje je teže ideologizovati srpskom nacionalističkom propagandom, onda se oni planski i ne posećuju. Njihova deca nisu tu i veliki je broj starijih ljudi tako da i to doprinosi njihovom osećaju usamljenosti. Zato je tu i izražena njihova razočaranost u politiku Koštunice. Ono što ostavlja prostor za nadu (a što se nepominjanjem od strane pomenutih političkih aktera iz Srbije stalno sabotira) je mogućnost suživota su drugim etničkim manjinama, pa je npr. izjava jednog sagovornika da su njegovi odnosi sa komšijama Bošnjacima dobri, da se međusobno posećuju i odlaze jedni kod drugih za Bajram ili Božić. Potrebno je da se iskoristi kapacitet ljudi koji tako razmišljaju, gde ideologija “viših ciljeva” i “kosovske etike” teško prolazi.

II Neka iskustva stečena tokom posete

Delovanje NVO u enklavama suočava se sa brojnim problemima. Pre svega, sa percepcijom o NVO kao »izdajničkim« organizacijama koju je godinama stvarao zvanični Beograd kod lokalnog srpskog stanovništva. Neposredna, skorašnja i još uvek stvarna ugroženost srpskog stanovništva potpuno mu istiskuje sećanje na ponašanje Miloševićevog režima prema albanskoj populaciji. Sećanje na surovu izloženost nasilju albanskog stanovništva od strane srpskih vlasti skoro dane postoji. Osim toga, srpske vlasti iz Beograda beskrupulozno koriste, preko svojih izaslanika, u kojima dominiraju agenti državne bezbednosti i radikalske ispostave, tu negativnu percepciju da bi sprečili svaki dodir predstavnika NVO i lokalnog srpskog stanovništva na Kosovu. Njihovi motivi su jasni: otvaranjem u neposrednom kontaktu Srba prema dugojacijem a posebno kreativnijim idejama u rešavanju njihovih problema, smanjuje se manipulativni potencijal srpske zvanične politike. Svrha te politike nije stvarno i perspektivnije poboljšanje života srpskog življa i njegovom racionalnijem stavu u nacionalno složenom prostoru Kosova nego njegovo korišćenje za političko pozicioniranje u samoj Srbiji i za nerealnu politiku prema Kosovu. Sprečavanje takvog dodira sa srpskim

stanovništvom doživela je u drastičnom obliku i grupa koja je posetila Kosovo u okviru ovog projekta u Štrpcima kad je napadnuta od izmanipulisane grupe stanovnika. Susreti u drugim mestima, su međutim, pokazali u kojoj meri je opravdana bojazan srpskih vlasti od dodira lokalnog srpskog stanovništva i aktivista NVO. Uprkos prethodnom negativnom predubeđenju stanovnika prema grupi Helsinškog odbora, tokom relativno kratkih razgovora dolazilo je do sve većeg poverenja i spremnosti da se otvoreno, pa i srdačno razgovara. Teško je poverovati da su se njihovi stavovi znatno izmenili, ali kanale komunikacije je bilo lakše otvoriti nego što je prvobitno izgledalo. Ovo je relativno ohrabrujuće pred nastavak ovog projekta.

Iako su ciljevi projekta imali relativno ograničenu svrhu i bili usmereni prema srpskim enklavama, usput su mogle da se steknu i impresije o globalnom okruženju. Ovo se odnosi kako na delovanje međunarodne zajednice, tako i na potencijale i albanske i srpske elite na Kosovu da deluju ka pozitivnom modifikovanju kosovskog društva. Taj aspekt je potrebno posebno proučavati jer će saznanja o tome biti itekako značajna za eventualne akcije NVO. Veoma je važno videti koliko je moguće osloboditi ekonomske potencijale srpskih enklava koji se ne realizuju delom zbog političkih razloga vlasti u Srbiji a delom, možda, i zbog

nepostojanja adekvatnih ideja i od strane albanskog društva kako da se oni iskoriste.

U svakom slučaju, uprkos mogućem pesimizmu i podozrenju da su neki negativni procesi otišli isuviše daleko, nikako se ne treba odreći daljeg delovanja NVO na ovom području, posebno među srpskim stanovništvom. Neki skromni pokušaji se mogu već odmah učiniti.

Zaključci i preporuke:

Kredibilitet koji je Helsinški odbor Srbije svojim delovanjem stekao u periodu Miloševićevog režima, a i kasnije, može ozbiljno da se iskoristi za podsticanje i vlasti u Prištini i međunarodne zajednice za kreativno rešavanje problema u kojoj se nalazi srpska zajednica na Kosovu. Pri tome treba imati u vidu da je u interesu i jednih i drugih da se taj kredibilitet i pozitivna slika ovih organizacija proširi i na srpsko stanovništvo. To je moguće učiniti nastavljanjem poseta srpskoj zajednici na Kosovu i kroz pomoć kosovskih vlasti da se reše neki konkretni slučajevi koji su identifikovani prilikom ovih poseta. Time će poverenje o Helsinški odbor i nevladine organizacije postupno rasti i ove organizacije će biti korisni partner u rešavanju problema kosovskog društva. A uspešno okončanje nekih nepravdi povoljno će odjeknuti među srpskim stanovništvom i podstaćiće njegovu kooperativnost.

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji / Zaboravljeni svet – enklave na Kosovu

- Treba uticati na opštinske strukture u Štrpcu (Shtrpcë), Prizrenu i Orahovcu (Rahovecë) i uticajne ličnosti da se angažuju za bezbednost i slobodu kretanja pripadnika srpske zajednice, da češće posećuju te zajednice u mestima gde oni žive i da objasne značaj procesa povratka raseljenih.

- Treba insistirati na intenziviraju aktivnosti u vezi sa integrisanjem srpske zajednice u novu kosovsku realnost.

- Treba zahtevati da se Pripadnici Kosovske Policijske Sluzba (KPS) i policija UNMIK više uključe u inicijative za izgradnju poverenja između Srba i većinskog albanskog stanovništva.

- Tražiti da UNMIK nastavi napore u Štrpcima i Orahovcu na transformiranju paralelnih institucija i struktura, posebno sudske i bezbednosne.

- Od nadležnih organa za obrazovanje tražiti sveobuhvatan plan poboljšanja i ravnopravnog pristupa obrazovanju za sve pripadnike zajednica.

- Tražiti da Opštinske službe osiguraju sprovođenje Administrativnog uputstva 2003/2 o primeni Uredbe UNMIK

2001/36 o “Javnim službama na Kosovu”, sa posebnim naglaskom na odredbe koje predviđaju proporcionalnu zastupljenost zajednica (plan pozitivne diskriminacije).

- Od zdravstvenih ustanova tražiti da se preduzmu potrebne mere za sprovođenje integrisanog sistema zdravstvene zaštite koja je u stanju da služi kako većinskim tako i manjinskim zajednicama.

- Habitat, zajedno sa opštinskim organima za sprovođenje zakona, treba da preduzmu odgovarajuće mere kako bi sprečili nezakonito korišćenje stanova, kuća i poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu pripadnika srpske zajednice i da iste vrate zakonitim vlasnicima. Preduzeti adekvatne mere protiv svih koji uzurpiraju tuđu imovinu (stanove, kuće, poljoprivredno zemljište).

- Insistirati da povratak raseljenih, obnova njihovih porušenih kuća ili kompenzacije oštećenih stambenih objekata tokom nemira bude prioritet svih opštinskih struktura. Zajedno sa UNMIK treba da nastave sa traženjem rešenja za povratnike iz redova srpske zajednice i svih etničkih grupa. Takođe treba jacati sve

strukture koje su osnovane u odgovor na potrebe povratnika.

- Preduzeti efikasne mere, zakonske, ekonomske i finacijske za otvaranje novih radnih mesta.

- Srbima povratnicima, narocito onima u seoskim sredinama, pomoci tako što će im se obezbediti poljoprivredna mehanizacija, veštačko đubrivo i seme, stoka isl, ili materijalna pomoć, kako bi im se omogućila obrada zemljišta i razvijanje porodične ekonomije.

- Nadležni opštinski organi treba da obezbede redovan i bezbedan transport iz sela do obližnjeg grada i nazad.

- Insistirati na medjuetničkom dijalogu i izgradnju tolerancije kao preduslovu za stvaranje uslova za povratak. Sve institucija treba da intenziviraju svoje ucesce u ovakvim aktivnostima.

Annex I

Helsinški odbor je izdvojio dva slučaja koji bi se mogli relativno brzo rešiti uz podršku mejdunarodne zajednice i kosovske vlade

slučaj 1.

Vekoslav Ilić (iz Mušnikova), 73 god.

Živi sa sinom u Mušnikovu.

Dugogodišnji stanovnik Prizrena i želi kada se njegov slučaj reši da nastravi da živi u Prizrenu.

Radio dugo kao u PRINTEX-u kao glavni majstor

Vratio se iz izbeglištva iz Vranja 2002. god

Prema sopstvenoj izjavi i izjavi drugih u veoma dobrin odnosima i sa albancima i turcima koji žive u Prizrenu (i koji bi se radovalo da se njegov slučaj povoljno i pravedno reši).

Uzurpirana kuća u Prizrenu na adresi Kozara 69.

(Uzorpator Besim Kokolari iz Budakova)

Upućen zahtev za povraćaj kuće: policiji, mađunarodnom sudu, ali se ne realizuje povraćaj kuće.

napomena: Precizne podatke (i kopije dokumenata) dostaviće Baškim Kisari Helsinškom odboru Srbije

slučaj 2

Arsenije Grković (iz Orahovca), oko 70. god

Živi sa ženom i sinom u Orahovcu. Drugi sin, koji ima troje dece, žiovi u Kruševcu zato što je bubrežni bolesnik pa mora dva puta nedeljno da ide na dijalizu, što mu je nemoguće na Kosovu.

Uzurpino mu 4 ha njive

Uzurpator: Žunuić Šemhija (iz sela Bele crkve)

Arsenije je dobio presude suda da mu se njiva vrati (P. br. 100/2005 od 12.12. 2005 i od 20.8.2007.)

Takođe je dobio i izvršnu presudu Opštinskog suda Orahovac (br. I br. 233/2007.) da se prehdne presuda suda realizuju. Presuda se, međutim, ne izvršava, uprkos zahteva upućenog policiji koja ne reaguje.

Dostavio je 27.11. 2007. i zahtev Kosovskoj imovinskoj agenciji (oznaka zahteva KPA 11 778)

Annex II

Opština Štrpce (ShtRPCë) smeštena je na jugoistoku Kosova. Graniči se sa opštinama Prizren, Suva Reka (Theranda), Uroševac (Ferizaj) i Kašanik i sa bivšom Republikom Jugoslavije Makedonijom. U ovoj mešovitoj opštini zivi oko 13.000 stanovnika i više od 1.000 interno raseljenih lica uglavnom iz Prizrena i Uroševca (Ferizaj). Ima i manji broj izbeglica iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske. Oni su smesteni u kolektivnim centrima, najviše u hotelu « Junior » i u privatnim kućama. Većinsko stanovništvo u opštini su Srbi, oko 80 % . Prema podacima OSCE 1991. u Štrpce (ShtRPCë) bilo je Albanaca 4125 (33%) Srba 8303 (66%) ostalih 158 (1%) ili ukupno 12 586 stanovnika. Prema istom izvoru septembra 1999. u ovoj opštini bilo je 1830 (16%) Albanaca, 9182 (83%) Srba 175 (1%) ostalih, ukupno 11 187 stanovnika. Pored opštinskog centra u Štrpce (ShtRPCë) Srbi žive i u selima: Brezovica (Brezovicë), Berovce (Berolcë), Drajkovce (Drajkofcë), Gotovusa (Gotovusha), Izance Izhancë), Jazince (Jazhincë) Sevce (Sevcë), Susice (Sushicë), Kostanjevo (Koshtanjevë), Vrbestica (Vërbeshiticë), Donja Bitinja (Bitija e Poshtme), i u mesovitim selima Gornja Bitinja (Bitija e Epërme), Vica (Vicë). Sela Firaja (Firaj) i Brod nastanjani su isključivo sa Albancima.

U Skupštini opštine koja funkcioniše pod administracijom UNMIK zajedno rade Srbi i simboličan broj Albanaca. Srbi su bojkotovali poslednje izbore, pa nije bilo moguće konstituisati novu opštinsku Skupštinu. Međunarodni administrator Kosova M. Rucker je

doneo kompromisno rešenje da skupština nastavi rad sa ranije izabranim srpskim odbornicima.

U opštini Štrpce (ShtRPCë) deluju sledeće srpske političke partije: Srpska Radikalna Stranka (SRS), Socijalistička Partija Srbije (SPS), Demokratska Stranka Srbije (DSS), Demokratska Stranka (DS), Srpski Pokret Obnove (SPO), Socijalist Sijaricke Zupe (SZP) i par mali partija. Svoju političku aktivnost Albanci u ovoj opštini organizuju uglavnom u okviru Demokratske Partije Kosova-Partija Demokratike e Kosovës (PDK) i Demokratskog Saveza Kosova-Lidhja Demokratike e Kosovës (LDK).

Srpsko stanovništvo Štrpca (ShtRPCë) je pod snažnim uticajem Beograda i oni bojkotuju kosovske institucije. Imaju paralelne institucije, opštinu, Sud, škole, Dom zdravlja, finacijske organe, organizaciju Crvenog Krsta. Albanci ne mogu koristiti te institucije. Postoji i odeljenje srpskog Koordinacionog Centra za Kosovo i Metohija (sada Ministarstva), šumare u srpskim uniformama, pa čak i pripadnike srpske policije i državne Bezbednosti u civilu. U Štrpcima (ShtRPCë) postoji stanica Kosovske Policijske Sluzbe (KPS) u kojoj su zaposleni Srbi i Albanci. Odmah nakon proglašenja nezavisnosti Kosova, jedan broj Srba napustilo je Kosovsku Policijsku Sluzbu (KPS). U ovoj opštini nema pripadnika Kosovskog Zastitnog Korpusa (TMK). Na Brezovici je smeštena baza KFOR gde su uglavnom vojnici iz Ukrajine, Litvanije i Poljske. Oni zajedno sa UNMIK policijom redovno vrše kontrolu na celoj teritoriji opštine. U Štrpcima (ShtRPCë)

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji / Zaboravljeni svet – enklave na Kosovu

postoje i predstavnici UNMIK-a administracije i misije OSCE-a. Većina Srba iz ove opštine svoja vozila koriste sa registarskim oznakama iz Srbije a kad idu van teritorije opštine onda postavljaju kosovske registarske oznake. Sredstvo placanje je dinar umesto zvaničnog eura. Pored srpske, penzioneri primaju i kosovske penzije.

Na teritoriji opštine dostupani su mobilni telefoni Srbije sa brojevima 063 i 064 ali ne i kosovskog Vala 900. Dobar deo teritorije je pokriven sa TV signalom RTS i dr. srpskih TV stanica. Postoji i lokalna RTV "Herc" koji emituje program isključivo na srpskom jeziku. Beogradska štampa redovno stiže autobusima koji svakodnevno saobraćaju iz Beograda za Strpca (ShtRPCë) i nazad, a nekoliko puta tokom nedelje i za Kosovsku Mitrovicu i Gračanicu.

U opštini Strpce (ShtRPCë) ima 14 osnovnih škola u kojima radi oko 190 srpskih prosvetnih radnika i blizu 70 Albanaca. Nastavu pohađa oko 1600 srpskih i blizu 400 albanskih učenika. Do nedavno učenici Albanci iz mešovitih sela Gornja Bitinja (Bitija e Epërme) i Vica (Vicë) nisu mogli koristiti školske učionice u kojima su pre rata nastavu pohađali srpski i albanski učenici. Za albanske učenike prošle godine je izgradjena posebna škola. Pre su učili u privatnim kucama.

U opštini Štrpce (ShtRPCë) ima oko 2.000 zaposlenih uglavnom u obrazovanju, zdravstvu, administraciji u turizmu, zatim oko 1.800 poljoprivrednika i više od 100 prodavnica i turističkih objekata. Albanaci, kako sa Kosva, tako i iz Makedonije, masovno dolaze na skijanje na Brezovicu i do sada nisu zabeleženi ozbiljni incidenti.

Medjutim, lokalni Srbi se protive povratku Albanaca u svoje kuće na području ove opštine. Američki vojnici KFOR-a 2002. uhapsili su pripadnike KPS Srdjana Stanisica i Nebojsu Kuzmanovica, kao i Srbe iz Strpce (ShtRPCë) Cvetka i Danijela Staletovica i Ivicu Boskovicu. Oni su uhapšeni zbog pokušaja da spreče postavljanje šatora u selu Gornja Bitinja (Bitija e Epërme), namenjenih za smeštaj albanskih izbeglica-povratnika. Dva pripadnika Kosovske Policijske Sluzbe (KPS) uhapšena su zbog ometanja tog hapšenja.

Od 17. februara 2008. godine, nekoliko stotina žitelja opštine Strpce (ShtRPCë) svakodnevno u 12,44 časova organizuju protestnu šetnju u znak neslaganja sa proglašenjem nezavisnosti Kosova. Prema proceni Kosovske Policijske Sluzbe (KPS) u Strpce (ShtRPCë), 21. marta na protestnoj šetnji učestvovalo je između 1000-1200 ljudi. Medjutim, isto tako, Srbi sa ovog područja nisu napustili svoje domove

Annex III

Sredačka Zupa ili Dolina Bistrica (Lugina e Bisticës) kako ga zovu Albanci je kotlina smeštena između Brezovice i Prizrena čija je površina relativno mala. Na ovoj kotlini na padinama Sar (Sharr) planine smesteno je nekoliko srpskih i mesoviti sela nastanjena sa Bosnjacima i Albancima. Srpska sela su Sredcka (Sreckë) i seseoci, Bogosevci (Bogoshevcë), Racajci (Racajcë) Pejčici, Milacici, Stajkovce (Stajkocë) dok mesovita sela su Musnikovo (Mushnikovë), Planjane, Gornje Selo, Nebregoste (Nebregoshtë), Manastirica (Manastiricë), Recane (Recanë), Gornje Ljubinje (Ljubinja e Epërme), Dornje Ljubinje (Ljubinja e Poshtme), Drajcici, Lokvica (Lokvicë). Pre NATO intervencije u ovoj kotlini je ziveloo oko 2.500 Srba i više od 15.000 Muslimana (Bosnjaka) i Albanaca.

Mešovito selo Musnikovo (Mushnikovë) je najveće selo u Sredackoj Zupi. Sa većinskom Bosnjackom i Albanskom stanovništvom živi i oko 70 Srba koji nikada nisu napustili selo. Srba ima još u selima Sredcka (Sreckë) 11 porodica i 20 pojedinaca, Drajcici 20 porodica sa 36 članova, Stajkovce (Stajkocë) 1 porodice sa 2 člana, Planjane 2 porodice i 3 pojedinca, Lokvica (Lokvicë) 2 porodice i 2 pojedinca i Gornje Selo 9 porodica. Uglavnom su to stariji muškarci i žene, ali ta brojka stalno se menja, posebno u proleće i leti kada mestani dolaze da obrađuju i koriste svoja imanja. Nijedna škola na srpskom ne radi jer nema deca školskog uzrasta.

Sredstvima skupštine opštine Prizren i međunarodnih organizacija u selo Stajkovce (Stajkocë) izgrađeno je 32 novi stambeni objekata za Srbe povratnike tog sela ali sem dvojice niko se

od mestana nije vratio. Nekoliko kuća Srba su obnovljene i u selima Sredcka (Sreckë), Musnikovo (Mushnikovë) i Gornje Selo..

U Sredcka (Sreckë) je baza KFOR-a sa nemačkim vojnicima. Oni čuvaju i manastir Svetog Arhangela koja je smestena u ovoj dolini. U Sredcka (Sreckë) i Musnikovo (Mushnikovë) smesteni su punktovi Kosovske Policijske Službe (KPS). Imaju i seoske Ambulante za srpske pacijente za čije se zdravlje brine medicinsko osoblje koji dolaze iz Strpca (Shtrpce).

Jedan deo Bosnjaka u selu Musnikovo (Mushnikovë) izjasnjavaju se kao Albanci i naglasavaju da su oni istorijski Albanci iako i danas značajan broj njih ne znaju da govore Albanski. U seoskoj školi od 1971. njihova deca nastavu pohađaju samo na Albanskom jeziku, nezavisno od činjenice sto njihovi roditelji kući sa njima još uvek komuniciraju samo na Bosnjackom ili srpskom.

Za vreme i posle rata u selu Musnikovo (Mushnikovë) nije bilo ubijenih, nestalih i kidnapovanih Srba. U selu stoje dve crkve. Mestani kontaktiraju i družu se sa Albancima i Bosnjacima. I ostali Srbi koji žive na ovom području kažu da sa Bosnjacima i Albancima nemaju problema, sa njima žive komšijski i razmenjuju posete na verske praznike i druge prilike. Jedan njih tu su bili i za vreme martovskih nasilja 17. marta 2004. godine i nisu imali problema. Deo njih slobodno se kreću, idu u grad, završavaju svoje svakodnevne obaveze i nemaju problema

Ipak, predstavnici srpske zajednice naročito povratnici ističu da su im glavni problemi sloboda kretanja, nezaposlenost, rešavanje

imovinskih prava, poteskoce u koriscenju zdravstvenih usluga, transporta za vreme zimskog perioda, neadekvatno komuniciranje i informisanje na srpskom jeziku putem medija isl. Naglasavaju da su humanitarne organizacije i odgovorne institucije koji se bave manjinskim pitanjima i povratkom raseljenih mnogo obećali ali malo ostvarili i da to negativno utice na tokove povratka. Srbi u Sredackoj Zupi nemaju traktore, nemaju poljoprivredne mehanizacije i mnogi od njih ne obradjuju svoja imanja.

Sredačka Zupa ili Dolina Bistrica (Lugina e Bisticës) kako ga zovu Albanci je kotlina smeštena izmedju Brezovice i Prizrena cija je površina relativno mala. Na ovoj kotlini na padinama Sar (Sharr) planine smesteno je nekoliko srpskih i mesoviti sela nastanjeni sa Bosnjacima i Albancima. Srpska sela su Sredcka (Sreckë) i seseoci, Bogosevci (Bogoshevcë), Racajci (Racajcë) Pejčići, Milacici, Stajkovce (Stajkovcë) dok mesovita sela su Musnikovo (Mushnikovë), Planjane, Gornje Selo, Nebregoste (Nebregoshtë), Manastirica (Manastiricë), Recane (Recanë), Gornje Ljubinje (Ljubinja e Epërme), Dornje Ljubinje (Ljubinja e Poshtme), Dragicci, Lokvica (Lokvicë). Pre NATO intervencije u ovoj kotlini je zivelo oko 2.500 Srba i vise od 15.000 Muslimana (Bosnjaka) i Albanaca.

Mesovito selo Musnikovo (Mushnikovë) je najveće selo u Sredackoj Zupi. Sa vecinskom Bosnjackom i Albanskom stanovnistvom zivi i oko 70 Srba koji nikada nisu napustili selo. Srba ima jos u selima Sredcka (Sreckë) 11 porodica i 20 pojedinaca, Dragicci 20 porodica sa 36 clanova, Stajkovce (Stajkovcë) 1 porodice sa 2 clana, Planjane 2 porodice i 3 pojedinca, Lokvica (Lokvicë) 2 porodice i 2 pojedinca i Gornje Selo 9 porodica. Uglavnom su to stariji muskarci i zene, ali ta brojka stalno se menja, posebno u prolece i leti kada mestani dolaze da obradjuju i koriste svoja imanja. Nijedna skola na srpskom ne radi jer nema deca skolskog uzrasta.

Sredstvima skupstine opstine Prizren i medjunarodnih organizacija u selo Stajkovce (Stajkovcë) izgradjeno je 32 novi stambeni objekata za Srbe povratnike tog sela ali sem dvojice niko se

od mestana nije vratio. Nekoliko kuca Srba su obnovljene i u selima Sredcka (Sreckë), Musnikovo (Mushnikovë) i Gornje Selo..

U Sredcka (Sreckë) je baza KFOR-a sa nemackim vojnicima. Oni cuvaju i manastir Svetog Arhangela koja je smestena u ovoj dolini. U Sredcka (Sreckë) i Musnikovo (Mushnikovë) smesteni su punkтови Kosovske Policijske Sluzbe (KPS). Imaju i seoske Ambulante za srpske pacijente za cije se zdravlje brine medicinsko osoblje koji dolazie iz Strpca (Shtërpe).

Jedan deo Bosnjaka u selu Musnikovo (Mushnikovë) izjasnjavaju se kao Albanci i naglasavu da su oni istoriski Albanci iako i danas znacajan broj njih ne znaju da govore Albanski. U seoskoj skole od 1971. njihova deca nastavu poadjaju samo na Albanskom jeziku, nezavisno od cinjenice sto njihovi roditelji kuci sa njima jos uvek komuniciraju samo na Bosnjackom ili srpskom.

Za vreme i posle rata u selu Musnikovo (Mushnikovë) nije bilo ubijenih, nestalih i kidnapovanih Srba. U selu stoje dve crkve. Mestani kontaktiraju i druze se sa Albancima i Bosnjacima. I ostali Srbi koji zive na ovom podrucju kazu da sa Bosnjacima i Albancima nemaju problema, sa njima zive komisijski i razmenjuju posete na verske praznike i druge prilike Vecina njih tu su bili i za vreme martovskih nasilja 17. marta 2004. godine i nisu imali problema. Deo njih slobodno se krecu, idu u grad, završavaju svoje svakodnevne obaveze i nemaju problema

Ipak, predstavnici srpske zajednice narocito povratnici isticu da su im glavni problemi sloboda kretanja, nezaposlenost, resavanje imovinskih prava, poteskoce u koriscenju zdravstvenih usluga, transporta za vreme zimskog perioda, neadekvatno komuniciranje i informisanje na srpskom jeziku putem medija isl. Naglasavaju da su humanitarne organizacije i odgovorne institucije koji se bave manjinskim pitanjima i povratkom raseljenih mnogo obećali ali malo ostvarili i da to negativno utice na tokove povratka. Srbi u Sredackoj Zupi nemaju traktore, nemaju poljoprivredne mehanizacije i mnogi od njih ne obradjuju svoja imanja.

Annex IV

Pre NATO intervencije opština Orahovac(Rahovecë) imala je ukupno 59.942 stanovnika od toga 4.080 Srba i Crnogoraca. Vecina stanovnika zivelo je u ruralnim sredinama, u 34 sela. Danas u ovoj opštini ima oko 1.300 Srba i to u severnom srpskom delu grada oko 450 i u selo Velika Hoca (Hoca e Madhe) oko 850.

Orahovac (Rahovecë) je jedna od kosovskih opština koja je najviše stradala za vreme rata.Ako se upoređi sa brojem stanovnika ova opština ima najveću materijalnu štetu i najveći broj žrtava. Iako je zahvaljujuci pomoci međunarodne zajednice stanje znatno poboljšano, dosta je investirano u infrastrukturu, obrazovanje, zdravstvo, ipak međuetnicki odnosi između Albanaca i Srba i dalje su napeti. Srbi u gornjem delu Orahovac(Rahovecë) žive izolovano. Niko od njih ne koristi svoje stambene objekte u donjem delu grada.. Mali broj njih kojih mogu slobodno da se kreću u donji albanski deo grada gde su smeštene sve vazne lokalne institucije. Samo oni Srbi čije su imanja, (najčešće vinogradi), u neposrednoj blizini enklava mogu slobodno obradjivati. Oni dalje najčešće su uzurpirani, koriste ih Albanci a Habitat neefikasno deluje u povraćaju uzurpirane imovine, stanove i kuća.

U srpskom delu Orahovac(Rahovecë) izgradjena je nova multietnicka skola, ali Srbi ne pohađaju nastavu u toj skoli. Oni imaju svoje škole i rade po nastavnim planovima i programima Ministarstva za obrazovanje Republika Srbije i od njih primaju plate.

U selu Zociste (Zogishtë) kod Orahovca (Rahovece) izgradjeno je 46 stambenih objekata za Srbe čije su kuće su unistene tokom rata. Izgradnja je kostalo 1.6 miliona euro a sredstva je obezbedila Vlada

Kosova. U tom selu je obnovljen i Manastir Kozme i Domjane ali do sada u selo se nije vratio nijedan Srbin.

Predstavnici kosovskih institucija, međunarodnih organizacija i aktivisti nevladinih organizacija često posećuju Orahovac(Rahovecë), razgovaraju sa mestanima i pozivaju Srbe iz Gornjeg dela grada da se integrisu u tokove procesa, da učestvuju u privatizaciji i saradjuju sa lokalnim institucijama.. Medjutim, Srbi se zale da nemaju slobodu kretanja i da nemaju poverenja u Kosovsku Policijsku Sluzbu (KPS). U tim razgovorima oni pokrecu i pitanje nestalih Srba u periodu NATO intervencije i posle dolaska međunatrodnih snaga na Kosovu kao i pitanja nezaposlenosti i decentralizacije. Srbi iz Orahovac (Rahovecë) zale se da na podrucju opštine Malisevo (Malisheve) često budu kamenovani prilikom putovanja za Kosovsku Mitrovicu.

U opštini Orahovac (Rahovecë), bilo je pojava paljevina kuća koje su u posedu kosovskih Srba Iako u vreme kada su se napadi odigrali kuće nisu bile naseljene, konstantno ponavljanje navedenih incidenata doprinose da se tamosnji Srbi ne osećaju bezbedni i smanjuje stepen poverenja u predstavnike Kosovske Policijske Sluzbe (KPS) i policije UNMIK-a. Medju pripadnicima Kosovske Policijske Sluzbe (KPS) nema dovoljno Srba. Kod Srba na podrucju Orahovac (Rahovecë), i dalje dominira strah o sopstvenoj bezbednosti i strah od događaja koji su se odigrali u prošlosti. Stoga je njihov stav da jedino KFOR može obezbediti sigurno i bezbedno okruženje. Pa ipak, Srbi ovog kraja posle proglašenja nezavisnosti Kosova 17. februara 2008, nisu napustili svoje domove.